

**KÜLTÜREL MİRAS ALANLARI ETKİ
DEĞERLENDİRME YÖNETİMİ**

Gizem ERYILMAZ

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KÜLTÜREL MİRAS ALANLARI ETKİ DEĞERLENDİRME YÖNETİMİ

Gizem ERYILMAZ
0000-0003-1331-4829

Prof. Dr. Murat TAŞ
(Danışman)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

BURSA – 2022
Her Hakkı Saklıdır

TEZ ONAYI

Gizem ERYILMAZ tarafından hazırlanan “KÜLTÜREL MİRAS ALANLARI ETKİ DEĞERLENDİRME YÖNETİMİ: İZNIK ÖRNEĞİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yapı Bilgisi Anabilim Dalı’nda **YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof. Dr. Murat TAŞ

Başkan : Prof. Dr. Murat TAŞ
0000-0001-6152-5650
Uludağ Üniversitesi,
Mimarlık Fakültesi,
Yapı Bilgisi Anabilim Dalı

İmza

Üye : Aaaaa. Dr. Aaaaaaaaa AAAAAAAAA
000-000-000-000
Aaaaaaaaa Üniversitesi,
Aaaaaaaaaaaaa Fakültesi,
Aaaaaaaaa Aaaaaaaaaaa Anabilim Dalı

İmza

Üye : Aaaaa. Dr. Aaaaaaaaa AAAAAAAAA
000-000-000-000
Aaaaaaaaa Üniversitesi,
Aaaaaaaaaaaaa Fakültesi,
Aaaaaaaaa Aaaaaaaaaaa Anabilim Dalı

İmza

Yukarıdaki sonucu onaylarım

Prof. Dr. Hüseyin Aksel EREN
Enstitü Müdürü

.././....

B.U.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

.../.../.....

Gizem ERYILMAZ

**TEZ YAYINLANMA
FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI**

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezin/raporun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma izni Bursa Uludağ Üniversitesi'ne aittir. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet hakları ile tezin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları tarafımıza ait olacaktır. Tezde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığını ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederiz.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında, yönerge tarafından belirtilen kısıtlamalar olmadığı takdirde tezin YÖK Ulusal Tez Merkezi / B.U.Ü. Kütüphanesi Açık Erişim Sistemi ve üye olunan diğer veri tabanlarının (Proquest veri tabanı gibi) erişimine açılması uygundur.

Prof. Dr. Murat Taş
Tarih

Gizem Eryılmaz
Tarih

İmza

Bu bölüme kişinin kendi el yazısı ile okudum
anladım yazmalı ve imzalanmalıdır.

İmza

Bu bölüme kişinin kendi el yazısı ile okudum
anladım yazmalı ve imzalanmalıdır.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

KÜLTÜREL MİRAS ALANLARI ETKİ DEĞERLENDİRME YÖNETİMİ: İZNIK ÖRNEĞİ (KÜLTÜREL MİRAS ALANLARI ETKİ DEĞERLENDİRME YÖNETİMİ)

Gizem ERYILMAZ

Bursa Uludağ Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Murat TAŞ

Kültürel miras, bir toplumun geçmişi ile bugünü arasındaki köprüyü oluşturan, onu kimliklendiren, kültürel önem niteliği taşıyan her türlü somut ve somut olmayan varlıklar bütünüdür. Tarihi kentlerimiz de kültürel mirasa ev sahipliği yapan, toplumların gelişimine tanıklık eden en önemli merkezlerdir. Dinamik yapıya sahip olan tarihi kentlerimiz, modernleşme ve küreselleşme ile beraber hızlı ve kontrolsüz bir şekilde kentsel gelişmeye ve bu gelişmeye bağlı olarak kentin dokusuna zarar verecek birçok tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. Kentsel gelişime bağlı olarak yapılması planlanan yeni yapılanmaların, geliştirme projelerinin veya iyileştirme çalışmalarının kültürel miras alanlarının üstün evrensel değeri üzerindeki etkilerinin tespiti, olumsuz etkilerin önlenmesi/azaltılması ve kültürel miras alanlarının korunmasında bir araç olarak kullanılan “Kültürel Miras Etki Değerlendirme” çalışmaları yapılmaktadır.

Bu çalışmada yeni bir kavram olan kültürel miras etki değerlendirilmelerinin sürdürülebilir kentsel gelişime olanak sağlayan bir araç olarak kullanılmasının, kültürel mirasın üstün evrensel değerinin korumasındaki potansiyel rolü ve tarihi kentin gelişimine sağladığı fayda incelenmiştir. Çalışma kapsamında UNESCO’ nun daha çok “Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi”ne kayıt ettiği ve izleme altına aldığı örnekler üzerinden incelenerek, kültürel miras etki değerlendirme çalışmalarındaki yerel ve ülke özelindeki mevcut ve potansiyel sorunları ve eksikleri analiz ederek önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kültürel miras alanları, etki değerlendirmeleri, kültürel miras etki değerlendirmeleri, üstün evrensel değer, sürdürülebilir kentsel gelişim
2022, vii + 110 sayfa.

ABSTRACT

MSc Thesis

**CULTURAL HERITAGE AREAS IMPACT ASSESSMENT MANAGEMENT: THE
CASE OF İZNİK
(CULTURAL HERITAGE AREAS IMPACT ASSESSMENT MANAGEMENT)**

Gizem ERYILMAZ

Bursa Uludağ University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Architecture

Supervisor: Prof. Dr. Murat TAŞ

Cultural heritage identifies and forms the bridge between the past and the present of a society, also has all kinds of tangible and intangible assets that have cultural significance. Our historical cities are one of the most important centers that host cultural heritage and witness the development of societies. Our historical cities, which has a dynamic structure, have faced many threats that will damage the urban texture due to rapid and uncontrolled urban development, along with modernization and globalization. In planned new structures, development projects or improvement works which depending on the urban development, "Cultural Heritage Impact Assessment" studies are carried out as a tool for determination of the effects on the outstanding universal value of cultural heritage sites and the prevention/mitigation of impacts and the protection of cultural heritage sites.

In this study, the potential role of the use of cultural heritage impact assessments, which is a new concept, as a tool that enables sustainable urban development, in the preservation of the outstanding universal value of cultural heritage and the benefit it provides to the development of the historical city are examined. Within the scope of the study, it was examined through the examples that UNESCO registered in the "World Heritage List in Danger" and kept it under monitoring, suggestions were made by analyzing the current and potential problems and deficiencies in the cultural heritage impact assessment studies, in local and country specific.

Key words: Cultural heritage areas, impact assessments, cultural heritage areas impact assessments, outstanding universal value, sustainable urban development

2022, vii + 110 pages.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tez çalışması sürecinde değerli bilgileri ve tecrübeleri ile bana yol gösteren tez danışmanım Prof. Dr. Murat TAŞ'a teşekkürlerimi sunarım.

Tüm hayatım boyunca olduğu gibi bu tez çalışmamda da bana destek olan her daim yanımda olan aileme ve niőanlıma teşekkür ederim.

Gizem ERYILMAZ
.../.../.....

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	v
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vi
ÇİZELGELER DİZİNİ	vii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problemin Tanımı	4
1.2. Çalışmanın Amacı.....	5
1.3. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırları	5
2. KURAMSAL TEMELLER ve KAYNAK ARAŞTIRMASI	7
2.1. Kültürel Miras	7
2.2. Kültürel Miras Alanları.....	8
2.3. UNESCO Dünya Miras Merkezi ve UNESCO Doğal ve Kültürel Dünya Mirasının Korunması Sözleşmesi	11
2.3.1. Dünya Mirası Listesine Girme Koşulları	13
2.4. Kültürel Miras Alanlarının Yönetimi.....	15
2.5. Kültürel Miras Alanlarında Etki Değerlendirme Yönetimi	20
2.5.1. Kültürel Miras Alanlarında Etki Değerlendirmeleri ile İlgili Genel Tanım ve Kavramlar.....	23
2.5.2. Kültürel Miras Etki Değerlendirmerinin Ulusal Mevzuata Dahil Edilme Süreci ..	25
2.5.3. Kültürel Miras Etki Değerlendirme Süreci	28
2.5.4. KMED için Uygulanan Yöntem ve Yaklaşımlar	35
2.5.5. ICOMOS'un KMED İçin 10 Tavsiyesi	46
2.5.6. Etkinin Değerlendirilmesi	51
2.5.7. Kültürel Miras Etki Değerlendirme (KMED) Raporu	54
2.5.8. KMED Raporu ve ÇED Raporu Karşılaştırması	59
2.6. Kültürel Miras Etki Değerlendirmelerinin Kentsel Gelişimdeki Rolü	63
2.6.1. Fiziksel Rolü	64
2.6.2. Ekonomik Rolü	65
2.6.3. Sosyokültürel Rolü.....	66
3. MATERYAL ve YÖNTEM.....	67
3.1. Dünya'da Kültürel Miras Etki Değerlendirmeleri Üzerine Yapılan Çalışmaların İncelenmesi.. ..	67
3.2. Türkiye'de Kültürel Miras Etki Değerlendirmeleri Üzerine Yapılan Çalışmaların İncelenmesi.. ..	77
4. BULGULAR ve TARTIŞMA.....	82
4.1. KMED Etkinlik Çerçevesinin SWOT Analizi	82
4.2. Dünya'da ve Türkiye'de Kültürel Miras Etki Değerlendirmeleri Üzerine Yapılan Çalışmaların Kültürel Miras Alanlarına Etkilerinin Değerlendirilmesi.....	85
5. SONUÇ.....	100
KAYNAKLAR	106
ÖZGEÇMİŞ	110

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklama
AB	Avrupa Birliği
BM-HABİTAT	Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirmeleri
ÇSED	Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmeleri
DM	Dünya Miras
DMA	Dünya Miras Alanları
DMK	Dünya Mirası Komitesi
DMM	Dünya Mirası Merkezi
ICCROM	International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property
ICOMOS	International Council on Monuments and Sites
IUCN	International Union for Conservation of Nature
İYKMBS	İpek Yolları Kültürel Miras Bilgi Sisteminin
KMED	Kültürel Miras Etki Değerlendirmeleri
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
ÜED	Üstün Evrensel Değer
PAP	Petra Arkeoloji Parkı
RWTH	Rheinisch Westfälische Technische Hochschule
SWOT	Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats
YÇYA	Yerel Çevre Yönetimi ve Analizi
WHC	World Heritage Convention

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 2.1. Kültürel miras etki değerlendirme süreci.....	32
Şekil 2.2. Kültürel miras etki değerlendirme yöntemleri.....	39
Şekil 2.3. Kültürel miras etki değerlendirme yöntemleri iş akış şeması.....	41
Şekil 2.4. Nakş-1 Cihan Meydanı ve Jahan Nama uydu görüntüsü	68
Şekil 2.5. Heumarkt Neu projesinin görüntüsü.....	70
Şekil 2.6. Liverpool Waters Projesi	72
Şekil 2.7. Tarihi Yarımada ve Yenikapı Dolgu Alanı Projesi uydu görüntüsü.....	78

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa

Çizelge 3.1. Kültürel miras etki değerlendirme raporu içeriği ve akış şeması	56
Çizelge 3.2. KMED raporu ve ÇED raporu karşılaştırması.....	60
Çizelge 3.3. KMED etkinlik çerçevesinin SWOT analizi	82
Çizelge 3.4. Dünya'da ve Türkiye'de yapılan KMED çalışmalarının karşılaştırılması...	85

1. GİRİŞ

Kentler, toplumların gelişimine tanıklık eden sosyal, ekonomik ve çevresel büyümelerine olanak sağlayan bilgi ve kültürel birikimlerini yansıtan en önemli merkezlerdir.

Dinamik yapıya sahip olan kentler, istihdam ve eğitim fırsatları sağlamakta, insanların gelişen ihtiyaçlarına ve isteklerine cevap vermektedirler. Modernleşmenin beraberinde getirdiği küreselleşme ile birlikte kentlerin ve içinde yaşadığı kentlilerinde sosyal ve ekonomik ihtiyaçları değişmektedir. Kentin bu küreselleşmeye ayak uydurması ve kentin ihtiyaçlarına cevap verebilmesi için kentte yeni yapılanmalar ve projeler yapılması gerekmektedir. Bu yapılması düşünülen yeni yapılanmalar ve projelerin kentin fiziksel dokusunda değişikliklere yol açması kaçınılmazdır.

Küreselleşmeyle birlikte kentlerin hızlı ve kontrolsüz bir şekilde gelişmesi birçok tarihi kentimizde köklü değişime sebep olmaktadır. Küreselleşmenin, toplumların kentsel alanları ve dokuları üzerindeki yansımaları, kentte yaşayanların düşüncelerini ve yaşamlarını da etkilemektedir. Küreselleşme kullanıcıların yaşam konforunu ve kentin ekonomik, kültürel ve sosyal olanaklarını arttırırken, kentlerin gelişimine bağlı olarak artan nüfus yoğunluğu ve yönetilememiş değişimler kent dokusuna ve tarihi alanlara zarar verebilmektedir.

1960'lardan günümüze tarihi kentlerin ve kültürel miras alanlarının korunması fikri uluslararası arenada tartışılmaktadır. Bu gelişmelere bağlı olarak pek çok ülkenin kültürel miras alanlarının korunması ile ilgili düzenleme ve yaptırımları 1970 yıllarında uluslararası düzeyde başlayan tartışma ve konferanslarla başlamıştır.

1972'de gerçekleşen konferans, kültürel miras alanlarının korunması adına önemli ve günümüzde de geçerliliği devam eden bir sözleşmenin hazırlanmasına olanak

sağlamıştır. Doğal ve Kültürel Dünya Mirasının Korunması Sözleşmesi ile kültürel mirasın evrensel bir değere sahip olduğu ve bu mirasın korunması için uluslararası düzeyde iş birliği yapılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Türkiye, bu sözleşmeyi 1982 yılında imzalamış ve 1983 yılında sözleşme 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile ülkemizde yürürlüğe girmiştir (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [“UNESCO”], 2020a.).

Dünya Mirası Sözleşmesi, uluslararası koruma ve miras yönetimi uygulamalarının önemli bir referans noktası olmuştur. Dünya Miras Alanları'nın (DMA) korunması ve maddi destekle beraber ulusal ve uluslararası tanıtım olanağı sağlamaktadır. Dünya Miras Sözleşmesi'ni kabul etmek, birtakım sorumlulukları da üstlenmeyi ifade etmektedir. DMA'nın Üstün Evrensel Değer'i (ÜED) hakkında detaylı araştırma yapılması, bir alan yönetim planının hazırlanması, hazırlanan planın belli aralıklarla güncellenmesi, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) Dünya Mirası Merkezi'ne (DMM) alanın korunma durumu hakkında rapor verilmesi, ilgili Taraf Devletler tarafından üstlenilecek sorumluluklardan sadece birkaçıdır.

Bununla birlikte, son yıllarda UNESCO Dünya Miras Komitesi, Dünya Miras Alanlarını, tehdit eden büyük ölçekli büyük gelişmelere işaret eden önemli sayıda Devlet Koruma Raporları almıştır (International Council on Monuments and Sites [ICOMOS], 2011). Bu gelişmeler, karayollarının, köprülerin, yüksek binaların veya alışveriş merkezlerinin veya görünüşte ölçek dışı veya bağlam dışı olan yapıların yapımını içermektedir ve bu gelişmeler alanın silüetini veya diğer somut veya somut olmayan özelliklerini olumsuz etkileyebilmektedir. Toplulukların yaşam alanları, küreselleşme, kentsel dönüşüm, modernleşme, büyük altyapı programlarının etkisi, çevresel baskı, turizm gibi hızlı değişimler ile ortaya çıkan baskılarla karşı karşıya kalmıştır.

Dünya Miras (DM) mülkünün uluslararası öneme sahip bir varlık olduğu düşünüldüğünde, kentsel ölçekli müdahalelerin mülk üzerindeki etkisinin ne olduğu ve nasıl değerlendirilmesi gerektiğiyle ilgili düşünceler gündeme gelmiştir. Uluslararası tartışmalar ve istişareler, 2009 yılında Paris'te International Council on Monuments and Sites (ICOMOS) tarafından düzenlenen uluslararası bir atölyede kabul edilen DMA için “Kültürel Miras Etki Değerlendirmeleri Kılavuzu” oluşturulması ile sonuçlanmıştır (ICOMOS, 2011). ÜED, tanım sırasında dile getirilen belirli bir dizi özellikten türetildiğinde, ICOMOS tarafından yayınlanan rehber, bu nitelikler üzerindeki etkinin derecesini sistematik ve tutarlı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır (ICOMOS, 2011).

Bir mülkün fiziksel nitelikleri üzerindeki etkisini değerlendirmek için kullanılan yöntemlerin aksine, Kültürel Miras Etki Değerlendirmeleri, (KMED, bazı kaynaklarda KÜMED olarakta kullanılmaktadır ancak ICOMOS rehberinde KMED olarak geçtiği için tezde de KMED olarak kullanılacaktır.) uygulanabilir tüm özellikler üzerindeki etkisini incelemek için entegre bir yaklaşım benimsemektedir. DM özelliklerinin çok çeşitli olması nedeniyle tek bir methodun kullanılması düşüncesi mümkün olmamaktadır. Uygulanan yöntemlerin miras alanının ÜED’i oluşturan her bir niteliğinin üzerindeki etkiyi analiz etmesi gerekmektedir. Değerlendirme, herhangi bir tek disiplinin kapasitesinin ötesinde olduğundan, KMED çok disiplinli takımların iş birliği olarak nitelendirilmektedir (ICOMOS, 2011).

KMED sadece kültürel varlıkların korunmasıyla ilgili değildir, aynı zamanda onları geliştiren bir yöntem olarak kullanılmaktadır. KMED, değişikliklerin gerçekleşmeden önce miras alanları üzerindeki etkilerin tespitini ve değerlendirilmesini sağlayan bir araç olarak kullanılmaktadır.

Türkiye’de kültürel miras etki değerlendirmeleri kavramı uluslararası gelişmelere paralel olarak 2000’li yıllardan sonra gündeme gelmiştir. Ülkemizde yeni bir kavram

olmasından dolayı KMED'inin sınırlı deneyime sahip olması ve daha fazla araştırma yapılması ihtiyacı göz önüne alındığında, KMED'i Dünya'da ve Türkiye'de yapılan örnekler üzerinden irdeleyerek tarihi kentsel mirasın korunması ve sürdürülebilir kentsel gelişimi bir araya getiren bir planlama aracı olarak kullanılabilme fikri üzerine düşünülmüştür.

1.1. Problemin Tanımı

Kültürel miras etki değerlendirmeleri kavramı Dünya'da ve ülkemizde yeni bir kavramdır. Türkiye'de kültürel miras etki değerlendirmeleri uluslararası gelişmelere paralel olarak 2000li yıllardan sonra gündeme gelmiştir. Buna bağlı olarak yapılan çalışmalar az ve kullanılan yöntemler yetersizdir.

Kültürel miras etki değerlendirmeleri ülkemizde yasal mevzuatta “Çevresel Etki Değerlendirmeleri” (ÇED) içerisinde incelenmektedir. Ülkemizde kültürel miras etki değerlendirmelerinin, çevresel etki değerlendirmeleri içinde yer alması ile birlikte anlam kargaşası da yaşanmaktadır. Yapılan KMED çalışmaları ÇED çalışmaları niteliğinde olmaktadır. Böylece kültürel miras etki değerlendirme çalışmaları amacından uzaklaşmaktadır. Kültürel miras etki değerlendirme çalışmaları kentsel gelişmeye bağlı olarak yapılacak değişim ya da yapılanma önerisinin, üstün evrensel değeri nasıl etkileyeceğini ve söz konusu etkilerin nasıl önlenebilir, azaltılabilir, onarılabilir ya da karşılanabilir olduğunu değerlendiren bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Ancak ÇED raporları alanı bağımsız değişkenler üzerinden ele aldığı için, mirasın nitelikler topluluğunun geneline ÜED açısından bakamamaktadır.

Bu çalışmada da KMED raporları ve ÇED raporlarının bize ne göstermesi gerektiği ve kentsel gelişmeye bağlı UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer alan miras alanlarında ve yakınlarında yapılacak yeni yapılanmaların ve projelerin miras alanının üstün evrensel değeri nasıl etkilediği ve söz konusu etkilere Taraf Devlet'in nasıl önleme,

azaltma, onarma ya da karşılama yöntemleri uyguladığının irdelenmesi ve uygulamalarının yeterliliğinin değerlendirilmesi yapılması çalışmanın temel problemini teşkil etmektedir.

1.2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada kentsel gelişime bağlı olarak yeni yapılanmaların, kalkınma projelerinin veya iyileştirme çalışmalarının kültürel miras alanlarına etkilerinin tespiti, olumsuz etkilerin önlenmesi/azaltılması ve kültürel miras alanlarının üstün evrensel değerinin korunmasında bir araç olarak kullanılan ‘‘Kültürel Miras Etki Değerlendirmeleri’’nin önemi ve gerekliliği UNESCO Dünya Miras Listesi’nde bulunan alanları Dünya’dan ve Türkiye’den örnekler üzerinden incelenerek, KMED çalışmalarındaki yerel ve ülke özelindeki mevcut ve potansiyel sorunları ve eksikleri analiz ederek önerilerde bulunmak amaçlanmaktadır. Ülkemiz için çok yeni bir kavram olan kültürel miras etki değerlendirmelerinin sürdürülebilir kentsel gelişme sürecindeki rolü ve kültürel miras alanlarının üstün evrensel değerini korunmasındaki önemi açıklanarak farkındalığın sağlanması amaçlanmıştır.

1.3. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırları

Çalışmanın konusunu oluşturan ‘‘Kültürel Miras Alanları Etki Değerlendirme Yönetimi’’ koruma düşüncesinde üst başlık olarak ‘‘Kültürel ve Doğal Varlıkların Korunması’’ kavramının sadece bir kısmını oluşturan ‘‘Kültürel Olanın Korunması’’ kısmının esas alınarak işlenecektir. Doğal çevrenin korunması ayrı bir çalışma konusu olduğu için bu çalışma kapsamının dışında kalmıştır. Ayrıca kentsel sit alanlarında yapılan çalışmaların örnek olarak incelenmesinden de anlaşılacağı gibi ‘Somut Olan Kültür Varlıklarının Korunması’’ ile sınırlandırılmıştır.

Kültürel miras etki değerlendirmelerinin odak noktasını oluşturan ‘‘üstün evrensel değer kavramı’’ da yine kentsel gelişime bağlı olarak yapılacak yeni yapılanmaların, kalkınma projelerinin veya iyileştirme çalışmalarının kültürel mirasın üstün evrensel değeri üzerine etkisi olarak sınırlandırmıştır.

2. KURAMSAL TEMELLER ve KAYNAK ARAŞTIRMASI

2.1. Kültürel Miras

Kültürel miras, insanoğlunun, toplumların ve toplumu meydana getiren kültür kümelerinin kimliğinin, sürekliliğinin, varlığının sembolüdür. Kültürel miras, tarihsel, simgesel, sanatsal, manevi, dini, sosyal, ekonomik ve politik değerler içermektedir. Kültürel miras, yenilenemeyen bir kaynak olmakla beraber toplum için “emanet” fikriyle özdeşleştirilerek, kapsadığı tüm değerleriyle gelecek kuşaklara iletilmesi gereken toplumsal bir görev niteliğindedir (ICOMOS, 2013).

Geçmişten günümüze kadar ulaşan, insanoğlunun aidiyet bağı içinde olmaksızın devamlı bir şekilde değişmekte olan geleneklerinin, inançlarının, değerlerinin, bilgilerinin ve bir yansıması olarak tasvir edilen somut ve somut olmayan varlıklardır (ICOMOS, 2013).

Kültürel miras, toplumun geçmişiyle bağlantılı, onu tanımlayan, yaşam ile günümüze ulaşan, kültürel önem niteliği olan somut ve somut olmayan varlıkların bütünüdür. Tarihi kentlerimiz, arkeolojik alanlar, anıtsal yapılar, kültürel peyzajlar kadar; dil, gelenek, ritüeller, dans, müzik gibi somut olmayan değerler de kültürel mirasın bir parçasıdır.

Kültürel miras geçmişle günümüz arasında köprü kurarak, geçmişten kazanılan tecrübelerin geleceğe aktarımını sağlayarak toplumlarımıza rehberlik etmektedir.

ICOMOS, ICCROM ve UNESCO gibi uluslararası kurumlar tarafından düzenlenen konferanslarda, yayınladıkları bildirimlerde ve hazırladıkları sözleşmelerde kültürel mirası; somut ve somut olmayan kültürel miras olarak sınıflandırılmıştır. Somut kültürel miras ise taşınabilir ve taşınamaz kültürel miras olarak sınıflandırılmıştır. Taşınır

kültürel miras; arkeolojik eserler, sikkeler, heykeller, el yazmaları. Taşınamaz kültürel miras; tarihi kent alanları, arkeolojik sit alanları, anıtlar, sualtı kültürel miras alanları. Somut olmayan kültürel miras; gösteri sanatlarını, ritüelleri, sözlü gelenekleri. Doğal miras; kültürel peyzajları, kültürel boyutu olan doğal siteleri, fiziki, biyolojik ve jeolojik formasyonlar.

2.2. Kültürel Miras Alanları

Kültürel miras alanları, benzersiz değerleriyle buldukları çevrenin mekansal ve fiziksel yapısından farklılığıyla, insanoğlunun tarihsel sürecinin izi olarak korunması ve gelecek kuşaklara iletilmesi gereken kültürel öneme sahip alanlardır. Kültürel miras alanlarının korunması ile ilgili yaptırımlar, bu alanların diğer alanlardan farklı olarak kendine özgün koşullar ile değerlendirilmesini ve korumanın belli bir yönetim anlayışı ile olmasını gerekli kılmaktadır.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nın toplumlara vermiş olduğu fiziksel yıkım ve zararların, kültürel miras alanlarının korunması için yeni önlemlerin alınması gerekliliğini ortaya koymuştur. Tarihi ve kültürel önem taşıyan varlıkların doğal ve yapılı çevresiyle bir bütün olarak ele alınarak alanın korunması gerektiği görüşünü gündeme getirmiştir. 1931 yılında Atina'da 'Tarihi Anıtların Korunması ile İlgili Mimari ve Teknisyenlerin 1. Uluslararası Konferansı' adıyla konferans yapılmıştır (ICOMOS, 1931). Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi 1933 yılında, savaşlardan meydana gelen tahribat sonrasında, sağlıklı kentler meydana getirmek ve kültürel mirasın korunması amacıyla "Atina Anlaşması" kabul edilmiştir. Anlaşmaya göre yapılar işlevlendirilerek ve yaşatılarak korunabilir; ancak verilen işlev mülke zarar vermemelidir. Kültürel mirasın bir bütün olarak çevresiyle ve işlevlendirilerek korunması uluslararası arenada UNESCO, Avrupa Konseyi, ICCROM, Europa Nostra, ICOMOS, Tarihi Kentler Birliği vb. kuruluşlar tarafından düzenlenen organizasyonlarla ve yayınladıkları bildirimlerle korumada aktif rol oynamışlardır.

UNESCO, 1945 yılında 44 ülkenin temsilcilerinin katıldığı Londra'da yapılan konferans sonucu kurulmuştur. UNESCO Kuruluş Sözleşmesi, 20 ülke tarafından kabul edilmiştir ve Türkiye'de bu ülkeler arasında yer almıştır (“UNESCO”, 2020d).

1949 yılında kurulan Avrupa Konseyi (Council of Europe), kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi konusunda üye ülkeler ile iş birliği içinde çalışmalarını sürdürmektedir.

1956 yılında kurulan ICCROM (International Centre for the Study of Preservation and Restoration of Cultural Property), kültürel mirasın korunmasını teşvik etmek çalışmalarını yürüten bir kuruluştur. ICCROM, koruma ve restorasyon için yenilikçi eğitim programları, araçlar ve yöntemler geliştirmekte ve eğitim faaliyetleri düzenlemektedir (International Centre for the Study of Preservation and Restoration of Cultural Property [“ICCROM”], 2020)

Kültürel mirasın korunması ve toplumda kültürel miras korunması bilinci oluşturmaya çalışan kuruluş da 1963 yılında kurulan Europa Nostra (Pan- Europe Federation for Heritage)'dir. Avrupa çapında mirasın korunmasını desteklemek için sürekli büyüyen bir topluluk oluşturmak, tehlike altındaki miras alanlarını kurtarmak için kampanyalar oluşturmak ve koruma alanında eğitimler vermek kuruluşun amaçlarından birkaçıdır (“Europe Nostra”, 2020)

1950- 1960 yılları arasında miras alanlarının korunması ile ilgili Dünya'da yeniden düzenleme çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. 1964 yılında Venedik'te kabul edilen Venedik Tüzüğü'nün (Venice Charter) 1. Maddesinde geçen “tarihi anıt kavramı sadece mimari eseri içine almaz, bunun yanı sıra belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar” ibaresi ile korumanın bütüncül olarak ele alınmasının gerekliliği belirtilmiştir (ICOMOS, 1964). Bu madde ile varlıkların tekil olarak değil de bütüncül korunmasından bahsedilerek alan yönetimi gerekliliği uluslararası düzeyde ilk kez ifade edilmiştir.

1965 yılında kurulan ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi, miras alanlarının ve anıtların korunmasını, geliştirilmesini ve işlevlendirilmesini teşvik eden uluslararası sivil toplum kuruluşudur. UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi'nin uygulanması için Dünya Miras Komitesi'ne yardımcı olmaktadır. DMA'ların adaylık dosyalarını gözden geçirerek alanların korunma statüsünü sağlamaktadır. Uluslararası konferans, sempozyum, çalıştay ve tartışma ortamları yaratarak miras alanlarının uluslararası düzeyde korunmasında yardımcı olmakta ve farkındalık yaratmaktadır ("ICOMOS", 2020).

UNESCO'nun 1972 yılında Paris'te düzenlediği 16. toplantısında Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşmesi (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and National Heritage) kabul edilmiştir. Bu sözleşme kültürel mirası tekil varlık olarak değil, mirasın çevresiyle alan olarak korunması gerektiği ile alan korunmasının gündeme geldiği ilk belge niteliğindedir. Sözleşme; kültürel ve doğal mirasın yerel ve uluslararası düzeyde korunmasını öngörerek kültürel mirası anıtlar, sitler ve yapı toplulukları olarak sınıflandırmıştır ("UNESCO", 2020a).

UNESCO (2020a) Doğal ve Kültürel Dünya Mirasının Korunması Sözleşmesi'nde yer alan Madde 1'e göre kültürel miras tanımları aşağıda belirtilmiştir:

“Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnâ evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri

Yapı toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnâ evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları

Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnâ evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik sitleri kapsayan alanlar” (I- Kültürel ve Doğal Mirasın Tanımları, para.1).

2.3. UNESCO Dünya Miras Merkezi ve UNESCO Doğal ve Kültürel Dünya Mirasının Korunması Sözleşmesi

1972 Dünya Miras Sözleşmesi, doğal ve kültürel mirasın korunması kavramlarını tek bir çatı altında birleştiren ilk belge niteliğindedir. ‘Üstün Evrensel Değer’ kavramı tüm bu doğal ve kültürel miras varlıklarının mihenktaşı niteliğindedir. Doğal ve kültürel alanların DM listesindeki potansiyel üstün evrensel değerinin tanımlanmasının kriterlerini belirten sözleşme, Taraf Devletlerin potansiyel üstün evrensel değeri tanımlama görevlerini ve bunların korunması ve korumanın gerektirdiği sorumluluklarını da tanımlamaktadır. Sözleşme, Taraf Devletleri mirasın korunmasını ulusal ve bölgesel planlama prosedürlerine dahil etmeye, koruma ve yönetim için yeterli kaynakları tahsis etmeye, araştırma yapmaya ve miras varlıklarının günden güne toplum için kullanımını sağlamak için yeni işlevler aramaya teşvik etmektedir. Ayrıca Sözleşme, Taraf Devletlerin DM varlıklarının korunma durumu hakkında Dünya Miras Komitesine rapor verme yükümlülüğünü öngörmektedir.

DM Sözleşmesi, kültürel ve doğal miras alanlarının üstün evrensel değerinin korunması, mirasların tüm topluma ait olduğu düşüncesinin özümsemesi ve korunması için uluslararası bir özgörü gerektiği, miras alanlarının korunmasında içinde bulunduğu devletin yerini almamakla birlikte uluslararası toplumun ortak sorumluluğu olarak özümsemesi ve bilimsel metodlarla miras alanlarının üstün evrensel değerinin korunmasına yönelik uluslararası bir sözleşmenin kabulü fikrini ortaya koymaktadır.

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme sekiz bölüm ve 32 maddeden oluşmaktadır. Sözleşmenin ana maddeleri aşağıda listelenmiştir:

1. Kültürel ve Doğal Mirasın Tanımları
2. Kültürel ve Doğal Mirasın Ulusal ve Uluslararası Korunması
3. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması İçin Hükûmetler Arası Komite

4. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasını Koruma Fonu
5. Uluslararası Yardımın Koşulları ve Düzenlenmesi
6. Eğitim Programları
7. Raporlar
8. Son Hükümler (UNESCO, 1972).

Türkiye, 1972 DM Sözleşmesi'ne 23.05.1982 tarih ve 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla onaylamasının ardından, 14.02.1983 tarih ve 17959 sayılı Resmî Gazete'de yayınlamasıyla taraf olmuştur.

Geçmişten günümüze kadar Türkiye, 192 devletin taraf devlet olduğu 1972 DM Sözleşmesi kapsamında, 1983-1989 ve 2013-2017 yılları arasında olmak üzere iki kez DM Komitesine seçilmiştir.

Türkiye DM Komitesine ilk zamanlarda miras alanı olmayan taraf devletler kontenjanından alınmıştır. DM Sözleşmesi 19. Taraf Devletler Genel Kurulu'nda, DM Komitesi için boşalan 12 koltuk için 2013 yılında gerçekleştirilen seçimler neticesinde Türkiye aday devletler arasında en yüksek oyu alarak DM Komitesine ikinci kez seçilmiştir. Türkiye, 2016 yılında DM Komitesi'ne ev sahipliği yapmıştır.

DM Komitesine ikinci defa seçildiği 2013 yılında DML'nde Türkiye'nin 11 kültürel ve 2 karma olmak üzere 13 miras alanı bulunmakta olup, ilk miras alanları 1985 yılında Dünya Miras Listesi'ne kayıt altına alınmıştır ("World Heritage Convention", [WHC], 2020e.)

Günümüzde ise, 1972 Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi'ne göre oluşturulan ve Dünya Mirası Komitesi (DMK) tarafından belirlenen Dünya Mirası Listesi'nde Dünya Miras Alanı olarak ilan edilen 1121 miras yer almaktadır. Bunlardan 869'u kültürel, 213'ü doğal ve 39'u karma (doğal ve kültürel) miraslardır. Türkiye'nin

bu listede 17'si kültürel, 2'si karma olmak üzere 19 miras alanı bulunmaktadır (“UNESCO”, 2020b).

2.3.1. Dünya Mirası Listesine Girme Koşulları

DML'ne dâhil olabilmek için, söz konusu alanların üstün evrensel değer sahibi olması gerekmektedir. Bununla ilgili 10 kriter belirlemiştir ve kriterlerden en az bir tanesini yerine getirmesi gerekmektedir. Bu kriterler aşağıda yer almaktadır:

“

1. İnsanoğlunun yaratıcı dehasını gösteren bir başyapıt olması;
2. Şehir planlaması veya peyzaj düzenlemesi, anıtsal sanatlar, mimari veya teknoloji alanlarındaki gelişmeler üzerinde, dünyanın belli bir kültür alanı veya zaman dilimi içerisinde, kayda değer bir insani değer etkileşimi sergilemesi;
3. Yaşayan veya yok olmuş bir medeniyete ya da bir kültürel geleneğe ait eşsiz veya üstün bir tanıklık teşkil etmesi;
4. İnsanlık tarihinin belli dönemi veya dönemlerini gösteren, üstün bir bina çeşidi, mimari veya teknolojik bütün veya tabiat örneği olması;
5. Geleneksel insan yerleşiminin, bir kültür veya kültürlerle has kara veya deniz kullanımına veya özellikle de geri döndürülemez değişimlerin etkisi altında savunmasız hale gelen doğayla insan etkileşimine üstün bir örnek olması;
6. Üstün evrensel değere sahip yaşayan gelenekler veya etkinliklerle, fikirler veya inançlarla, sanatsal veya edebi çalışmalarla doğrudan veya somut bir şekilde bağlantılı olması (Komite bu kriterin tercihen başka bir kriterle birlikte kullanılmasını öngörmektedir);
7. Üstün doğal fenomene veya üstün doğal güzelliğe ve estetik öneme sahip alanları içermesi;

8. İlk yaşam kaydı, arazi şekillerinin gelişmesinde süregelen önemli jeolojik süreçler veya önemli jeomorfik veya fizyografik özellikler de dâhil olmak üzere, dünya tarihinin ana aşamalarını temsil edecek nitelikte üstün örnekler olması;
9. Karada, tatlı suda, kıyısal ve denizsel ekosistemlerde, bitki ve hayvan topluluklarında süregelen ekolojik ve biyolojik sürece ve gelişimine üstün örnek teşkil etmesi;
10. Bilim açısından veya değerlendirmesinden üstün evrensel değere sahip olan ve tehdit altındaki türler de dâhil olmak üzere, biyolojik çeşitliliğin yerinde korunması için en önemli ve kayda değer doğal ortamları içermesi.

Belirtilen kriterler arasında:

7-10. Kriterleri taşıyan alanlar Doğal Miras,

1-6. Kriterleri taşıyan alanlar Kültürel Miras,

Hem doğal hem de kültürel özellik taşıyan miraslar Karma Miras olarak değerlendirilmektedir.

Bu çerçevede, Dünya Miras Listesine kaydedilmiş alan karakteristik özellikleri kaybeder ve üstün evrensel değeri Uygulama Rehberinde yer alan maddeler uyarınca zarar görürse, Komite bahse konu alanı uluslararası toplumda farkındalık yaratmak ve verilen zararın giderilmesi konusunda çalışmalarını teşvik etmek için Tehlike Altındaki Dünya Miras Listesine kayıt edebilir” (“T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı”, 2020, Dünya Miras Listesi Kriterleri, para.8).

2.4. Kültürel Miras Alanlarının Yönetimi

Değerli, sınırlı ve yenilenemeyen bir kaynak olarak kültürel mirasın günümüz koşullarında geliştirme projeleri, altyapı projeleri ve turizm gibi pek çok baskıya maruz kalmaktadır. Küreselleşme, kentleşme ve yenileşme hareketleri, çağdaş toplumun dinamik yapısına paralel olarak kentin ve kentlinin ihtiyaçları, yeni yerleşim alanlarına talepleri, buna karşın kent toprağının giderek azalması nedeniyle oluşan baskılar ve çevre sorunları kültürel miras alanları üzerindeki tehditleri ve baskıları arttırmaktadır.

Bu tehditler karşısında arkeolojik, doğal ve kültürel koruma alanlarının, hasara uğramaması ve üstün evrensel değerlerini kaybetmemesi için aktif bir biçimde yönetilmesi ihtiyaçtan ziyade zorunlu bir hale gelmiştir. Kültürel miras alanlarının tarihi dokusu bozulmadan korunabilmesi için miras alanlarının sistematik ve planlı bir şekilde korunmasına yardımcı eylem planlarının hazırlanması, katılım, erişim ve sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir.

Kültürel miras alanlarının yönetim planlaması miras alanlarının korunması fikri ile gündeme gelmiştir. UNESCO Dünya Miras Merkezi (DMM), Dünya Miras Listesi'nde yer alan alanların korunmasında ayrıntılı bir yönetim planının hazırlanması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca DMM her alanın yönetim planına ek olarak alanın üstün evrensel değerinin nasıl korunacağını belgeleyen bir yönetim sistemi geliştirilmesi gerekliliğini belirtmektedir. Geliştirilecek yönetim sisteminin hedefinin ise alanın şuan ki ve gelecek kuşaklar için aktif korunması olması gerektiğini dile getirmiştir.

Korumanın kapsamlı ve detaylı olarak yürütülebilmesi için mimar, sosyolog, şehir plancı, sanat tarihçisi, doğa bilimci, arkeolog, turizmcisi, ekonomist gibi uzmanlar dışında miras alanının bulunduğu kentte yaşayan paydaşların ve sivil toplum kuruluşlarının hep birlikte hareket etmesi gerekmektedir. Bu gereklilik, miras alanlarının bütüncül

korunması fikri ile ‘Alan Yönetimi’ olarak adlandırılan kapsamlı çalışmaları gündeme getirmiştir.

Alan yönetimi, miras alanlarının korunmasında disiplinlerarası ve çok aktörlü koruma anlayışının yönetsel, yasal ve finansal sürecinin organize edilmesidir.

Alan yönetimi, disiplinlerarası bilgi akışı sağlayarak ve bu bilgiyi halkın katılımını sağlamak üzere paylaşmak yoluyla miras alanlarındaki gelişme ve değişimlerin sistematik ve planlı bir biçimde yönetilmesini amaçlamaktadır.

Miras varlıklarının korunmasından, mirasın çevresiyle beraber yani miras alanının korunması düşüncesi uluslararası düzeyde ilk kez 1931 Atina Konferansı’nda dile getirilmiştir. Ancak miras alanlarının korunmasıyla ilgili düşünsel zeminin oluşması 1960’lı yıllarının ortalarında rastlanmaktadır. 1964 yılında Venedik’te toplanan İkinci Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresinde gündeme gelmiş ve kongre sonrasında yayınlanan Venedik Tüzüğü’nün yayınlanması ile birlikte ‘Alan Yönetimi’ kavramı oluşmaya başlamıştır.

1970’lerin sonunda Avusturalya ICOMOS’u tarafından oluşturulan Burra Tüzüğü’nde, daha önce Venedik Tüzüğü 1.maddesinde vurgulanan ‘kültürel önem/ anlam’ kavramının arasında yer aldığı bir dizi kavrama açılımlar getirilmiş ve Venedik Tüzüğü’nün eksiklikleri bu tüzük ile beraber tamamlanmıştır (The Australia ICOMOS, 1999).

ICOMOS Avustralya Milli Komitesi tarafından 1979’da hazırlanan Burra Tüzüğü’nde zamanla değişikliklere gidilmiştir. 1999 yılında Avustralya ICOMOS, II. Burra Tüzüğü’nü hazırlamıştır. Tüzükte koruma ve yönetim konuları vurgulanmaktadır. Tüzükte; kültürel alanların korunması ve yönetilmesinin, korumada miras alanının üstün

evrensel değere odaklanması gerektiği belirtilmektedir (The Australia ICOMOS, 1999).

Kültürel miras alanlarının yönetimi, alanın önem ve üstün evrensel değerinin ayrıntılı analizler sonucu ortaya konmasına dayanmaktadır. UNESCO'ya göre miras alanlarının yönetimi öncelikli olarak aşağıdakileri içermektedir (Feilden ve Jokilehto, 1998):

- Alanda kültürel değer olarak tanımlanan tüm niteliklerin korunması,
- Alanın durumuna göre özel rehberlerin hazırlanması;
- Alan içindeki tüm kültürel değerlere ait dökümanların eksiksiz olarak hazırlanması;
- Uygun nitelik ve deneyimdeki uzmanlar tarafından alanın izlenmesi, denetlenmesi ve mevcut durum ile ilgili raporların hazırlanması;
- Kaynak projelerinin yöntemlerine rehberlik edecek stratejik koruma planı taslağı hazırlanması;
- Koruma etiğine, UNESCO ve ilgili uluslararası kuruluşların tavsiyelerine ve yayınlanan temel rehberlere saygı gösterilmesi.

1993 yılında Feilden ve Jokilehto tarafından hazırlanan ve 1998 yılında revize edilerek ICCROM tarafından yayınlanan "Management Guidelines for World Heritage Sites" çalışması, Dünya Mirası Alanlarının Yönetimi için kılavuz olarak kabul edilmektedir.

Feilden ve Jokilehto, yönetim planlaması sürecinin alanın değerleriyle ilgili olarak uzmanların fikirlerinin yer aldığı disiplinlerarası bir eylem olması gerektiği üzerinde durmaktadır. Böylelikle alandaki değerlerin öncelik sırasına göre listelenmesi ve korunması gerektiğini belirtmektedirler.

Alan yönetiminde ilk öncelik olarak alandaki kültürel kaynakların korunması ve alanın değerinin artırılmasıdır. Alanın bakımı ve korunması etkin olarak yapıldığında, alan

turizm, araştırma, eğitim ve kalkınma gibi diğer hedefler için de kullanılabilir hale gelmektedir.

Yönetim planı demografik büyüme ve gerileme, ekonomik etkenler, taşıt yoğunluğu öngörülere gibi uygulanan ulusal ve yerel planları da dikkat edilmesi gerekmektedir. Bunlara ilave yönetim planının, disiplinlerarası takımlar tarafından yapılan araştırma ve raporlara da dayandırılmalıdır (Feilden ve Jokilehto, 1998).

Yönetim planı süreci içindeki en önemli eylem, yapılan müdahaleden önce, sonra ve müdahale esnasında kaynağın sistematik olarak kayıt altına alınması ve belgelenmesidir. Müdahale gerçekleştikten sonra, düzgün kayıt altına alınmamış ise neyin çıkarıldığı, değiştirildiği ya da kaybolduğu bilinemediği için, dönüşü olmayan bir durum söz konusu olmaktadır. Kayıt altına alma ve belgeleme koruma süreci içinde aktif rol alması gereken en önemli eylemlerdir (Feilden ve Jokilehto, 1998).

Yönetim planlamasının temel amaçları:

- Korunacak miras alanının gelecek kuşaklara aktarımında sürekliliğin sağlanması,
- Olağanüstü kültürel değerlerin ulusal ve uluslararası düzeyde vurgulanması,
- Miras alanıyla ilişkili her birey ve kurumun, yerel yönetimin amaç, politika, strateji ve eylemlerine etkin bir şekilde katılımının sağlanması olarak sıralanabilir.

Bu amaçlar:

- Alana ait değerlerin ulusal ve evrensel ölçeklerde tanımlanması,
- Sözlü, yazılı ve görsel belgelendirme,
- Varolan tehdit, potansiyet, olanak ve zaafların tespit,
- Kısa, orta, uzun vadeli hedef, politika ve stratejilerin belirlenmesi,

- Eylem planlarının hazırlanması,
- Uygulamaların izlenerek, geri bildirimlerin değerlendirilmesi yoluyla, uluslararası alanda yaygın bir biçimde kullanılan bir araç olan yönetim planlarında ifade edilmektedir.

Yönetim planlarında sözü edilen amaçlara ulaşabilmek için:

- Güçlü ve zayıf yönlerin etüd edildiği, fırsat ve tehditlerin belirlendiği SWOT analizi,
- Paydaş Analizi,
- Fiziksel, ekonomik ve sosyal taşıma kapasitesi analizleri,
- Risk analizi ve risk yönetim planı
- Çevresel etki analizi,
- Eylem planları,
- İş/zaman/maliyet planları

büyük bir özveri ile hazırlanmalıdır.

Yönetim planları 25-30 yıllık bir vizyon öngörmesine karşın yaklaşık 4-5 yılda bir yeniden düzenlenmesi, değişen ihtiyaç ve koşullara uyarlanabilir olmasına olanak sağlamaktadır. Bu özelliği ile yönetim planları, nihai sonuç üretimi ya da çıktı elde etmekten ziyade geleceğe odaklı bir süreç yönetimini öngörmektedir.

Süreç; kaynakların, isteklerin, paydaşların, maliyetlerin ve alana ilişkin değerler ile koşulların analizi ile başlamakta, uygulamalarla sürmekte, bunların değerlendirilmesi ile stratejilerdeki yenilik/değişikliklerin plana adapte edilmesi yoluyla döngü yaratılmaktadır. Böylece yönetim planıyla ortaya konan sistemin sürekliliği sağlanmaktadır. Dolayısıyla çağdaş uygulamalarda yönetim planı salt bir yazılı belge olmaktan çok bütünsel olarak kültürel miras yönetiminin bir bileşenidir.

Dünya’da ‘Alan Yönetimi’ kavramı 1960’lı yıllarda oluşmaya başlamışken, Türkiye’de bir tarihi alanı bir bütün olarak koruma anlayışı gerekli yasal çerçevelerle ancak 1970’lerde oluşmaya başlamıştır. Bu gelişmelere paralel olarak 1973 yılında çıkarılan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ve 1983 yılında çıkarılan Kültür ve Tabiat Varlıklarını koruma yasalarından sonra ancak Türkiye’de tarihi alanlar bir bütün olarak tescil edilip yasal koruma altına alınmıştır.

2.5. Kültürel Miras Alanlarında Etki Değerlendirme Yönetimi

Dinamik yapıya sahip olan kentler, ekonomik istihdam ve eğitim fırsatları sağlamakta, insanların gelişen ihtiyaçlarına ve isteklerine cevap vermektedirler. Modernleşmenin beraberinde getirdiği küreselleşme ile birlikte kentlerin ve içinde yaşadığı kentlilerinde sosyal ve ekonomik ihtiyaçları değişmektedir. Kentin bu küreselleşmeye ayak uydurması ve kentin ihtiyaçlarına cevap verebilmesi için kentte yeni yapılanmalar ve projeler yapılması gerekmektedir. Bu yapılması düşünülen yeni yapılanmalar ve projelerin kentin fiziksel dokusunda değişikliklere yol açması kaçınılmazdır. Bu durum da özellikle tarihi kentlerimiz, giderek hızlanan modern kentleşme ve kalkınma tehditleriyle burun buruna gelmektedir.

20. yüzyılda kentsel nüfusun hızlı büyümesi, değişimin sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesinin uluslararası bir iş birliği meselesi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (BM-Habitat) muhtemelen 1978’de sosyal ve çevresel açıdan sürdürülebilir kentsel kalkınmayı ele alan uluslararası toplumun ilk amaçlı girişimleri arasındadır.

Tarihi şehirler, modernleşme sürecinin gereklilikleri ve gelişme tehditleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. 1960’lardan bu yana, kültürel mirasın korunması fikri uluslararası arenada tartışılmaktadır. Bu fikir 1972’de Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına İlişkin Sözleşmenin kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır. 1976 yılında

yayınlanan Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rolüne İlişkin Nairobi Tavsiyeleri, tarihi alanların kilit unsurlarını tanımak ve koruma politikalarını geliştirmek için önemli bir adım haline gelmiştir (Jokilehto, 2007). 1978'de Kraków Tarihi Merkezi'nin yazıtında ise, bireysel anıtların korunmasından ziyade tarihi kent merkezlerinin bütünüyle korunması fikri benimsenerek korumada odak değişimi gösterilmiştir. Venedik Şartı'nı tamamlamayı amaçlayan 1987 tarihli Washington Şartı, korumada yalnızca fiziksel unsurlara değil, aynı zamanda kentsel alan ve çevresi arasındaki ilişkilere odaklanmasıyla mirasın önem beyanının yenilikçi bir yönünü ortaya koymaktadır (ICOMOS, 1987). 1994 yılında Nara Orijinallik Belgesi'nde ise, kültürel çeşitlilik ve miras çeşitliğinin tanınması, korunması ve geliştirilmesi gereken bir unsur olduğu ifade edilmiştir (ICOMOS, 1994).

Tarihi şehirlerin tüm somut ve somut olmayan değerlerini değerlendirmek için yapılan diğer girişimlerle birlikte, tarihi kentsel çevreyi anlama ve yönetmeyi amaçlayan çeşitli yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. 2005 yılında Viyana'da UNESCO'nun "Dünya Mirası ve Çağdaş Mimarisi-Tarihi Kentsel Peyzajı Yönetme" konferansı yapıldı. Konferansta yazılı tarihi alanların görsel niteliklerini ele almak için sınırlar ve tampon bölgeler gibi mevcut araçlara odaklanması gerektiğinin üzerinde duruldu. "Dünya Mirası ve Çağdaş Mimarlık üzerine Viyana Memorandumu", tarihi kentsel manzaranın ve kent silüetinin doğru yorumlanması ve korunmasının kentsel mirasın değerlerini yeniden yorumlamanın bir aracı olarak bahseten ilk belge niteliğindedir (UNESCO, 2005).

Memorandum, tarihi kentlerin sürdürülebilir yönetime geçişini işaret etmektedir. Böylelikle tarihi kentlerin bu kalkınma ve hızlanan kentleşmenin miras alanları üzerinde oluşturduğu etki uluslararası arenada da tartışma konusu haline gelmiştir. Buna bağlı olarak UNESCO Dünya Miras Komitesi, DMA yakınında ve çevresinde yapılan büyük ölçekli projelerin miras alanlarının üzerindeki olumsuz etkileri ile ilgili tedirgin olmuştur ve Taraf Devletleri bu konuda uyarmıştır.

Bu kaygılar büyük ölçekli kalkınma projeleri, ulaşım projeleri, yüksek katlı yapılar, alışveriş merkezleri, kent dokusuna aykırı yeni yapılanmalar, restorasyon projeleri, yıkımlar ve işlev değişiklikleri önerileri gibi projelerden kaynaklanmaktadır. Ayrıca turizmden veya yapılması düşünülen projelerden kaynaklı kentte oluşacak trafik yoğunluğu da miras alanları için tehdit olarak görülmektedir. Yapılması planlanan projelerin miras alanlarının ÜED'sini besleyen kent silüeti ve bakı noktaları gibi nitelikler üzerinde de olumsuz etkilere sebep olabilmektedir. Dünya Miras Alanları, uluslararası değere sahip alanlar olduğu düşünüldüğünde, kentsel ölçekli müdahalelerin kültürel miras üzerindeki etkisinin ne olduğu ve bu etkinin nasıl değerlendirilmesi gerektiği soruları uluslararası düzeyde tartışılmaya başlanmıştır. Uluslararası tartışmalar neticesinde 2009 yılında ICOMOS tarafından Paris'te düzenlenen uluslararası bir platformda DMA'lar için "Kültürel Miras Etki Değerlendirmeleri Kılavuzu" hazırlanması çalışmalarına başlanmıştır. 2011 yılında ICOMOS tarafından rehber yayınlanmıştır. ICOMOS KMED Rehberi, yapılması düşünülen büyük ölçekli projelerin veya işlev değişikliği önerilerinin DMA'ların ÜED'si üzerinde oluşacak etkilerinin önceden tespitini, etkinin büyüklüğünün sistematik bir şekilde değerlendirilmesini ve bu oluşacak olumsuz etkilerin önlenmesi veya azaltılması, olumlu etkilerin ise miras alanları için maksimum fayda sağlamasını amaçlayan "Kültürel Miras Etki Değerlendirme Yöntemi" ortaya koymayı amaçlamaktadır (ICOMOS, 2011).

Yayınlanan bu kılavuzdan sonra dünyada 'Kültürel Miras Etki Değerlendirmeleri' kavramı önem kazanmış ve bu kavram uluslararası arenada yavaş yavaş anlaşılmaya başlanmıştır. Bu tez çalışmasında da ülkemizde ve dünya da çok yeni bir kavram olan ve daha tam olarak hala anlaşılmamış 'Kültürel Miras Etki Değerlendirme' çalışmalarına ve raporlarına dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Kültürel Miras Etki Değerlendirme Raporunun nasıl ve kimler tarafından hazırlanıp ve kimler tarafından değerlendirileceği çalışmanın temel prensibini oluşturmaktadır.

2.5.1. Kültürel Miras Alanlarında Etki Değerlendirmeleri ile İlgili Genel Tanım ve Kavramlar

‘Kültürel Miras Alanlarında Etki Değerlendirme’ çalışmaları uluslararası düzeyde 2011 yılında ICOMOS tarafından yayınlanan rehber ile önem kazanmış ve anlaşılır hale gelmiştir.

Yayınlanan rehber, yeni yapılanmaların, kalkınma projelerinin, restorasyon çalışmalarının veya mirasın yeniden kullanılmasında DMA’ların ÜED’si üzerindeki etkilerinin tespitini ve etkinin doğru değerlendirmesini, olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak ya da etkiyi en aza indirmek için ilgili projelere tasarım aşamasında rehberlik etmeyi amaçlamaktadır.

Yayınlanan rehber, tarihi kent yöneticilerine, projeyi uygulayacak yüklenici firmalara, kent planlamacılara, danışmanlara, karar organlarına, projeyi tasarlayacak tasarım ekibine kültürel miras etki değerlendirme çalışmalarında kılavuzluk etmeyi amaçlamaktadır (ICOMOS, 2011).

Üstün Evrensel Değer, Dünya Miras Sözleşmesi’nin odak noktasını oluşturmaktadır ve Dünya Miras Liste’sine kayıtlı mirasların tüm faaliyet ve önemi bu odak noktası ile doğrudan ilişkilidir.

1972’de Kültürel ve Doğal Mirası korunması için hazırlanan Dünya Miras Sözleşmesi, korunacak olan varlıkların tüm insanlığın dünya mirası olduğu ve korunarak gelecek kuşaklara aktarılması, mirasın sahip olduğu ‘üstün evrensel değer’ inin korunması gerekliliğini vurgulamaktadır. Sözleşme dahilinde 1976 yılında Dünya Miras Komitesi oluşturulmuş, 1978 yılında da kültürel ve doğal miraslar için Dünya Miras Listesi uygulaması başlamıştır. Böylelikle korunacak olan miras alanları 21 üye devletin üyelerinden oluşan Dünya Miras Komitesi tarafından Üstün Evrensel Değer’e sahip

olmaları durumunda Dünya Miras Listesi'ne kaydedilerek belirlenmektedir. Bir miras alanının ise üstün evrensel değer taşıyarak bu listeye girebilmesi için UNESCO tarafından belirtilen 10 dünya miras kriterinden en az bir veya daha fazla kriteri sağlaması, alanın bütünlüğü ve otantikliği ile ilgili koşulların sağlanması, alanın korunması ve yönetim için gerekli şartların oluşturulması gerekmektedir

Korunacak miras alanlarının Üstün Evrensel Değer'i Dünya Mirası Komitesi tarafından Liste'ye kabul edilmesi sırasında kesinleşerek kayıt altına alınmaktadır. 2007 yılından itibaren her miras alanının belirtilen dünya miras kriterlerini taşıması durumunda ÜED'i açıkça ifade edilerek bir metin olarak sunulmaktadır. Bu nedenle ÜED, miras alanlarının DM Listesi'ne kaydedildiği sıradaki değerlendirmeyi yansıtmaktadır ve sonrasında değiştirilemez.

Dünya Mirası Sözleşmesi, taraf devletlerin ülkelerinin sınırları dahilinde bulunan ÜED sahip miras alanlarının uluslararası düzeyde korumasını ve böylelikle evrensel ortak mirasın korumasına katkıda bulunmalarını sağlamaktadır. Taraf devletler'den ülkelerinde bulunan mirasın Dünya Miras Listesi'ne kayıt edilirken beyan edilen ÜED'sini korumaları ve sürdürebilmeleri beklenmektedir.

Dünya Mirası Alanları, evrensel değerleri net bir şekilde ortaya konmuş kültürel varlıklardır. Bu alanları oluşturan her bir niteliğin ÜED'e katkısı olmayabilir; ancak nitelikler arasındaki ilişkinin ÜED'e katkısı olabilmektedir. Buna bağlı olarak miras alanının ÜED'sini oluşturan nitelikleri detaylı olarak incelenmesi ve bu nitelikler üzerindeki etkinin sistematik olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.5.2. Kültürel Miras Etki Değerlendirilmesinin Ulusal Mevzuata Dahil Edilme Süreci

1972 Dünya Miras (DM) Sözleşmesi, doğal ve kültürel mirasın korunması kavramlarını tek bir çatı altında birleştiren ilk belgedir. Doğal ve kültürel alanların DM listesindeki evrensel değer kriterlerini açıkça belirten Sözleşme, Taraf Devletlerin miras alanlarının üstün evrensel değerlerini açıkça tanımlama görevlerini ve bunların korunması ve korunması için üstlerine düşen sorumluluklarını da tanımlamaktadır. Sözleşme, Taraf Devletleri mirasın korunmasını ulusal ve bölgesel planlama prosedürlerine dahil etmeye, koruma ve yönetim için yeterli kaynakları tahsis etmeye, araştırma yapmaya ve miras mülklerinin günlük kullanımını sağlamak için yeni işlevler aramaya teşvik etmektedir. Ayrıca Sözleşme, Taraf Devletlerin DM mülklerinin korunma durumu hakkında DM Komitesine rapor verme yükümlülüğünü öngörmektedir.

Bununla birlikte, uygulamada DM mülklerinin ulusal düzeyde yönetimi ve korunması karmaşık bir konudur. Aslında, Sözleşmeyi onaylayan bir Taraf Devlet, Dünya Miras mülklerinin korunması konusunun iki boyutu ile karşı karşıya kalmaktadır.

1. Dış boyut: Bir Taraf Devlet, Sözleşmeyi imzalayarak ve Dünya Mirası Fonu'na erişim de dahil olmak üzere bir dizi fayda karşılığında, bir dizi öngörülen prosedürü takip etme sorumluluğunu da almaktadır. Dünya Miras Komitesi'ne periyodik raporlama, Entegre Yönetim Planının hazırlanması, yeni adaylıklar için belirli prosedürlere uyulması, Taraf Devletlerin “dış” görevlerinden sadece birkaçıdır.

2. İç boyut: Taraf Devletlerin her birinin, bilimsel araştırma, sosyal ve kültürel bağlamla bağlantılı olarak tarihsel olarak gelişen yaklaşımları ve uygulamaları yansıtan kültürel mirasın korunması ve yönetimi için kendi ulusal çerçevesi vardır. Uluslararası hukukun üstünlüğünü kabul eden birçok Taraf Devlet, ulusal düzenleyici çerçevelerini Dünya Miras Sözleşmesi'nin hükümlerine uyacak şekilde uyarlama zorluğu ile karşı karşıya

kalmaktadır. Yasal uygulama mekanizmalarının eksikliği, Sözleşme'dekilerden farklı terim ve tanımların kullanılması, Taraf Devletlerin ulusal mevzuatını uluslararası gerekliliklere uygun hale getirirken ele alması gereken birçok sorundan sadece birkaçını oluşturmaktadır.

Dünya Miras Komitesi'ne göre, Taraf Devletler, Dünya Mirası Sözleşmesi'ne bağlı ülkelerdir. Böylece, Dünya Miras Listesi'nde yazılmak üzere dikkate alınacak ulusal bölgelerindeki mülkleri belirlemeyi ve aday göstermeyi kabul etmektedirler. Bir Taraf Devlet bir mülkü aday gösterdiğinde ise, aday gösterilen mülkün nasıl korunduğu/ korunması gerektiği ve bakımının nasıl yapıldığı/ yapılacağını içeren detaylı bir yönetim planı sunması gerekmektedir. Taraf Devletler'den ayrıca aday gösterilen mülklerin üstün evrensel değerlerini koruması beklenmektedir ve koşulları hakkında periyodik olarak rapor vermeleri teşvik edilmektedir ("UNESCO World Heritage Convention", 2020d).

Bununla birlikte Sözleşmeye verilen onay, uluslararası normlara ve düzenlemelere uygunluğunu sağlamak için yerel yasal çerçevelerinde ilgili değişikliklerin yapılacağı anlamına gelmemektedir. Daha geniş kapsamda ise, 1972 DM Sözleşmesini onaylayan Taraf Devletler, sözleşmenin hükümlerine uymakla hükümlüdürler ancak kendi ulusal hukuk çerçevesinde uygulanmasının kapsamı ise Taraf Devlet'in kendi takdirindedir.

Diğer birçok uluslararası antlaşma gibi, DM Sözleşmesi de Taraf Devletler'in uluslararası yasal yükümlülüklerini yerel yasal çerçevelerine nasıl dahil etmeleri gerektiği hakkında net bir şey söylememektedir. Bunu yapmak için Taraf Devletler'in birkaç seçeneği vardır (uluslararası kamu hukuku uygulamasına dayanarak). Bunlardan biri, bir Taraf Devletin ulusal yasalarında bir antlaşma hükümlerini Sözleşme'de gördükleri gibi terimleri, tanımları ve hükmü ile ilgili miras kanunlarına kopyalayarak kendi yasal çerçevesine dahil etmesidir. Bir başka seçenek ise,

uluslararası anlaşmaların ilgili ulusal yasalardaki hükümlerine atıfta bulunarak, çok fazla ödünç almadan ve iç mevzuata dahil edilmesidir.

Dünya Mirası Komitesinin danışma organlarının aday gösterilen mülklerin değerlendirilmesi, izleme ve genel karar alma sürecinde önemli rol oynamasına rağmen, yayınladıkları kılavuzlar çoğunlukla tavsiye niteliğinde olup ulusal düzeyde zorunlu değildir.

Türkiye ise, 1972 DM Sözleşmesine 23.05.1982 tarih ve 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla onaylanmasının ardından, 14.02.1983 tarih ve 17959 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmasıyla taraf olmuştur. Buna bağlı olarak ülkemizde mirasın korunması ile ilgili 21.07.1983 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Yasada, korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili kavramlar tanımlanmış, miras alanları ile ilgili yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlenerek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevleri açıkça ifade edilmiştir (“UNESCO”, 2020a).

Kültürel Miras Etki Değerlendirme çalışmalarının temelini oluşturan Çevresel Etki Değerlendirme Çalışmaları ülkemizde 11 Ağustos 1983’te yürürlüğe konan 2872 sayılı Çevre Kanunu ile yürürlüğe girmiştir. Bu konunun amacı ise çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır (Çevre Kanunu, 1983).

Bu kanunun 10. Maddesi ile faaliyetleri çevre sorunlarına yol açabilecek yatırımlar, Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hazırlamaktan sorumlu tutulmuştur. Bu raporda çevreye yapılabilecek tüm etkiler göz önünde bulunarak bu etkilerin ortadan kaldırılması veya etkinin en aza indirilmesi için gerekli önlemler ifade edilmektedir (Çevre Kanunu, 1983).

2872 sayılı Çevre Kanunu'nun kabulünden on yıl sonra 7 Şubat 1993 tarihinde ilk ÇED yönetmeliği 21489 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Sonrasında bu yönetmelik üç kez revize edilerek bugün yürürlükteki son şeklini almıştır (Milletlerarası Andlaşma, 1993).

ICOMOS 2011 yılında Kültürel Miras Etki Değerlendirmeleri Kılavuzu yayımlayarak Kültürel Miras Etki Değerlendirmeleri'nin uluslararası ve yerel mevzuata alınmasına yardımcı olmak için hazırlanmıştır. Bu kılavuz, yöneticilere, geliştiricilere, danışmanlara ve karar vericilere yönelik tavsiye niteliğindedir. Dünya'da ve ülkemizde çok yeni olan bu kavram uluslararası mevzuatta net bir şekilde hangi kurumlar tarafından hazırlanması, içeriğinin nasıl olması gerektiği ve kimler tarafından değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmemektedir. Ülkemizde de bununla ilgili yasal bir düzenleme ne yazık ki henüz yapılmamıştır. Yayınlanan kılavuz sonrası miras alanlarının yakınında yapılacak projeler için Dünya Miras Komitesi tarafından ülkemizde de miras alanları içinde KMED raporları istenmiştir. Ancak yapılan raporlar ÇED raporları gölgesinde kalmaktadır ve etkiler daha çok fiziksel boyutta değerlendirilirken miras alanlarının üstün evrensel değeri üzerinde çok durulmamıştır. Bununla ilgili detaylı açıklamalar tezin diğer alt başlıklarında örnekler üzerinden açıklanacaktır.

2.5.3. Kültürel Miras Etki Değerlendirme Süreci

KMED, kentsel gelişmeye bağlı olarak önerilen yeni yapılanmaların, kalkınma projelerinin, iyileştirme çalışmalarının veya restorasyon çalışmalarının miras alanlarının ÜED'i üzerindeki olası etkilerini tahmin etme, etkileri belirleme ve değerlendirme sürecidir. Değerlendirme sonucundaki olumsuz etkileri yok etmek veya azaltmak ve olumlu sonuçları iyileştirmek amacıyla bulguları ve sonuçları planlama ve karar alma sürecine entegre etmektedir.

KMED, miras alanlarının ÜED özelliklerini tehdit eden tehditleri ve riskleri araştırmak ve yöneticilere, planlamacılara, yüklenici firmalara, danışmanlara, karar organlarına yol göstermek için bir araç olarak "Miras Etki Değerlendirmelerine İlişkin ICOMOS Rehberi" yayınlandı. Rehber yayınladıktan sonra KMED uygulamasının etkinliği konusunda biręok kaygı meydana geldi. Bu kaygılar, değerlendirmenin sadece prosedürel bir araç olduğu ve ÜED özelliklerini korumak için etkili geręek bir araç olmadığıyla ilgiliydi. Ayrıca, KMED yalnızca somut miras alanları için değil, aynı zamanda gelenekler, ritüeller ve yaşam kültürü gibi somut olmayan kültürel miras için de uygulanabilmektedir (ICOMOS, 2011).

KMED'in iki temel amacı vardır. Genel olarak, herhangi bir geliştirme projesinin yürütülmesinden önce, sırasında ve sonrasında kültürel mirası ve ÜED'ini korumayı amaçlamaktadır. Özellikle, KMED, önerilen projelerin mirasın ÜED'i üzerindeki etkilerini değerlendirmeyi, miras alanlarının ÜED özelliklerine ilişkin geliştirme projeleri, planları ve politikaları belirlemeyi amaçlamaktadır. Başka bir ifade ile KMED, alan yönetim planını iyileştirecek bazı etki azaltma önlemleri önererek olumsuz etkileri en aza indirmeye ve olumlu etkileri en üst düzeye çıkarmaya odaklanmaktadır (ICOMOS, 2011).

Önerilen geliştirme projelerinde biręok etkene odaklanılmalıdır. Bunlardan biri ise, önerilen geliştirme projelerinin DMA'nın ÜED'i üzerinde oluşturacak etkilerini doğru bir şekilde değerlendirmek için o alana kimlerin ve niçin değer verdiğini anlamaktır. Böylelikle önerilen geliştirme projesinin meydana getirdiği değişiklik kamu yararına olması durumunda DMA üzerindeki olumsuz etkiyi tolere edilmesi geręekçe oluşturabilir (ICOMOS, 2011).

Rehber, bütünlük, özgünlük ve ÜED'nin KMED'in uygulanmasında tartişılması gereken en önemli unsurlar olduğunu açıklığa kavuşturmuştur. Aslında, bu rehber üç farklı

kalkınma projeleri üstünde durmaktadır. Rehberine göre kültürel miras alanları üzerinde etkisi olan projeler aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır:

- Turizme hizmet etmek ve turist sayısını artırmak için gerekli geliştirme projeleri,
- Restorasyon projeleri,
- Arazi kullanım değişiklikleri veya kullanım işlev değişikliği üzerine önerilen projeler (ICOMOS, 2011).

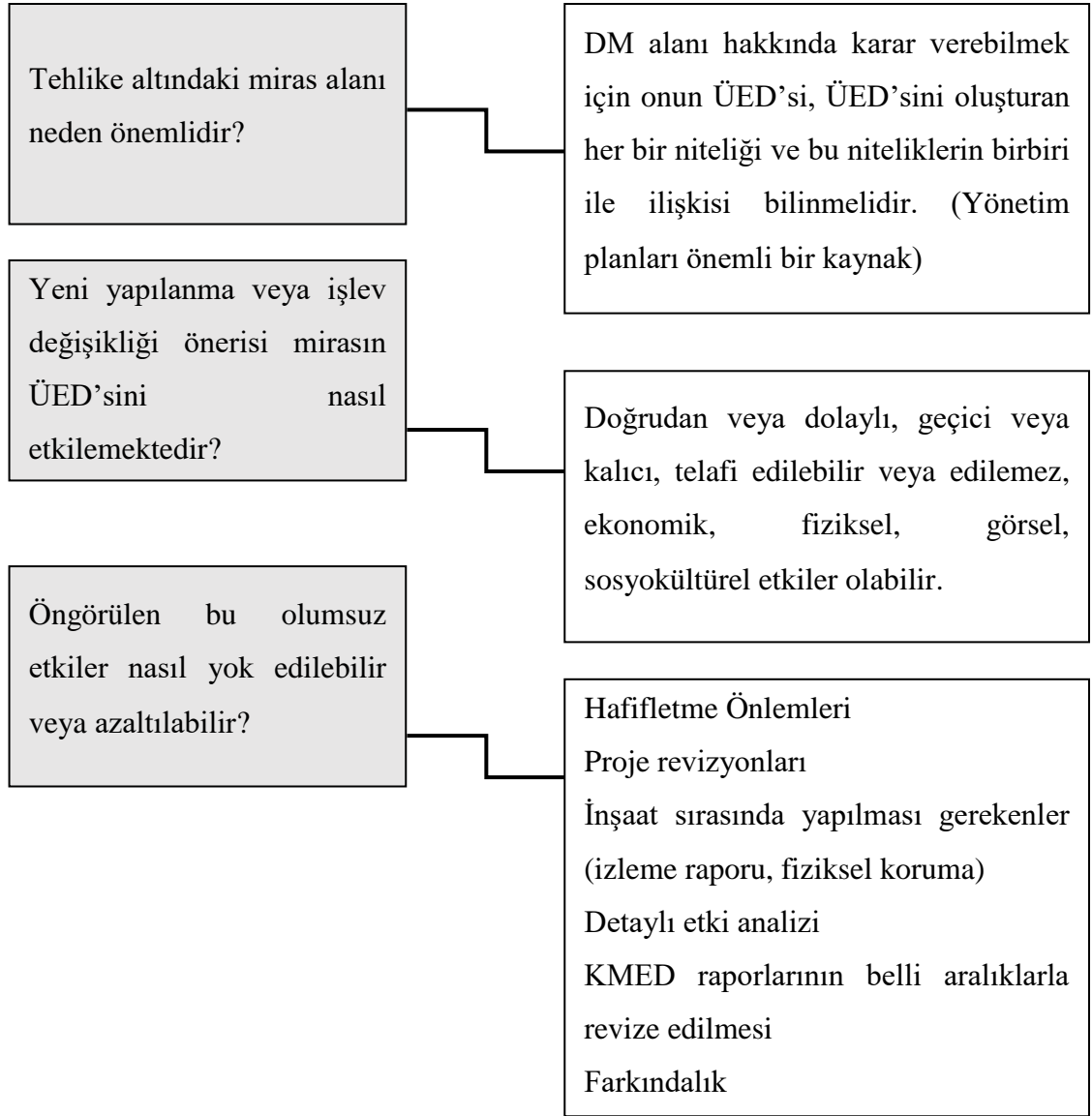
KMED, bir projeden diğerine farklılık gösteren birkaç aşamadan oluşmaktadır. Yine de, ICOMOS'a göre, bu değerlendirmeye dahil edilmesi gereken genel temel adımlar vardır. Bu adımlar ICOMOS (2011) rehberinde şu şekilde özetlenmektedir:

- Miras alanının her bir niyetinin belirlenmesi ve miras varlığı için ÜED'nin değerlendirilmesi,
- Miras alanı, dünya mirası listesine kaydedilirken ÜED'i UNESCO web sitesinde duyurulabilmesi için UNESCO tarafından revize edilmeli ve kabul edilmelidir,
- ÜED değerlendirmesiyle ilgili olarak, "yüksek değer" den "bilinmeyen değere" başlayan bir değerlendirme ölçeği vardır,
- Önerilen geliştirme projelerinin veya herhangi bir restorasyon projesinin miras alanlarının nitelikleri üzerinde etkileri olacağını kabul edilmesi,
- Zararlı etkileri en aza indirmek için hafifletme önlemlerinin önerilmesi ve teklifler için başka alternatifler sunulması,
- Miras varlığı üzerindeki zararlı ve faydalı etkilerin değerlendirilmesi için önerilen projelerin ÜED üzerindeki potansiyel etkilerinin belirlenmesi (ICOMOS, 2011).

Bu etkiler ICOMOS (2011) rehberine göre aşağıdaki sınıflandırmaya göre değerlendirilmelidir:

- a. Etki türü (doğrudan, dolaylı, kümülatif ve kalan etkiler)
- b. Etkinin niteliği (faydalı, kabul edilebilir, kabul edilemez ve azaltımlarla kabul edilebilir)
- c. Etkinin şiddeti (değişiklik yok, ihmal edilebilir, küçük, orta ve büyük)
- d. Etkinin önemi (olumsuz veya olumlu etkiler)

KMED rehberinden referans alınarak KMED süreci Şekil 2.1.'de özetlenmeye çalışılmıştır (ICOMOS, 2011):

Şekil 2.1. Kültürel miras etki değerlendirme süreci.

Kültürel Miras Etki Değerlendirme Süreci'nde en önemli noktalardan biri ilk olarak sürecin tamamında paydaşlar arasındaki iletişimin sürekliliği ve projeye / değişime başlamadan önce KMED raporunun detaylı ve sistematik olarak hazırlanmasıdır. Olası olumsuz etkileri sürecin başında tanımlayarak yapılması planan projenin tasarım

aşamasında projeye müdahale ederek aktif bir koruma yaklaşımı benimsemek temel hedefler arasındadır (ICOMOS, 2011).

Bu süreçte Yönetim Planları, DMA için temel verilerin derlenmesi ve mevcut durumun net bir şekilde saptanabilmesi için önemli bir birikim kaynağıdır.

KMED raporu hazırlamadan önce ilgili tüm tarafların (Taraf Devlet, koruma kurulları, bölgesel veya yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları ve diğer paydaşların) hem fikir olduğu bir Ön Rapor hazırlanmalıdır. Bu raporda KMED çalışmalarının kapsamı, neler yapılacağı, olası etkiler ve bu etkilerin olası sonuçları, bu sonuçların ne zaman ortaya çıkacağı gibi bilgiler açıkça ifade edilmelidir (UNESCO, 2011).

Ön Rapor; öncelikle DMA'nın genel tasviri ve ÜED'sini oluşturan niteliklerin detaylı ifadesi ve yapılması düşünülen projenin gerekçesi, projenin etkileri açıkça yazılmalıdır. Ayrıca DMA'nın ve çevresinin mevcut durum raporuna, yapılması planlanan projenin ayrıntılarına, KMED çalışmasının amacına, kapsamına ve yöntemine de yer verilmelidir. Raporu hazırlayacak ve denetleyecek kurum ve uzmanlar ile etki tespitinde ve değerlendirilmesinde kullanılacak yöntem ve araçlar tanımlanmalıdır. Önerilen projenin DMA ve tampon bölgeye yakınlığı açıkça ifade edilmelidir. Ön rapor daha çok etkilere hemen müdahale edilmesini gerektiren büyük şiddetli etkileri içermektedir (UNESCO, 2011).

Ön Rapor; miras alanı ile ilgili mevcut olan bilgilerin ne olduğunu ve bilgi eksikliklerinin nerelerde bulunduğunu tespit etmeli, ayrıca kullanılacak değerlendirme yöntemlerinin güvenilirliğini açıkça ortaya koymalıdır. Ön rapor, doğru bir KMED raporu için ilk ve önemli bir adımdır.

KMED çalışmaları sadece büyük ölçekli projeler için yapılmamalıdır. Her ölçekteki projeler için uygulanmalıdır. Çünkü düşünülen küçük ölçekli bir yapılanmanın veya

işlev değişikliğinin DMA üzerindeki etkisi büyük olabilmektedir. Bu yüzden önerilen projenin büyüklüğünün yerine oluşturabileceği etkiler üzerinde durulmalıdır. Ayrıca politika değişiklikleri de DMA üzerinde etkiler oluşturabilir. Örneğin; işlev değişiklik önerileri de miras üzerinde etkilere sebep olmaktadır. Ayrıca artan ziyaretçi sayısı ve trafik yoğunluğu da miras alanı üzerinde etkisi olabilmektedir (UNESCO, 2011).

KMED sürecini yöneten uzman veya kurumların bu çalışma için uygun tecrübeye sahip olmaları; uzmanlıklarının alanın niteliğini, ÜED'sini ve önerilen değişikliklerin gerektirdiklerini anlayacak nitelikte olması da olası etkilerin belirlenmesinde ve olası etkilerin değerlendirmesinde çok büyük öneme sahiptir. KMED miras alanının üzerinde oluşabilecek sosyal, ekonomik, fiziki her tür etkinin değerlendirilmesini kapsamından dolayı KMED ekibini oluşturmak bu etkilerin tespiti için kilit taşıdır. KMED ekibi, miras alanın niteliğine göre spesifik analitik becerilere sahip uzmanlara da ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca oluşacak bu etkilerin doğru tespiti ve değerlendirmesi için birçok paydaşa da ihtiyaç duymaktadır. Bu durum KMED için geniş çaplı bir bilgi akışının sağlanmasına ve elde edilen verilerin niteliğini olumlu etkilemektedir (ICOMOS, 2011).

KMED için, olası etkilerin değerlendirilmesi veya durum değerlendirmeleri için kabul edilmiş belli bir ölçüt yoktur; ancak değerlendirmelerin nasıl yapılması gerektiği ile ilgili izlenecek adımlar ve raporun niteliği için faydalı olacak tanımlar yer almaktadır. DM alanları için izlenecek ilk belgeleme yöntemi olarak ÜED'nin açıklanması ve ÜED taşıyan niteliklerin tanımlanması gerekmektedir. UNESCO'nun 2011 yılında yayınladığı rehber de ÜED taşıyan nitelikler üzerinde olası etkiyi tanımlamaya yardımcı olmaktadır. KMED yapılacak alanda kültürel mirasın ÜED'sinin nitelikleri ve niteliklerin birbiri ile ilgili ilişkisine dair bilgiler toplanmalı, elde bilgiler arşivlenmeli böylelikle mirasın çevresi, tarihsel gelişimi ve bağlamı ile bütün olarak anlaşılabilmesi sağlanmalıdır.

Veri toplama işlemini yönetmek ve belgelemek süreç için önemlidir. Değerlendirme süreçleri uzun sürebilmekte ve verilerin periyodik olarak güncellenmesi gerekebilmektedir.

2.5.4. KMED için Uygulanan Yöntem ve Yaklaşımlar

KMED çalışmaları sırasında en önemli adım tüm veri kaynaklarının titizlikle incelenmesidir. Literatür araştırmaları ile yerinde yapılan korunma durumu raporları, kent silüeti, bütünlük, orjinallik konularındaki saptamalarla disiplinlerarası çalışmalar sistematik ve düzenli sürdürülmelidir. Ayrıca önerilen değişimin miras alanları üzerindeki etkilerini detaylı tespit yapabilmek için alanın maketi yapılması veya sanal üç boyutlu modellerden de yararlanılabilmektedir. Somut ve somut olmayan miras ile ilgili tespit edilen veriler net şekilde raporda yazılı olarak sunulmalı; somut olmayan niteliklerin ise onu oluşturan fiziksel öğelerle ilişkilendirilerek nesnel bilgiler edinilmelidir (ICOMOS, 2011).

KMED'in güvenilir ve başarılı sonuçlara ulaşması için alanda yerinde çalışma yapılması büyük öneme sahiptir. Çalışma teknikleri miras alanına göre değişkenlik göstermektedir. Jeofizik araştırmalar, topografik saptamalar, üç boyutlu görsel programları gibi mirasa doğrudan müdahale gerektirmeyen yöntemler, ya da bilimsel rölöve, örnek toplama, deneme kazıları ve kısmi sondaj gibi daha doğrudan müdahale gerektiren yöntemler kullanılabilir. Bazı çalışmalarda sözlü tarih çalışmaları da bilgi toplama aracı olarak kullanılmaktadır. Bilgi toplama çalışmaları kültürel miras alanının ÜED'sini oluşturan niteliklerinin detaylı belirlenmesini ve nitelikler arasındaki ilişkinin tanımlanmasını; önerilen değişimlere karşı duyarlılığının tespitini sağlamaktadır. Oluşacak etkiyi anlamak için, kültürel mirasın nitelikleri arasındaki ilişkilerin tespiti de çok önemlidir. Zira somut bir bileşenle soyut bir nitelik ilişkili olabilmektedir, bu ilişkilerin iyi tanımlanması bütünlüğün ve özgünlüğün korunmasında önemli bir noktadır (UNESCO, 2011).

KMED çalışmalarında veri toplanması yinelemeli bir süreçtir. Kültürel miras alanının ÜED'si ile ilgili detaylı araştırma ve ÜED'i kavramak KMED çalışmalarında çok önemli bir yere sahiptir. Önerilen değişimin alan üzerindeki olası genel etkisi, kültürel mirasın ÜED'sini oluşturan nitelikleri ve nitelikleri üzerindeki etkilerin boyutunun değerlendirmesinin yapılmasıdır.

KMED çalışmalarına başlarken ilk olarak alanın ÜED'sinin niteliklerinin detaylı tanımlanmasının yapılmasıyla başlanmalıdır. Hem somut hem somut olmayan nitelikleri olan ÜED, üzerinde önerilen değişimin yaratacağı olası etkilerin ölçüleceği ana veridir. Değişimin net bir şekilde ortaya konulabilmesi için ÜED'inin her niteliği için bir mevcut durum değerlendirme raporunun hazırlanması, KMED çalışmalarının niteliği için çok olumludur. Alan ile ilgili ÜED açıklamasının yapılması önemli bir başlangıç adımı olsa da bazı durumlara yapılan yazılı açıklama etki değerlendirme çalışmalarında doğrudan kullanılacak kadar detay içermemektedir. KMED sürecinde tüm kültür varlıkların değerlendirilmesi ve ÜED'i oluşturan niteliklerinin çalışmanın hedefine fayda sağlayacak biçimde detaylı olarak tanımlanması gerekmektedir (UNESCO, 2011).

KMED çalışmalarında genellikle elde edilen verileri ve tartışılan konuları anlaşılır hale getirmek için alana ait yönetim planlarına ve imar planlarına gerek duyulmaktadır. Çalışmada üç boyutlu görsel çalışmalara yer verilmesi, niteliklerin konumlarını, aralarındaki görsel, toplumsal, tarihi, sosyal, dini, fiziksel ilişkilerinin ve silüete etkisinin gösterebilmesi için oldukça yararlı bir yöntem olmaktadır. ÜED metninde belirtilen niteliklere raporda açıkça yer verilmesi ve detaylı şekilde incelenmesi gerekmektedir. Ancak KMED ekipleri raporları hazırlarken anlatımlarını iki boyutlu çalışmalardan ziyade üç boyutlu çalışmalar üzerinden yürütmelidir; çünkü insanın alanı algılaması üç boyutludur, mekansal ilişkilerin detaylı yapılabilmesi içinde alanda yerinde çalışma yapılması büyük önem taşımaktadır (UNESCO, 2011).

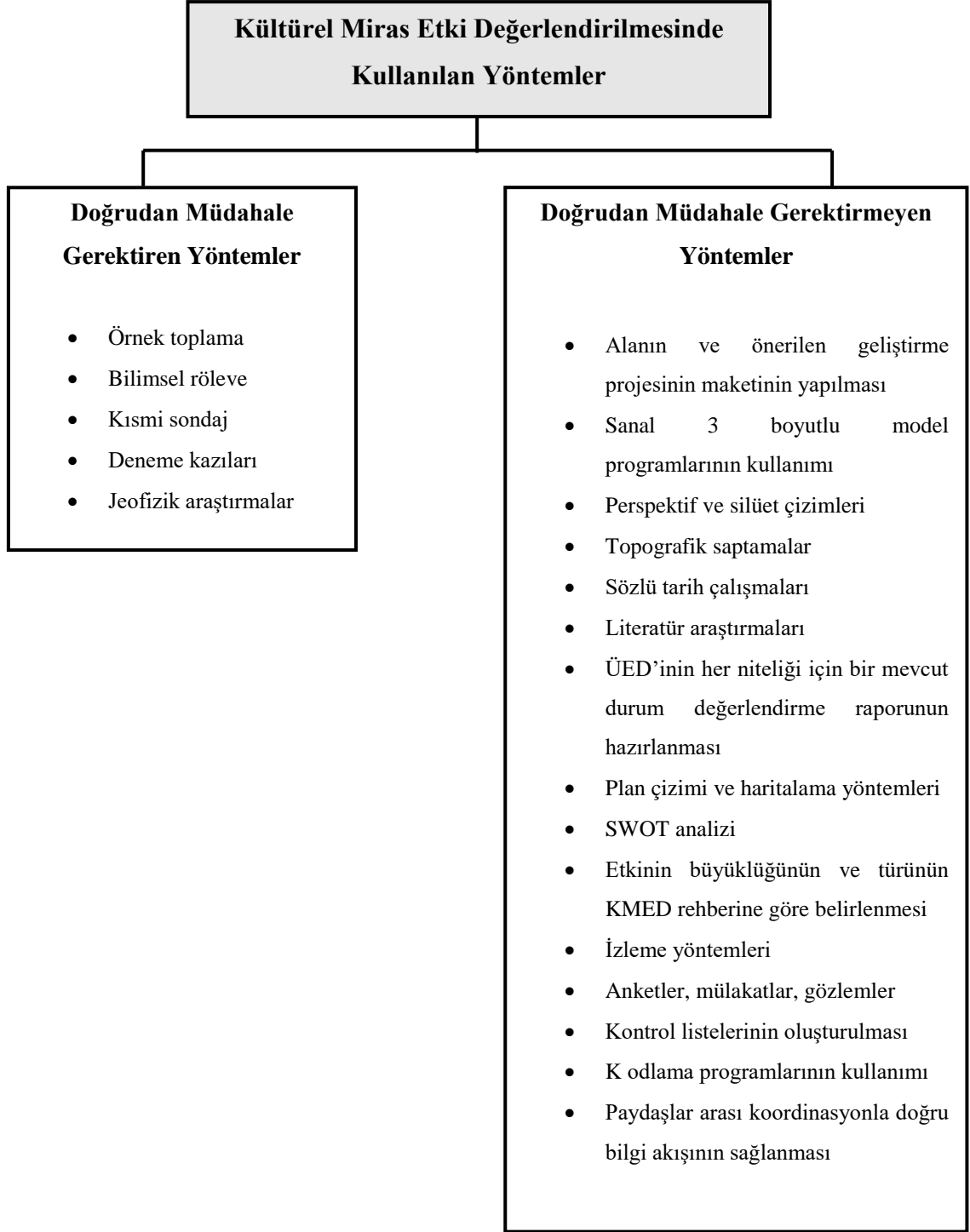
KMED Dünya Miras Listesi'nde yer almayan miras alanları içinde yapılabilmektedir. Bu kültürel miras alanlarının, kültürel öneminin saptanması için kullanılacak bir sistem UNESCO'nun 2011 yılında yayınladığı rehberde yer almaktadır. Önerilen sistemde kültürel mirasın önemi önce yerel veya uluslararası koruma kararları ile yerel koruma kurullarında belirlenen öncelikler dikkate alınarak mirasın değeri tanımlanmalı; daha sonra uzmanların katkısıyla kültürel önemi belirlenmelidir. Bu kültürel önem beyanın belirlenmesinde olabildiğince nesnel verilere yer verilmeli ve subjektif bilgilerden kaçınılmalıdır. Kültür mülkünün önemi aşağıdaki yer alan ölçütlere göre tanımlanabilmektedir (UNESCO, 2011):

- Çok yüksek
- Yüksek
- Orta
- Düşük
- İhmal edilebilir
- Bilinmiyor

KMED Raporu'nda tekil veya alan içerisinde yer alan kültürel miras bileşenlerinin kültürel önemi detaylı olarak yazılı ifade edilmelidir. Burada belirtilen bileşenlerin tekil veya grup halinde olan niteliklerinin kültürel önemlerinin ve bu nitelikler arası ilişkilerinin tanımlanması ve değişim karşısındaki hassasiyetlerinin belirtilmesi gerekmektedir. Rapora açıklayıcı planlar eklenmelidir. Alandaki bütün somut ve soyut kültürel miras bileşenleri detaylı olarak tanımlanmalıdır (UNESCO, 2011).

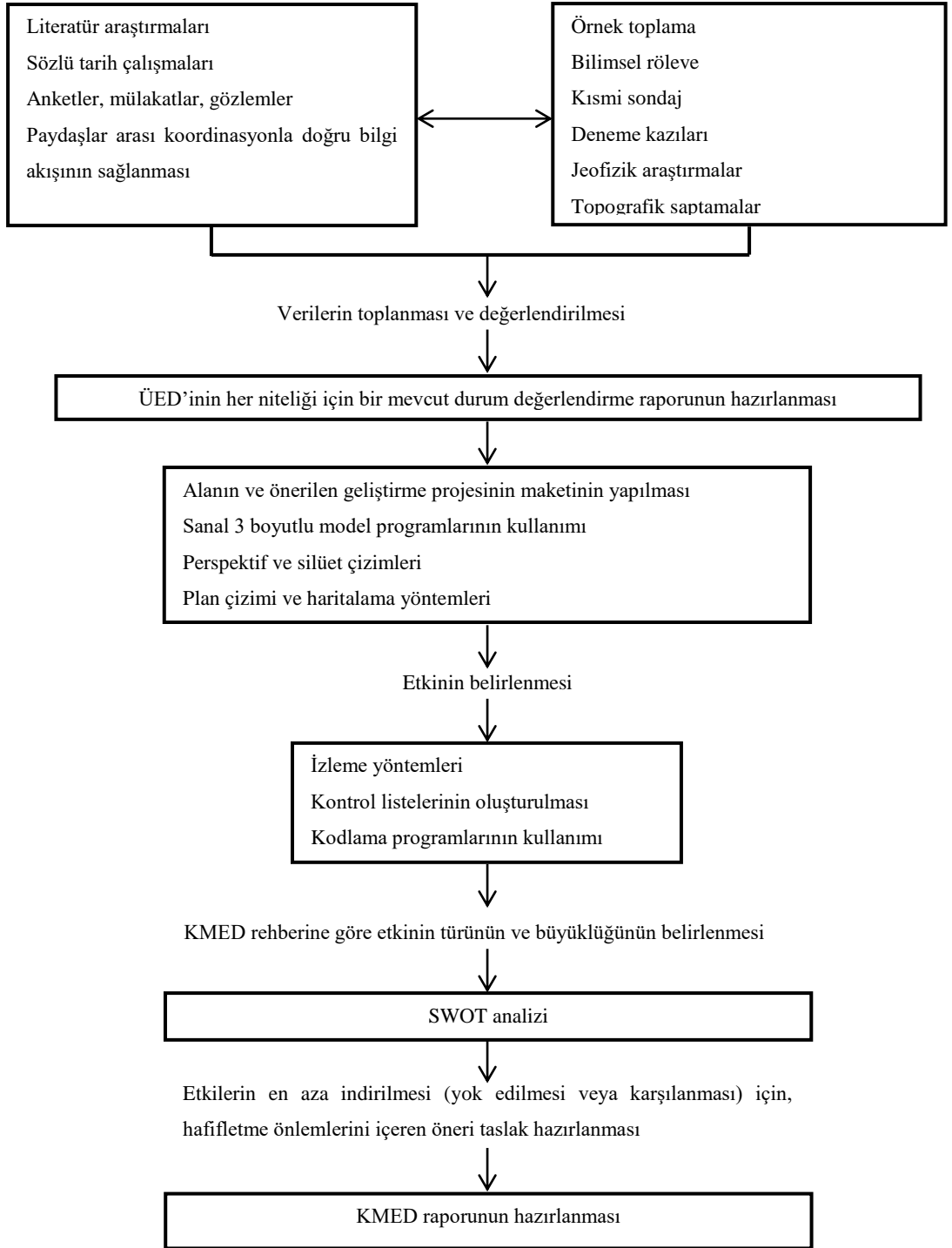
KMED çalışmalarında etkinin değerlendirilmesinde kullanılan bir diğer yöntem ise SWOT analizidir. Önerilen değişimin miras alanına katkısının zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler başlıkları altında eline alınarak daha nesnel bir yaklaşım benimsenebilmektedir.

Kültürel miras etki değeriendirilmelerinde kullanılacak yöntemlerden bazıları doğrudan müdahale sonucu miras varlığı üzerinde etki değeriendirmesi yapılırken bazıları dolaylı olarak miras alanına müdahale etmeden, literatür araştırmaları, verilerin toplanması ve izleme vb. yöntemler ile yapılmaktadır. Aşağıdaki Şekil 2.2’de etki değeriendirilmesinde kullanılan yöntemler özetlenmeye çalışılmıştır.

Şekil 2.2. Kültürel miras etki değerlendirme yöntemleri.

2011 yılında ICOMOS tarafından yayınlanan kılavuz rehberleğinde aşağıda yer alan Şekil 2.3. Kültürel miras etki değerlendirme yöntemleri iş akış Őemasında KMED süreci anlatılmaya çalışılmıştır.

Şekil 2.3. Kültürel miras etki değerlendirme yöntemleri iş akış şeması.

Literatürde, kalkınma projelerinin DMA alanları üzerindeki etkileri ile ilgili KMED etki azaltma uygulanmasını bildiren birkaç çalışma yapılmıştır. Bunlar;

Bond, Langstaff ve Ruelle'in 2002 yılında, Avrupa Birliği üyelerince Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmelerinde (ÇSED), kültürel miras bileşeninin izlenmesi ve sonradan değerlendirilmesi ile ilgili bir çalışma yürütmüştür. Verilerin toplanmasında anketler ve belge incelemesi kullanılmıştır. Birleşik Krallık, Hollanda ve Finlandiya'dan alınan sonuçlar, KMED'in yalnızca teoride ele alındığını, ancak pratik olarak ÇED raporlarında KMED'in ihmal edildiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca, İrlanda'dan yanıt verenlerin hiçbirinde, değerlendirme sonrası ve sırasında KMED etki azaltma önlemlerini dikkate almadığı ortaya çıkmıştır (Bond, Langstaff ve Ruelle, 2002). Sonuç olarak, KMED azaltma önlemlerinin uygulandığı Danimarka ve İrlanda gibi ülkelerde bile bunların hala etkili olmadığı öngörülmektedir.

Tinker, Cobb, Bond ve Cashmore tarafından 2005 yılında yürütülen bir başka çalışma, ÇSED raporlarında sunulan KMED etki azaltma önlemleri ile geliştirme projelerinde ayrıntıları verilen gerçek koşullar arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Metodolojik olarak, çalışma 1988 ve 2003 yılları arasında hazırlanan ÇSED raporlarının incelemesine dayanmaktadır. Çalışma 40 gelişmeyi tanımlamış ve önerilen tüm KMED etki azaltma önlemleri kaydedilmiştir. Tespit edilen etki azaltma önlemleri çevresel yönleri göre kategorize edilmiştir. Sonuçlar, örneklenen ÇSED raporlarının sadece %57'si ile KMED için azaltma önlemlerinin uygulanmasına daha az önem verildiğini göstermiştir (Tinker, Cobb, Bond ve Cashmore, 2005).

Edward, 2005 yılında yazdığı yüksek lisans tezi ile ÇSED raporlarında KMED etkilerinin kapsamının kalitesi üzerine bir araştırma yapmıştır. Çalışma, İngiltere ÇSED raporlarının kültürel miras bileşeni ile ilgili durumunu araştırmaktadır. Sonuçlar, örneklenen 30 ÇSED raporundan %81'inin KMED için azaltma önlemlerine sahip

olduğu ve %19'unun herhangi bir azaltma teklifinden bahsetmediği şeklindeydi. Ancak, bu azaltmanın uygulanıp uygulanmadığı sorusu hala bilinmemektedir (Edward,2005).

Jones ve Slinn 2008 yılında yaptıkları çalışmalarında, ÇSED raporlarının incelenmesini ve Kuzey Batı Avrupa'nın kilit uygulayıcıları ile yapılan görüşmeleri konu edinmişlerdir. 1997'den 2004'e kadar olan dönemde toplam 428 rapor incelendi. Bu, Belçika'dan 100 rapor, Almanya'dan 93 rapor, Hollanda'dan 100 rapor ve Birleşik Krallık'tan 135 rapor içermektedir. Sonuçlar, KMED etki azaltma önlemlerinin nadiren uygulandığını göstermektedir (Jones & Slinn, 2008). Rhineland'de, KMED azaltma önlemleri önerilmiştir. Ancak, uygulama ve etkinlik de hâlâ eksiklikler olduğu görülmüştür. Afrika bağlamında, KMED etki azaltma önlemlerinin uygulanması konusu üzerine daha az çalışılmıştır, ancak Mokhehle ve Diab 2001 yılında Lesoto'da ÇSED'in evrimi üzerine bir çalışma yürütmüştür. Çalışma, büyük geliştirme projelerinden gelen raporlara dayanarak ÇSED'in gelişimini izledi. Elde edilen veriler, seçilen projelerden üst düzey yetkililerle gayri resmi görüşmeler ve ÇSED raporlarının incelenmesi yoluyla sağlanmıştır. 1980'den 1999'a kadar 17 projenin raporları seçilmiştir. Sonuçlar sadece üç projede (Lesotho hidro, su projesi faz 1A ve 1B, Trans-Maloti karayolu ile birlikte) KMED etki azaltma önlemlerini yeterince uyguladığını göstermiştir (Mokhehle & Diab, 2001). Bu nedenle, etki azaltma ve izleme önlemlerinin uygulanması için bütüncül bir yaklaşımın uygulanması önerilmektedir.

Umar'ın 2010 yılında yaptığı çalışma, Uganda'daki endüstriyel proje geliştiricileri tarafından ED sürecinde belirlenen etki azaltma önlemlerinin uygulanmasını değerlendirmiştir. Önerilen ED etki azaltma önlemlerinin uygulama düzeyine ilişkin elde edilen veriler anketler, mülakatlar, gözlemler ve kontrol listeleri kullanılarak toplanmıştır. İlk olarak sonuçlar şunu göstermektedir:

Endüstriyel projelerin %10'unun önerilen azaltma önlemlerini, dikkate alınan toplam önerilen azaltma önlemlerinin yalnızca %10'undan daha azı ile zayıf bir şekilde

uyguladığını göstermiştir. İkinci olarak, endüstriyel projelerin çoğunluğu (%80), önerilen azaltma önlemlerinin toplam sayısının en az %20-40'ı için hafifletme önlemlerini adil bir şekilde uygulamıştır (Umar, 2010). Son olarak, endüstrilerin yalnızca %10'u, önerilen azaltma önlemlerinin toplam sayısının %41-60'ını uygulayan iyi düzeyde etki azaltma önlemlerine sahiptir. Endüstri projelerinin tümünün en iyi düzeyde etki azaltma önlemlerine sahip olmadığı görülmektedir (Umar, 2010). Ancak çalışma, bu raporların KMED azaltma önlemlerini içerip içermediğini göstermemektedir.

Miras alanlarında önerilen bir geliştirme projelerinin etkinin tespiti ve etkinin değerlendirilebilmesi için KMED'in gerekliliği konusundaki anlayışı arttıran makale çalışmaları yapılmıştır. Bunlardan bazılarını aşağıda değinilmiştir.

Prof. Dr. Jacques Teller, YÇYA (Yerel Çevre Yönetimi ve Analizi) Direktörü ve Belçika'daki Liege Üniversitesi'nde Kentsel Planlama ve Tasarım Profesörüdür ve kültürel miras yönetimi de dahil olmak üzere kentsel çevrenin modellenmesi ve kentsel yönetim alanında çalışmalarını sürdürmektedir. AB ve ulusal araştırma projelerinin etkileyici bir listesi boyunca Dr. Miranda Kiuri de YÇYA'ya bağlı ve birlikte "Kentsel çevrelerindeki olimpik stadyumlar: Tasarım ve kültürel önem sorunu" konusunu ele aldılar. Yazarlar, Olimpiyat stadyumları ile kentsel bağlamları arasındaki ilişkinin, bu olağanüstü değere sahip tarihi miras alanlarının kültürel önemini anlamak için çok önemli olduğunu düşünmektedir ve stadyumdan başlayarak altı aşamalı bir tipoloji öneren bir dönemselleştirme tanımına dayanan sağlam bir analize dayanmaktadır. Olympia, Helenistik dönemde ve mimari, kentsel ve bölgesel planlama arasında köprü kurmaktadır. Yazarlara göre, köklerini kesin olarak Yunan antik çağında bulan, açıktan kapalı stadyum ortamlarına kadar genel hareket hakkındaki bilginin büyümesine daha teknik katkısının yanı sıra, bu makale aynı zamanda korunmalarında karşı karşıya kaldığı mevcut zorlukları açıklamayı da başarmakta ve kültürel miras olarak potansiyel

önemleriyle ilişkili olarak, bu binaların tasarım aşamasında halihazırda koruma süreçlerini değerlendirme olasılığını tartışmaktadır (Rodgers ve Oers, 2012).

Ona Vileikis, Belçika'daki Raymond Lemaire Uluslararası Koruma Merkezi, KU Leuven'de bir doktora araştırmacısıdır ve Orta Asya İpek Yolları vaka çalışmasına odaklanan DM mülkleri için bir izleme modeli geliştirilmesi üzerinde çalışmaktadır. Dr. Mario Quintero Santana ve Prof. Koenraad Van Balen, teknoloji ve miras karar vericileri arasındaki boşluğu doldurmayı amaçlayan bu yenilikçi araştırma projesinin denetimini paylaşmaktadır. "Dünya Mirasını korumada dokümantasyon-değişimi yönetmek ve hafifletmek için: Petra ve İpek Yolları'nın örnek olay incelemeleri" de UNESCO'nun Amman Ofisinde çalışan diğer üç yazarın -Giorgia Cesaro, Ana Paulini ve Azadeh Vafadari'nin- katkılarına dayanıyordu. Bu makale, Brandenburg Teknik Üniversitesi, Almanya'da düzenlenen Dünya Mirası Çalışmaları Mezunlar Konferansı'nda sunulan Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development 2011'in En İyi Bildirisi ödülüne layık görüldü. Yazarlar, koruma ve yönetim araçları olarak aktif paydaş katılımı ile birlikte entegre anket tekniklerinin ve bilgi yönetim sistemlerinin benimsenmesini talep etmektedir. Uygulamalarının karmaşık DM özellikleri üzerindeki faydalarını tartışmaktadır. Örneğin; Ürdün'deki Petra Arkeoloji Parkı'nın (PAP) ve Orta Asya'daki İpek Yolları Kültürel Miras Bilgi Sistemi'nin (İYKMBS) örnek olay incelemelerinde gösterilen yüksek risk altındaki miras alanları ve arkeolojik toplulukları üzerinde durmaktadırlar (Rodgers ve Oers, 2012).

Dr Catherine Grant, Avustralya'daki Griffith Üniversitesi, Queensland Conservatorium Araştırma Merkezi'nde Araştırma Görevlisi ve Ortak'dır. Doktora araştırması, beş yıllık Müzik Kültürleri için Sürdürülebilir Gelecekler: Müzikal Çeşitliliğin Ekolojisine Doğru (2009-2013) projesiyle uyumlu olarak, kültürel çeşitliliği teşvik etmenin yollarını belirlemeyi ve UNESCO benzeri kuruluşlar tarafından talep edilenler doğrultusunda canlı müzik geleceği sağlamayı amaçlamaktadır. UNESCO "Kültürel ve biyolojik

çeşitlilik arasındaki analogiler ve bağlantılar” makalesi, kültürel ve biyolojik çeşitlilik arasındaki ilişkiler metaforik ve gerçek arasındaki mevcut bilgi durumunu incelemektedir. Grant'e göre, son on yılda çeşitliliği tehdit altında olan iki maddi olmayan kültürel miras alanı olan dil ve müzik kültürlerine odaklanmaktadır. Bu makale aynı zamanda bu linklerdeki bilginin büyümesi ile ekodilbilim, biyodilbilimsel çeşitlilik ve müzik sürdürülebilirliği gibi alanlarda da ilişki kurmaktadır. Grant, bu bağların kültürel miras yönetimi üzerindeki etkilerinin yanı sıra, başarıların ve başarısızlıkların, kültürel çeşitliliği koruma çabalarının biyolojik çeşitliliği koruma çabaları üzerindeki etkilerinin ve bunun tersi gibi etkilerine dikkat çekmektedir (Rodgers ve Oers, 2012).

2.5.5. ICOMOS'un KMED İçin 10 Tavsiyesi

Rodgers ve Oers (2012) tarafından özetlendiği gibi, ICOMOS tarafından verilen KMED ile ilgili on adet tavsiye bulunmaktadır:

KMED ekibinin genişliği

Kültürel mirasın ve önerilen değişim projesinin niteliğine bağlı olarak, KMED ya devlet teknik uzmanları (ulusal veya yerel) tarafından ya da hükümet veya proje geliştiricileri adına harici danışmanlar tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca, bireysel olarak bağımsız değerlendirmeler olarak uygulanabilir veya daha geniş bir çevre değerlendirmesine dahil edilebilmektedir. Karşılaştırma amacıyla, KMED ekiplerinin yapı envanterinin yanı sıra tarafsızlık derecelerinin belirlenmesine yardımcı olmak için bağlantılarının da belirlenmesi gerekmektedir. Ayrıca, elde edilen sonuçları ve revizyon önerilerini tartışan daha geniş bir KMED ekibi olabilmektedir. Bu daha geniş ekip, ilgili Taraf Devlet’inde yer aldığı, bölgesel veya ulusal yönetimler veya onların temsilcileri, danışma organları, sivil toplum örgütleri ve kentte yaşayan kişilerden oluşabilmektedir. Ayrıca yapılan çalışmalarda kültürel miras koruma danışman kuruluşları olan ICOMOS

veya IUCN (International Union for Conservation of Nature) 'e de danışılabilir (Rodgers ve Oers, 2012).

İlgili taraflarla (erken danışma)

ICOMOS, rehberde mümkün olan en kısa sürede paydaş danışmanlığının önemini vurgulamaktadır. Etkilenen herhangi bir paydaş dahil olmak üzere ilgili taraflarla erken danışmanın önemine dikkat çekmektedir. KMED ayrıca, kolayca erişilemeyen DM alanının her bir ÜED taşıyan nitelikleriyle ilgili bilgilerin toplanmasında ve paydaşlar arası bilgi aktarımında yararlı bir iletişim aracı olabilmektedir. KMED, tüm paydaşlar Bu öneri aslında daha önce yapılan istişarelerin KMED sürecine fayda getirip getirmediğini doğrulamaya yardımcı olacaktır. Bununla birlikte ICOMOS KMED'in danışılacak kuruluşları veya kişileri içeren, örneğin kimin paydaş olduğunu ve kimin sahaya ilgili bir miras topluluğunun parçası olduğunu, temel bilgilerin ayrıntılarını belirleyen bir metodolojiden büyük ölçüde yararlanacağına inanmaktadır (Rodgers ve Oers, 2012).

Tarafların eğitimi

DM mülklerinin tanıtılması, yönetilmesi ve izlenmesine yönelik bir ortaklık yaklaşımının sonucu olarak imzalanan Dünya Miras Sözleşmesi, miras alanlarının korunmasında çok büyük öneme sahiptir. Taraflar, DM mülkünün niteliğine göre yerel topluluklar, hükümet kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve özel kuruluşlar ve mal sahipleri gibi diğer paydaşlar olmak üzere farklılık gösterebilmektedir. KMED'ni üstlenen bu tarafların bu iş için uygun bilgi birikimine sahip ve belli bir uzmanlığa sahip olmaları mirasın ÜED'nin ve önerilen değişikliklerin gerektirdikleri etkilerin niteliklerinin ve büyüklüğünün belirlenmesinde oldukça önemlidir (Rodgers ve Oers, 2012).

KMED sürecinin düzenli işleyişi

Roders ve Oers (2012) tarafından KMED süreci aşağıda yazılan aşamalar ile özetlenmiştir:

- Projenin tasarım aşamasında KMED çalışmalarına başlanması,
- KMED çalışmalarını yürütülecek ekibin ve değerlendirmeyi yapacak kurumun belirlenmesi,
- Çalışma alanının sınırlarının belirlenmesi,
- Alan ilgili tüm verilerin toplanması ve arşivlenmesi,
- Verilerin değerlendirilmesi,
- Kültür mirasının özelliklerinin tanımlanması, özellikle ÜED taşıyan niteliklerin belirlenmesi,
- Doğrudan ve dolaylı etkilerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi,
- Olası etkilerin hafifletilmesi için taslak çalışması hazırlanması (önleme, etki azaltma, iyileştirme ya da karşılama),
- Ön rapor hazırlanması,
- Değerlendirme sonuçlarının irdelenmesi ve etki azaltma işlemi,
- Nihai rapor ve kararları açıklayan görsel sunum hazırlanması,
- Etki azaltma işlemi,
- Elde edilen sonuçların ve bilgilerin dağıtılması (Roders ve Oers, 2012).

KMED'in verimli (tam ve etkili) kullanımı

KMED için yeterli eğitime sahip uzmanların olması ve KMED sürecinin işleyişi büyük öneme sahiptir. KMED raporu sonucu elde edilen verilerden tam ve etkili bir şekilde yararlanılmadığı sürece KMED'i öğrenmenin ve uygulamanın bir faydası olmamaktadır. Böyle bir öneri, KMED veya benzeri uygulamaların şu anda yönetim sürecine nasıl

entegre edildiği ve sonuçlarının değerlendirme aşamasında önerilen gelişmelere ilişkin karar vermeyi nasıl etkilediğine dair genel bir bakış sağlamaktadır. Yönetim planları, açık ve etkili bir etki değerlendirmesi yapabilme becerisinin geliştirilmesinde çoğunlukla önemli bir ilk adım olmaktadır. Ancak, KMED raporunun olumsuz olduğu durumlarda prosedürü anlamak da uygun olmaktadır. ICOMOS'un yöneticiler ve karar vericilere tavsiyeleri arasında etkileri ihmal etmemek ve miras koruma gereksinimlerine rekabet eden kullanımlar ve gelişmelerden daha fazla ağırlık verilmesi gerekip gerekmediğini iyice analiz edilmesi gerektiği de yer almaktadır. Sonuçta, kısa vadeli hedeflerin (ve düşük faydalanıcıların menzilinin) önceliklendirilmesi, uzun vadeli hedeflerden taviz verilmemesi gerektiği konusunda da uyarılmaktadır (Rodgers ve Oers, 2012).

KMED raporlarının (şeffaflığı)

KMED raporları, KMED sürecinin bir kısmı ya da tamamı ile ilgili sonuçlar sunmaktadır. KMED Raporu'nda tekil veya alan içinde yer kültürel miras bileşenlerinin detaylı bir yazılı tanımı yapılmalıdır, belirtilen bileşenlerin, değerlerinin, niteliklerinin ve nitelikler arasındaki ilişkilerinin ve hassasiyetlerinin tanımlanması ve değişim kapasitelerinin belirtilmesi gerekmektedir. Periyodiklik, hangi kararların alınabileceğine ilişkin kanıtların ne kadar erken ve sistematik olarak rapor edildiğinin ve ICOMOS'un tavsiye edilen açıklık, şeffaflık ve fizibilite hedeflerine ulaşmasına yardımcı yöntemdir. Böylelikle rapor daha nesnel bilgiler ortaya koyabilmektedir (Rodgers ve Oers, 2012).

Tasarım sürecine geri dönüş

ICOMOS, tasarım sürecinde (geri besleme ile), tasarımın sorgulayıcı bir süreçten ziyade yinelemeli bir süreçte geliştiğinden, bir KMED çalışmalarına ne kadar erken başlanmasının yaygınlaştırılmasının tasarım ekibi için o kadar iyi olmasını teşvik ettiğini savunmaktadır. ICOMOS, bu amaçla, veri toplama ve değerlendirme

sonuçlarının, geliştirme veya değişiklik teklifleri veya arkeolojik inceleme kararları için tasarım sürecine girdi oluşturarak geri beslenmesi gerektiğini önermektedir. Böylelikle KMED proje sürecinin daha hızlı bir şekilde yürütülmesine yardımcı olmaktadır. KMED, tasarım aşamasında etkin olmasından dolayı proje aşamasında karşılaşılabilecek değişimlerin önceden tespit edilmesiyle proje sürecinin daha kısa sürede tamamlanmasına olanak sağlamaktadır (Rodgers ve Oers, 2012).

KMED araçlarının yeterliliği

KMED ekibi, miras alanları ile ilgili verileri ve onu etkileyen faktörleri toplamak, yapılandırmak, analiz etmek ve raporlamak için araçlar kullanmaktadır. KMED çalışmalarında veri toplanırken veri toplanacak tüm kaynaklar detaylı olarak irdelenmelidir. Masa başında yapılan araştırmaların yanında alanda yerinde çalışma yapılması çok önemlidir. Çalışma yöntemleri miras alanının ve önerilen projenin niteliğine bağlı olarak belirlenmelidir (Rodgers ve Oers, 2012).

Dünya Miras Mülkü'nün anlaşılması, önemi ve üstün evrensel değerin nitelikleri ve bağlamı

DMA'ların üstün evrensel değeri DM Listesine kayıt edildikleri zaman belirlenmekte ve bu alanların "Üstün Evrensel Değeri" yazılı metin olarak Miras Komitesi'ne sunulmaktadır. Önerilen projelerin miras alanının ÜED'sini oluşturan her bir niteliği üzerindeki olası etkilerin neler olduğunun tespitinin ve değerlendirmesinin önerilen projenin tasarım aşamasında yapılması gerekmektedir. Taraf Devlet yöneticileri ve karar vericilerden, kültürel mirasın korunmasıyla ilgili DM sözleşmesinde yer alan ÜED'i koruma yasal zorunluluğuna göre hareket etmeleri beklenmektedir. (Rodgers ve Oers, 2012).

Dünya Miras özelliği ve durumu ile ilgili temel veriler

Dünya Miras özelliği ve zaman içindeki durumu hakkında bilgi toplanması, Üstün Evrensel Değeri taşıyan niteliklerin evrimini ve aynı zamanda zamanın önceki dönemlerine kıyasla oranlarını anlamak için kritik olabilmektedir. Adaylık süreci ile listeye girdikten sonraki süreç arasındaki ilişki daha sonra, uygulanan odağın ve araçların DM özelliğinin gerçekliğini ve Üstün Evrensel Değer'i taşıyan ilgili nitelikleri yansıtıp yansıtmadığını anlamak için önemli bir kaynaktır. KMED'in mevcut bilgilere dayandığını göz önünde bulundurarak, alan hakkında hangi bilgilerin mevcut olduğu ve nerede boşlukların bulunduğu gibi bilgi tabanının ne kadar iyi olduğu ve değerlendirmeye hangi düzeyde güven verilebileceğine ilişkin açık bir gösterge elde etmek önemlidir. KMED, mirasın bağlamı, tarihsel gelişimi, ortamı ve uygun olduğu durumlarda diğer değerlerin tam olarak olabilmesi için, mutabık kalınan çalışma alanı içindeki kültürel mirasın tüm yönleri ve nitelikleri hakkında bilgi toplamalı ve bir araya getirmelidir (Rodgers ve Oers, 2012).

2.5.6. Etkinin Değerlendirilmesi

Önerilen geliştirme projelerinin kültürel miras alanları üzerinde oluşturduğu etkiler, olumlu ya da olumsuz olabilmektedir. Miras varlığının bütün nitelikleri ve özellikle ÜED'ini veren nitelikler üzerindeki değişiklikleri tanımlamak etkinin belirlenmesinde çok önemlidir. Miras varlığının herhangi bir niteliğinde meydana gelen etkinin ya da hasarın derecesini tanımlamak, olası etkinin değerlendirilmesinde önemli bir adımdır.

Genellikle miras varlıkları üzerindeki olası etkilerin daha çok fiziksel olarak değerlendirilmektedir. Fiziksel etkiler genellikle çok boyutlu olduğundan, ICOMOS'un Xi'an Bildirisi'nde yer aldığı gibi geniş bir bakış açısıyla değerlendirilmelidir (ICOMOS, 2005). Kültürel miras alanları üzerinde oluşan etkiler farklı biçimlerde meydana gelebilmektedir. Bunlar; doğrudan veya dolaylı olabilmekle beraber, telafi

edilebilir veya telafi edilemez, geçici veya kalıcı, kültürel, fiziksel, görsel, sosyal ve ekonomik olabilmektedir. Buna bağlı olarak verimli bir etki değerlendirilmesi çalışmasındaki en önemli adım etkinin ve etkinin türünün net bir şekilde belirlenmesidir.

Doğrudan olarak tanımlanan etkiler önerilen geliştirme projesi veya işlev değişim önerisinin sonucu olarak oluşan tahribatlardır. Doğrudan etkiler miras alanın niteliğinin bir parçasının veya bütünü, bulunduğu alanın ve çevresinin günümüzle ve geçmiş ile olan bağlantısını koruyan özelliğinin fiziksel kaybına neden olabilmektedir. Doğrudan etkilerin tanımlanması ve etki değerlendirme çalışmalarında, sadece doğrudan etkiyi ortadan kaldırarak projenin onay almasının sağlanmasının meydana getirebileceği diğer olumsuz durumlarda söz konusu olabilmektedir. Örneğin; kültürel miras alanları üzerinde doğrudan bir etkiye neden olmasa bile, birçok proje veya değişim önerisi, mevcut tarihi kent dokusu, bakı noktaları, kent süliyeti, yerin ruhu gibi öğeler için olumsuz olabilmektedir. Sonuç olarak doğrudan etkiler sadece fiziksel olarak değerlendirilmemeli, etkiler bütünsel bir yaklaşımla ele alınmalıdır.

Fiziksel kayba yol açan doğrudan etkiler genellikle kalıcı olmakla beraber çoğu zaman telafi edilememektedir. Oluşan hasarların çoğu inşaat yapım aşamasında ortaya çıkmaktadır ve ne yazık ki etkiler önlenememektedir. Miras alanına verilen olumsuz etkinin ölçeği veya şiddeti, ÜED ve onu oluşturan niteliklerinin aralarındaki ilişkilerin etkilenme durumuna bağlı olarak değerlendirilmektedir.

Kültürel miras alanları, büyük ölçekli yeni geliştirme projelerinden ya da projelerin niteliği ve işlevinden doğrudan etkilenebilmektedir. Kalkınma projeleri, büyük ölçekli projeler olmalarından dolayı uygulama alanının uzağındaki alanları da etkileyebilmektedir. Miras alanı üzerindeki etkilerin değerlendirilmesi, miras alanın ÜED'sini oluşturan her bir niteliği için ayrı olarak yapılmalıdır. Bu etkilerin değerlendirilme sonuçlarına göre etkiler telafi edilebilir ya da edilemez, geçici veya

kalıcı olabilmektedir. Etkinin geçici olarak tanımlanması, belli bir süre için ortaya çıkmasına bağlı olmakta ve sonrasında ortadan kalmaktadır. Örneğin trafikle ilgili ortaya çıkan etkiler nüfus yoğunluğuna göre değişkenlik göstermektedir (ICOMOS, 2011).

Dolaylı etkiler, yeni yapılanma projelerinin veya işlev değişikliği önerisinin ikincil sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Kültürel miras alanının tampon bölgesinde veya yakınında önerilen bir projenin, miras alanının çevresinin fiziksel olarak etkilenmesine neden olabilmektedir. Örneğin; yapılması düşünülen bir ulaşım projesinin miras alanının erişilebilirliğini arttırması ve bundan kaynaklı trafik yoğunluğunun artması (ICOMOS, 2011).

Olası değişimlerin ve etkilerin şiddeti, değişimin boyutuna göre geçici veya kalıcı olmaları, doğrudan veya dolaylı etkiler, telafi edilebilir ya da edilemez olmaları dikkate alınarak değerlendirilebilmelidir. Farklı etkenlerin birbiri üzerindeki etkileri ve neden oldukları toplam etki de incelenmelidir. Etkinin şiddeti ve ölçeği ICOMOS'un 2011 yılında yayınladığı rehberde göre aşağıda yer alan ölçütlere göre derecelendirilebilmektedir:

- Değişim yok
- Çok az değişim
- Az değişim
- Orta düzeyde değişim
- Büyük ölçekli değişim

Değişimin genel etkisi, kültürel mirasın evrensel değerini oluşturan nitelikler üzerindeki toplam etkinin değerlendirilmesinin sonucu belirlenmektedir. Böylece miras alanını oluşturan her bir niteliğin üzerindeki etki ICOMOS tarafından 2011 yılında yayınlanan rehberde yer alan ölçütlere göre değerlendirilebilmektedir (ICOMOS, 2011):

- Çok yararlı
- Orta derecede yararlı
- Az yararlı
- Yararı ihmal edilebilir
- Nötr
- Olumsuzluğu göz ardı edilebilir
- Olumsuzluğu az
- Olumsuzluğu orta düzeyde
- Olumsuzluğu çok

Önerilen geliştirme projeleri veya kullanım değişiklikleri, mevcut koruma politikası ve kültür miras alanının yönetim planı çerçevesinde bir bütün olarak incelenmelidir. Önerilen değişimin miras alanının öncelikle ÜED'sine olan etkilerine dikkat edilmelidir. Kent silüeti, Bakı noktaları, tarihi kent dokusu, mimari tipoloji, bina yükseklikleri ve cephe dokuları, işlevi gibi konularda göz önüne alınarak, bütüncül bir yaklaşım benimsenerek etkilerin değerlendirilmesi gerekmektedir. KMED, önerilen proje veya değişimin nitelikleri ile miras alanının niteliklerinin karşılaştırılması gerekmektedir. Önerilen projenin kültürel mirası geliştirici ve tamamlayıcı nitelikte olması sağlanmalıdır (ICOMOS, 2011).

2.5.7. Kültürel Miras Etki Değerlendirme (KMED) Raporu

Kültürel miras etki değerlendirme raporları, kültürel miras alanları çevresinde yapılacak geliştirme projelerinin miras alanlarına vereceği olası etkilerin tespiti ve oluşabilecek olumsuz etkilerin minimize edilmesi için büyük önem taşımaktadır. Raporlar, miras alanlarının ÜED 'inin niteliklerine olası etkilerini geniş bir perspektifle ele alarak yapılacak projenin veya değişimin kültür varlığına olumlu ve olumsuz etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Böylelikle yapılacak projenin tasarım aşamasında müdahale edilerek kültürel miras alanlarına geri dönüşümü olmayacak tahribatların oluşmasını

engellemektedir. Oluşabilecek olumlu tepkilerinde önceden tespitinin belirlenmesi ile kültürel miras alanlarını besleyici, miras alanlarını geliştirici bir bütüncül sürdürülebilir tasarım anlayışı ile projeden maksimum fayda sağlanabilmektedir.

KMED Raporlarının, karar vericilere doğru bir yönlendirme yapabilmesi ve nesnel kararlar ortaya koyabilmesi için, raporun içeriği büyük bir titizlikle uzmanlar tarafından hazırlanması gerekmektedir. ICOMOS'un 2011 yılında yayınladığı rehberine göre rapor şu maddeleri içermelidir:

- Miras alanının DM Listesi'ne kayıt edildiği adı,
- Mirasın bulunduğu yerin coğrafi koordinatları,
- Dünya miras listesine kayıt tarihi,
- KMED Raporu'nu hazırlamakla yetkili kurum veya kuruluşların adı,
- KMED Raporu'nun kim için hazırlandığı,
- KMED raporu'nun tarihi,
- Raporun dışardan bir değerlendirmeden mi geçtiği yoksa bir hakem tarafından mı değerlendirildiğini belirten açıklama (ICOMOS, 2011).

2011 yılında yayınlanan rehberine göre taslak raporun içeriği ve akışı aşağıda yer alan Çizelge 3.1'de özetlenmeye çalışılmıştır:

Çizelge 3.1. Kültürel miras etki değerlendirme raporu içeriği ve akış şeması (ICOMOS, 2011'den alınarak yeniden düzenlenmiştir.)

1. Özet (Raporun tüm önemli konularını içermeli)
2. İçindekiler
3. Giriş
4. Yöntem: <ul style="list-style-type: none">• Veri kaynakları,• Yayınlanmış eserler,• Yayınlanmamış raporlar,• Veritabanları,• Değerlendirme Alanının Tanımı.• Alan araştırmaları,• Değerlendirmenin Kapsamı,• Etki Değerlendirme Yöntemi,• Kültür Mirasının Değerlendirilmesi,• Özel Etkinin ve Değişimin Boyutunun Değerlendirilmesi,• Genel Etkinin Değerlendirilmesi,
5. Alanın tarihçesi ve tanımı: <ul style="list-style-type: none">• ÜED metni ve nitelikleri,• Tescilli alanlar, anıtlar, tescil edilmemiş alanlar,• Alanın tarihsel gelişimi,• Tarihi peyzaj ile ilgili kırsal dokular, sınırlar, peyzajın korunmuş tarihi öğeleri,• Fiziksel öğeler, bakı noktaları ve bu niteliklerle bağlantılı soyut miras ilişkileri.
6. Önerilen değişim ve gelişmelerin tanımı

Çizelge 3.1. Kültürel miras etki değerlendirme raporu içeriği ve akış şeması (ICOMOS, 2011'den alınarak yeniden düzenlenmiştir.) (devamı)

7. Önerilen değişimlerin genel etkisinin belirlenmesi:

- Olası değişim ve etkilerin ÜED'in nitelikleri ve diğer kültür miras varlıkları üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi,
- Doğrudan veya dolaylı etkilerin (görsel, gürültü ve fiziksel) tanımı,
- Tekil kültürel miras değerleri veya öğeler ile bağlantılarına yönelik tümel değerlendirme yapılmalı,
- ÜED nitelikleri üzerindeki değişim belirlenmeli,
- Değişim önerilerinin niteliklerin her biri üzerindeki etki ile genelinde yaratacağı etkinin açıkça ortaya konulmalı,
- Ortaya çıkacak değişikliklerin alanın yerel, ulusal ve uluslararası bağlamlarda algılanışını nasıl etkileyeceğinin değerlendirilmesi yapılmalı.

8. Etkileri azaltmak, önlemek ya da karşılamak için önlemler – İyileştirme Önlemleri:

- Proje ya da değişim önerisi başlamadan önce yapılması gerekenler (örneğin arkeolojik kazı),
- Proje yapım aşamasında gerekli olanlar (örneğin bir izleme raporu veya kültür varlıklarının fiziksel olarak korunması),
- Önerilen değişim veya projenin uygulaması sırasında alınacak önlemler (alana erişim ve sunuş önlemleri, farkındalık oluşturma, eğitim, yeniden yapım önerileri),
- KMED ve ayrıntılı büro, alan ve bilimsel çalışmalarla elde edilen bilgiyi ve yaklaşımı yaymak için öneriler.

Çizelge 3.1. Kültürel miras etki değerlendirme raporu içeriği ve akış şeması (ICOMOS, 2011'den alınarak yeniden düzenlenmiştir.) (devamı)

9. Sonuçlar:

- Alanın DM olarak tesciline yönelik risk,
- Dünya Miras Alanı'nın Üstün Evrensel Değeri, bütünlüğü ve özgünlüğü üzerindeki etkilerin net olarak tanımlanması,
- Daha ileri bilgi, anlayış ve farkındalık sağlama gibi yararlı etkiler.

10. Kaynakça

11. Kullanılan terimler sözlüğü

12. Teşekkürler ve yazarlar

13. Çizim ve fotoğraflar, örneğin:

- Alanın ve tampon bölgelerin konumu ve boyutu,
- Tanımlanan çalışma alanı,
- Önerilen proje veya değişim,
- Görsel veya görsel etkileşim analizleri,
- Hafifletme önlemleri
- Önemli alanlar ve görünümler.

14. Ekler bölümü:

- Alanlar veya öğelerle ilgili şemalar, tablolar; özet tanım ve etkilerin özeti,
- Büro çalışmaları,
- Alan araştırması raporları (jeofizik araştırma, değerlendirme denemesi, kazı),
- Bilimsel incelemeler,
- Danışmanların listesi ve danışmanlardan alınan görüşler,
- Eylem planı veya proje özeti.

2.5.8. KMED Raporu ve ÇED Raporu Karşılaştırması

KMED raporları, kültürel miras alanları çevresinde yapılacak geliştirme projelerinin miras alanlarının ÜED'i üzerindeki etkilerini tespit etmeye yönelik hazırlanan geniş kapsamlı raporlardır.

KMED, karar vericiler (yasal makamlar veya temsilcileri) tarafından onay için gönderilen geliştirme projelerinin kültürel miras alanlarının ÜED'ini geri dönüşümsüz olarak zedelenmesine neden olabilecek riskleri tespit edilmesi amaçlandığından proje onay sürecinden önce yapılması tavsiye edilmektedir. Dolayısıyla, önleyici niteliği nedeniyle KMED, sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir parçası olmaktadır. KMED, kültürel miras varlıklarının kültürel önemine tahakkuk edebilecek olası zarar veya faydaların değerlendirmesini şeffaf ve çok boyutlu olarak ele almaktadır.

ÇED raporları, büyük ölçekli kalkınma projelerinin sebep olacağı çevresel etkilerin tespit edilmesi için hazırlanan raporlardır. ÇED, çevresel etkileri (doğal kaynaklar, kirlilik, canlı türlerinin hassasiyeti, biyoçeşitlilik, iklimsel değişim vs.) konu edinmektedir (Milletlerarası Andlaşma, 1993).

Çevresel etki değerlendirmeleri, birçok ülkede kentsel gelişimin bir parçası olarak gelişmenin çevresel etkilerini değerlendirmek için yaygın şekilde kullanılan analitik yaklaşımdır. İlgili olduğunda, ÇED ayrıca değerlendirilecek bir faktör olarak kültürel mirası da içermektedir.

Hem ÇED hem de KMED benzer bir yaklaşım ile hazırlanmaktadır. Genel olarak bu adımlar:

- Çalışmanın genel kapsamı tanımlanmaktadır.

- Bir masaüstü çalışması ve/veya alan araştırması dahil olmak üzere etkilerin ölçülebileceği bir referans noktası sağlamak için bir taban çizgisi araştırması gerçekleştirilmektedir.
- Değerlendirilen miras alanının önemi tanımlanmaktadır.
- Geliştirme önerilerinin etkileri, olumlu/olumsuz, doğrudan ya da dolaylı olarak değerlendirilmektedir.

Ancak, KMED ve ÇED arasında bazı belirgin farklılıklar da vardır. Bunlar aşağıda Çizelge 3.2’de özetlenmeye çalışılmıştır.

Çizelge 3.2. KMED Raporu ve ÇED Raporu karşılaştırması

	ÇED Raporu	KMED Raporu
Kapsamı	Büyük ölçekli kalkınma projelerini konu almaktadır.	Büyük ölçekli kalkınma projeleri, miras alanı çevresinde yapılacak herhangi bir yeni yapılanma, yenileme, yıkımlar, işlev değişiklikleri önerisi, restorasyon çalışmalarını kısaca kültürel mirası etkileyen her tür müdahaleyi konu almaktadır. Ayrıca somut olmayan kültürel miras değerleri içinde KMED hazırlanmaktadır.

Çizelge 3.2. KMED Raporu ve ÇED Raporu karşılaştırması (devamı)

Odak noktası	Çevresel etkilere (iklimsel değişim, biyoçeşitlilik, kirlilik, yaşayan türlerin hassasiyeti, doğal kaynaklar,) odaklanmaktadır.	Kültürel miras alanlarının ÜED’i üzerindeki etkilere odaklanmaktadır.
Yasal zorunluluk	<p>Çevresel Etki Değerlendirme ile ilişkin ülkemizdeki ilk yasal düzenleme 11 Ağustos 1983’te yürürlüğe konan 2872 sayılı Çevre Kanunu’dur.</p> <p>Türkiye’de, 1993 yılından itibaren büyük yapı projelerinde ve kalkınma projelerinde, yapımdan önce ÇED hazırlama zorunluluğu bulunmaktadır.</p>	<p>ICOMOS 2011 yılında Kültürel Miras Etki Değerlendirmeleri (KMED) Kılavuzu yayınlamış ve Kültürel Miras Etki Değerlendirmeleri’nin uluslararası ve yerel mevzuata alınmasına yardımcı olmak için rehber hazırlanmıştır. Ancak ülkemizde de bununla ilgili yasal bir düzenleme ne yazık ki henüz yapılmamıştır. Yayımlanan kılavuz sonrası miras alanlarının yakınında yapılacak projeler için Dünya Miras Komitesi tarafından ülkemizde de miras alanları içinde KMED raporları istenmiştir. Ülkemizde 2863 sayılı koruma kanunu kapsamında KMED raporları hazırlanmaktadır.</p>

Çizelge 3.2. KMED Raporu ve ÇED Raporu karşılaştırması (devam)

Kültürel Miras	ÇED ilgili olduğu durumda kültürel mirası da konu almaktadır. Ancak kültürel miras ÇED çalışmalarında genellikle en zayıf bileşendir. ÇED genellikle kültürel miras niteliklerini ayrıştırmakta ve oluşacak etkiyi fiziksel boyutta incelemektedir. Ayrıca alanı değerlendirirken miras alanının ÜED'sini oluşturan niteliklerine bakmadan değerlendirmektedir. Oysa kültürel miras alanında bakılması gerek ilk öncelik ÜED üzerinde oluşacak etkiler olmalıdır.	KMED, tamamen kültürel miras alanlarına yönelik çalışmaları içermektedir. Kültürel miras alanlarındaki her bir niteliğin üstün evrensel değeri üzerindeki etkileri ve bu ÜED niteliklerinin birbiri ile bağlantılarının üzerindeki etkileri de çok boyutlu olarak ele almaktadır. KMED, sadece kültürel mirasa yönelik çalışmaları kapsadığı için daha detaylı ve kapsamlı sonuçlar ortaya sunmakta ve ÜED' e odaklanmaktadır.
Etki türü	Somut etkiler üzerinde durmaktadır.	KMED miras alanları üzerindeki somut ve soyut tüm olası etkiler üzerinde durmaktadır. Kent silüeti, bakı noktaları, yerin ruhu.

2.6. Kültürel Miras Etki Değerlendirmelerinin Kentsel Gelişimdeki Rolü

Kentler, toplumların gelişimine tanıklık eden sosyal, ekonomik ve çevresel büyümelerine olanak sağlayan bilgi ve kültürel birikimlerini yansıtan en önemli merkezlerdir.

Kentler özellikler artan nüfusla birlikte sürekli değişip gelişirken, kültürel miras kentsel alanların ayrılmaz bir parçası olarak kentlerin tarihsel gelişimini ifade etmeye devam etmiştir. Aslında, bir kimlik kaynağı olarak kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir gelişimi, geçmiş ve gelecek arasındaki bağın korunmasında kilit bir role sahiptir. Ancak, hızlı kentleşme olgusunun yanı sıra, kentsel alanlardaki yeni gelişmelerin miras varlıklarını ve değerlerini tehdit edebileceği göz önünde bulundurulmalıdır; kültürel mirasın korunması ile kentsel gelişim ihtiyacı arasındaki böyle bir boşluk, tarihi kentsel çevrede çeşitli zorlukları beraberinde getirmiştir.

Kentsel gelişim, bir yandan, yaşam kalitesini ve miras alanlarının farkındalığını arttıran sosyal, ekonomik ve kültürel olanaklar sunmakta; diğer yandan kentlerin gelişmesine bağlı olarak artan nüfus yoğunluğuyla ortaya çıkan yönetilememiş değişiklikler, kentin dokusunu, kentsel yapının bütünlüğünü, kültürel miras değerlerini ve toplumların kimliklerini olumsuz etkileyebilmektedir.

UNESCO Dünya Mirası bağlamında, son yıllarda kentsel gelişim politikaları ile mirasın korunması arasındaki yükselen çatışma, kültürel miras varlıkları üzerinde oluşacak etkilerin belirlenmesi ve analiz edilmesi için bir değerlendirme aracı olarak KMED'e daha fazla dikkat çekmiştir. KMED'i kültürel mirasın korunması ile kentsel gelişim ihtiyaçları arasında sürdürülebilirliğe yönelik bir denge sağlayan bir araç olarak görmektedir.

KMED, tarihi kentlerimizde kültürel miras varlıkları yakınında önerilen projelerin olumsuz etkilerinden korumaya yönelik dünya çapında bir araç olarak kullanılmaktadır. KMED, tarihi kentlerimizde sürdürülebilir kalkınmada önemli bir rol oynamaktadır. Yapılması planlanan projelerin etkilerinin proje başından itibaren tespitiyle, kültürel miras alanlarında oluşabilecek olumsuz etkileri minimuma indirirken, olumlu etkininde miras alanı için maksimum seviyesine çıkarılmasını sağlamaktadır.

Kentsel gelişimin bir parçası olarak düşünüldüğünde KMED, fiziksel, ekonomik ve sosyokültürel rol oynamaktadır. Bunlar aşağıda yer alan alt başlıklarda detaylı olarak anlatılmıştır.

2.6.1. Fiziksel Rolü

Kentsel gelişime bağlı yapılması planlanan büyük projeler miras alanlarımızda büyük tahribata neden olabilmektedir. Bu oluşacak tahribatı minimize etmek ya da oluşacak olumsuz etkileri ortadan kaldırmak için, etkilerin önceden tespiti ve erken müdahale çok önemlidir.

KMED, kentsel gelişime bağlı olarak kültürel miras alanlarına yakın çevrede yapılacak geliştirme projelerinin, miras alanları üzerindeki olumsuz etkilerin tespiti ve bu olumsuz etkilerin önlenmesi için önemli bir araç olarak kullanılmaktadır.

KMED, miras alanlarındaki varlıkların ÜED'sine odaklanarak, yapılması planan geliştirme projesinin ya da değişimin ÜED üzerinde oluşturacağı etkiyi ayrıntılı olarak analiz etmektedir. Böylelikle proje yapılmadan önce etkinin analiz edilmesi yapılması plananan geliştirme önerisinin kültürel miras alanları üzerindeki olumsuz etkiyi en aza indirmektedir. Oluşacak olumsuz etki proje gerçekleşmeden önce tespit edilmesiyle, miras alanlarındaki geri dönüşümü olmayan tahribat engellenmektedir veya tahribat minimuma indirilebilmektedir.

Sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir aracı olarak KMED, tarihi kentlerimizin tarihi kimliklerini zedelemeyen ve miras alanlarına minimum zarar ile küreselleşmeye ayak uydurabilmesine ve kentsel gelişimine büyük olanak sağlamaktadır.

2.6.2. Ekonomik Rolü

Kültürel miras alanları, bulunduğu tarihi kent açısından sosyal ve ekonomik etkileriyle, yatırımları çekme, iş yaratma ve turizm gelirini artırma rolüyle destinasyonlar için önemli bir aktör olarak görülmektedir.

Tarihi kentlerimizde yapılacak kalkınma projeleri kent için her ne kadar kültürel miras alanları için farkındalık, erişebilirlik, tanıtım ve bulunduğu kent için ekonomik gelişim imkanı sağlasa da kültürel miras alanlarının ÜED'si açısından tehdit oluşturabilmekte ve miras alanlarının kültürel önemine zarar verebilmektedir. Bu bağlamda KMED tarihi kentlerin sürdürülebilir kalkınması açısından önemli bir gelişim aracı olarak görev almaktadır. Kalkınma projelerinin uygulanmadan önce mümkünse tasarım aşamasında KMED yapılması ile miras alanlarının ÜED'si üzerinde oluşacak olumlu-olumsuz etkiler önceden tespit edilmesi ve bu etkilere müdahale etme, olumsuz etkileri azaltma ya da ortadan kaldırma imkanı sağlamaktadır. Böylelikle tarihi kentlerimiz kentsel gelişime ayak uydurabilmekte ve ekonomik olarakta gelişimlerine miras alanlarına zarar vermeden devam edebilmektedir.

Başarılı bir KMED çalışmasının yapılması kentsel gelişim için hem süreç hem ekonomik anlamda büyük bir avantaj sağlamaktadır. Yapılması planlanan kalkınma projelerinin miras alanları üzerinde etkileri düşünülmeden tasarlanmasıyla uygulama aşamasında büyük sıkıntılara neden olabilmektedir. Projenin uygulama aşamasında etkilerin tespitiyle projede büyük değişimlere ve projenin tasarım aşamasına geri dönülmesine neden olabilmektedir. Bu geri dönüşler ve uygulama esnasındaki değişimler, büyük ölçekli projelerde ekonomik anlamda büyük kayıplara neden

olabilmektedir. Ayrıca büyük bir süre kaybına da neden olmaktadır. Etkilerin çok geç farkedilmesi ile ise daha büyük kayıplar ortaya çıkmaktadır. Miras alanlarının ÜED'si üzerinde oluşan büyük bir etkinin sonucu ise miras alanının UNESCO Dünya Miras Komitesi tarafından 'Tehlike Altındaki Dünya Miras Listesi'ne girmesine neden olabilmekte, hatta geri dönüşümü olmayan bir etkinin meydana gelmesi ile Dünya Miras Listesi'nden çıkarılmasına bile neden olabilmektedir.

Ayrıca tarihi kentlerimizde çoğu geliştirme projeleri, miras alanları üzerinde olumsuz etki oluşturacağı algısı ile ertelenmekte ya da iptal edilmektedir. Bazı geliştirme projelerinin kültürel miras alanları üzerindeki olumsuz etkilerine daha fazla odaklanılarak projenin kente ve kentliye sağlayacağı toplumsal faydası göz ardı edilebilmektedir. Ancak KMED ile yapılması planlanan geliştirme projelerinin olumlu/olumsuz etkilerin tespiti ve bu etkilerin analizi ile olumlu etkinin olumsuz etkiyi tolere ettiği gözlemlendiği durumlardaki projelerin önünü de açmaktadır. Böylelikle KMED, tarihi kentlerimize içinde yaşadığı kentlilerin ve kentin ihtiyaçlarına cevap verebilme imkanı sağlamaktadır.

2.6.3. Sosyokültürel Rolü

Kentsel gelişime bağlı olarak kalkınma projelerinde KMED hazırlanması tarihi kentlerimizde, kentlerimizde yaşayan kentliler açısından farkındalığı sağlamaktadır. KMED ekibinde yer alan paydaşlar sayesinde kentin ihtiyaçları daha iyi anlaşılakta ve kentlinin kültürel mirası korumanın bir parçası olması ile kültürel bilinç oluşmaktadır. Ayrıca kültürel mirasın üzerine oluşacak sosyokültürel etkiler daha iyi analiz edilmektedir.

KMED geliştirme projelerinde miras alanlarının ÜED'sine odaklanmakta ve ÜED'i oluşturan sosyokültürel değerleri üzerinde oluşacak etkilerin tespitini ve bu oluşacak olumlu etkinin maksimum fayda sağlamasına olanak vermekte, olumsuz etkilerinde ortadan kalkmasına ya da minimize edilmesini amaçlamaktadır.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1. Dünya'da ve Türkiye'de Kültürel Miras Etki Değerlendirmeleri Üzerine Yapılan Çalışmaların İncelenmesi

Nakş-ı Cihan Meydanı, İsfahan Şehri, İran

İran'da büyük bir şehir olan İsfahan, farklı dönemlerde gelişmiş ve genişlemiştir. Şehir, tarihinde iki kez İran'ın başkenti olmuştur. Ayrıca şehir, İran-İslam mimarisinin ve kent planlamasının estetik değerini temsil eden çok sayıda değerli tarihi bina, bahçe ve caddeyi de içinde barındırmaktadır. 19. yüzyıldan ve özellikle son yıllardan günümüze tarihi İsfahan şehri, toplumun mevcut ihtiyaçlarına cevap verebilmek için çok sayıda yeni kentsel gelişim projesini içeren kentsel gelişme sürecine girmiştir. Bu nedenle şehir, kültürel varlıkların korunması ile toplumun ihtiyaçlarına uygun çözüm olabilecek kentsel gelişim projeleri arasındaki dengeyi kurmakta zorluklarla karşı karşıya kalmıştır.

Bu zorluklardan biri ise, İsfahan'daki Nakş-ı Cihan Meydanı'nın 700 m ilerisinde yapılan yüksek katlı Jahan Nama Kulesi inşaatı ile yaşanmıştır. Nakş-ı Cihan Meydanı, 17. yüzyılda inşa edilen ve 1979 yılında Dünya Mirası Listesi'ne alınan kültür mirasıdır. Nakş-ı Cihan, benzersiz İran-İslam mimarisi ile çevrili dünyanın en büyük meydanlarından biridir ve “Safevi döneminde İran'daki sosyal ve kültürel yaşamın düzeyine etkileyici bir tanıklık” olarak kabul edilmektedir (“UNESCO World Heritage Convention”, 2021a).

1997 yılında İsfahan belediyesi, 48 metrelik çok işlevli kompleks yapı özelliğine sahip olan Jahan Nama Kulesi'nin inşasına izin vermiştir. İnşasına izin verilen yeni yapı yüksekliği, bina kodu sınırlamasının üstünde kalmıştır ve Nakş-ı Cihan Meydanı'ndan tamamen görülmektedir. Sonuç olarak, Nakş-ı Cihan 'ın görsel bütünlüğünün yanı sıra İsfahan'ın kent silüeti üzerinde de çok büyük bir olumsuz etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Bu durumla ilgili 2002'de Dünya Mirası Komitesi, İran hükümetinden Jahan Nama ticari kompleksinin miras alanı üzerindeki olumsuz etkisini en aza indirmesini istemiştir (UNESCO World Heritage Committee, 2002).

Şekil 2.4. Nakş-ı Cihan Meydanı ve Jahan Nama uydu görüntüsü (“Yandex”, 2021a)

Yukarıda bulunan Şekil 2.4'te Nakş-ı Cihan Meydanı ve yapılan Jahan Nama projesinin uydu görüntüsü verilmiştir. Yapılan projenin kültürel miras alanına yakınlığı görülmektedir.

2003 yılında İran hükümeti binanın yüksekliğini azaltmayı ve gerekli fonları sağlamayı kabul etmiştir. İki yıl sonra 2005 yılında ise UNESCO tarafından belirlenen yükseklik seviyesinden doğuda 12 metre, batıda ise 24 metre yüksekliğin sırayla azaltılması gerektiğini belirten tahribat başlamıştır (UNESCO World Heritage Committee, 2005). Ancak 2006 yılına kadar yapının sadece bir mağazası kaldırılmıştır. Jahan Nama yüksekliğini azaltma sürecinin yavaş olması nedeniyle, Dünya Mirası Komitesi, mülkün Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne kaydedileceği konusunda alarm vermiştir.

Jahan Nama ticari yapının yıkım süreci, mali ve yapısal sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Kulenin yükseklik azaltmasının tamamlanması 2014 yılına kadar sürmüştür. 11 yıldan fazla bir süre sonra, Jahan Nama ticari yapının UNESCO tarafından belirlenen uygun bir yüksekliğe getirilmiştir. Bu dava İran hükümeti ve İsfahan şehri için zor bir deneyim olmuştur (UNESCO World Heritage Committee, 2013).

Viyana Tarihi Merkezi, Viyana, Avusturya

Viyana Tarihi Merkezi, 2001 yılında Dünya Mirası Listesi'ne alınan kültürel miras alanıdır. Tarihi şehir, Viyana'nın silüetini hem de Viyana'nın tarihi şehir merkezinin birçok ünlü manzarasını karakterize eden "Ortaçağ, Barok ve Kuruluş Dönemi" olmak üzere üç ana aşamada gelişmiştir. Bu birkaç geliştirme dönemine rağmen, bu manzaralara her zaman saygı duyulmuştur. Böylece Viyana'nın tarihi silüeti Dünya Mirası Listesi'ne kaydedildiğinde büyük ölçüde bozulmamış olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte, Viyana'nın daha yakın tarihli kentsel gelişimi, kentin artan nüfusunun talebi nedeniyle sürekli olarak değiştiği ve yeniden inşa edildiğini göstermektedir. Viyana Tarihi Merkezi, kültürel önem beyanından bu zamana yeni kentsel gelişim istekleri ve bu isteklere bağlı gelişen kalkınma projeleriyle çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmıştır.

Alan, 2002 yılında yapılan Wien Mitte the Mall, 2008 yılında Viyana Merkez Tren İstasyonu ve 2011 yılındaki Heumarkt gibi olumsuz görsel etkiye sahip birkaç yüksek katlı proje tarafından tehdit edilmiştir. 2008 ve 2009 yıllarında, ICOMOS ve UNESCO Dünya Mirası Komitesi, Wien Mitte ve Viyana Merkez Tren İstasyonu'nun yüksek katlı inşaatları nedeniyle "tüm projenin kapsamlı bir görsel etki değerlendirmesi" talebinde bulunmuştur. Buna bağlı olarak Görsel Etki Çalışması yapılmıştır ve Avusturyalı yetkililer kulenin 100 m yüksekliğini 88 m'ye düşürmüştür. Bunu takiben, 2012 yılında UNESCO Dünya Mirası Komitesi ve ICOMOS tarafından 60 m'lik sınırlandırılmış maksimum yükseklik önerilmiştir.

Bu sıkıntılar, yapılması planlanan yüksek katlı Heumarkt Neu projesi ile daha fazla gündeme gelmiştir. Bu proje 2011'den beri tartışmalara konu olmuştur. Proje konsepti, InterContinental Hotel'in genişletilmesi ve yeniden geliştirilmesini içeren ve Konzerthaus'u çevreleyen kamusal alanların iyileştirilmesini öngören uluslararası bir mimari yarışmanın sonucudur. Sonuç olarak, kazanan tasarım teklifi, 2012'de UNESCO Dünya Miras Komitesi ve ICOMOS tarafından önerilen yükseklik sınırlamasını aşmıştır.

Hem ICOMOS hem de UNESCO Dünya Mirası Komitesi, Heumarkt Neu projesinin Dünya Miras mülkünün görsel bütünlüğü üzerindeki olumsuz etkilerini sık sık dile getirmiştir. Ayrıca, tarihi kent silüeti üzerinde de etkisi oldukça endişe verici olduğu tespit edilmiştir. Ancak önerilen tasarım teklifinde değişiklik yapılmaması nedeniyle, mülk 2017 yılında Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmiştir.

Şekil 2.5. Heumarkt Neu projesinin görüntüsü (“Anonim”, 2021)

Şekil 2.5’te yapılmakta olan Heumarkt projesinin yüksekliğinin 73 metreden 66 metreye düşürüldüğü görüntü yer almaktadır. Ancak istenen yüksekliğe indirilmemiştir.

2019 yılında Avusturya Cumhuriyeti Federal Şansölyesi, Heumarkt Neu projesinin Dünya Miras Alanı üzerindeki etkinin tespiti için Kültürel Miras Etki Değerlendirmesi çalışmaları yapılmasını talep etti. Değerlendirmenin sonuçlarına dayanarak, önerilen Heumarkt Neu projesinin Viyana Tarihi Merkezi'nin çeşitli nitelikleri üzerinde büyük/çok büyük etkileri olduğu kabul edilmiştir. Daha sonra hem KMED raporunu hazırlayanlar ve hem de ICOMOS Dünya Miras Komitesi tarafından, ÜED ile ilgili daha iyi koruma önlemleri geliştirmek için projenin iki yıl durdurulması önerilmiştir (Kloos, Seyedashrafi, ve Tepar, 2019).

Liverpool Deniz Ticareti Şehri, Liverpool, İngiltere

Liverpool Deniz Ticareti Şehri, Liverpool şehir merkezinde bulunan kentin en ünlü simgelerinin de içinde barındıran altı alandan oluşmaktadır. 2004 yılında 'İngiltere'nin en büyük küresel etki döneminde ticari bir limanın en iyi örneği' olduğu gerekçesiyle Dünya Miras Komitesi tarafından Dünya Miras Listesi'ne alınmıştır ("Liverpool Deniz Ticareti Şehri", 2021a)

1960'lardan bu yana ekonomik gerileme içinde olan tarihi kentin yatırıma ihtiyacı olmaktadır. Bunun üzerine 2009 yılında yapılması planlanan Liverpool Waters Projesi ile kenti yeniden geliştirmeyi ve kalkındırmayı hedeflemişlerdir. Liverpool Waters Projesi kültürel miras alanı olan Liverpool Deniz Ticaret Şehri üzerinde oluşturacağı etkiler proje başlangıcından itibaren tartışma konusu olmuştur.

Aşağıda yer alan Şekil 2.6'da Liverpool Waters projesinin ölçeğinin büyüklüğü gösterilmiştir.

Şekil 2.6. Liverpool Waters Projesi (“Chapman Taylor”, 2021)

2010 yılında KMED’in bu kaygılarla başa çıkmanın bir yolu olarak kullanılması önerilmiştir. Ancak, o yılda KMED’in yürütülmesi için belirli bir prosedür bulunmamaktadır. 2011 yılında ICOMOS KMED rehberini yayınladı. 2010 yılının ortalarında İngiltere Kültür Bakanlığı’nın bünyesinde bulunan Miras Komisyonu, projeyi gerçekleştirecek olan firmayı ve Liverpool Belediye Meclisini KMED hazırlamaları için görevlendirilmiştir. Ancak yapılan KMED’ler Miras Komisyonu tarafından yeterli görülmemiştir. Aralık 2010 ile Şubat 2011 arasında komisyon, kendileri tarafından hazırlanan KMED’i devreye almaya karar vermiştir. Ancak daha önce başarılı ve detaylı yapılmış bir KMED örneğinin olmaması ve KMED’i hazırlayacak deneyimli uzmanların yetersiz olması, bu değerlendirmeler için yaklaşım ve metodolojinin ilerledikçe geliştirilmesi gerektiği anlamına gelmektedir. İngiliz Ulaştırma Bakanlığı’nın Yollar ve Köprüler için Tasarım Kılavuzu’nu başlangıç noktası olarak kullanacaklarını kabul etmişlerdir. 2011 yılında ICOMOS tarafından yayınlanan rehber sonrası ise yapılan 3 KMED çalışmasının rehberine göre yeniden güncellenmesine karar verilmiştir.

Yayınlanan rehberde göre yeniden güncellenmesine rağmen, üç KMED Liverpool Waters projesinin etkisi konusunda çelişkili sonuçlar sunmuştur. Projeyi gerçekleştirecek firma ve Liverpool Kent Konseyi'nin hazırladığı KMED raporunda projenin kültürel miras alanları üzerinde etkinin faydalı olacağı sonucuna varırken, Miras Komisyonu tarafından yürütülen KMED raporunda etkinin olumsuz olacağı sonucuna varılmıştır. Projenin faydalı olacağı sonucuna varılan iki KMED'e dayanarak, 2012 yılında Liverpool Kent Konseyi Liverpool Waters Projesi'ne onay verilmiştir. Ancak, üçüncü KMED raporuna dayanarak UNESCO projeye şiddetle karşı çıkmıştır (UNESCO World Heritage Committee, 2012).

Kasım 2011'de Liverpool'a UNESCO ve ICOMOS ortak kararıyla reaktif izleme misyonu gönderilmiş ve 2012'de proje onayından sonra UNESCO, Liverpool Deniz Ticaret Şehri'ni Dünya Mirası Listesi'nden Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne almıştır. UNESCO, önerilen yüksek katlı bina kümelerinin mevcut kentsel dokuya ve tarihi liman alanlarının görsel görünümüne zarar vereceğini savunmuştur. Ayrıca UNESCO ayrıca bina kümelerinin Liverpool'un tarihi simgelerinin odak noktasını değiştireceğini de savunmuştur (UNESCO World Heritage Committee, 2012). Liverpool Belediye Meclisi bu düşünceye itiraz etmiştir ve diğer hazırlanan KMED raporuna bakılmasını istemiştir. 2018 yılında proje inşaatına başlanmıştır. Böylelikle kentin Viktoryen rıhtımlarının bu inşaatlar nedeniyle tarihi değerini kaybettiği vurgulanırken, projenin miras alanında ciddi bozulmaya ve geri döndürülemeyecek kayıplara yol açtığı, kıyı şeridinin otantikliğinin ciddi ölçüde zarar gördüğü ve karakteristik özelliklerini yok ettiği gerekçesiyle UNESCO Dünya Mirası Komitesi tarafından 2021 yılında Dünya Mirası Listesi'nden çıkarılmıştır.

Köln Katedrali, Köln, Almanya

Köln Katedrali, 1996 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır. Köln Katedrali Almanya'nın en büyük şehirlerinden biri olan Köln şehrinde bulunmaktadır. Şehirde nüfus yoğunluğuna bağlı olarak 2002 yılında bir milyon nüfus ihtiyacını karşılayacak yeni bir yüksek katlı kule blokları projesini geliştirilmiştir. Kısa bir süre sonra, UNESCO Dünya Mirası Komitesi, bu projesinin şehrin tarihi çekirdek bölgesi ve özellikle de Köln Katedrali'nin ÜED'si üzerindeki olası olumsuz etkileri hakkındaki endişelerini dile getirmiştir. Proje, Ren Nehri'nin doğusunda 100 m'den fazla yüksekliğe sahip beş yüksek kule bloğunu içermektedir. Proje alanının miras alanına olan kısa mesafesi nedeniyle UNESCO, hem şehrin tarihi silüetinde hem de özellikle Köln Katedrali'nde meydana gelebilecek olumsuz görsel etkilerden endişe duymuştur.

2003 yılında, UNESCO Dünya Mirası Komitesi yeni planlanan kentsel gelişim projesinin ayrıntılı bir raporunu Alman yetkililerinden talep etti (UNESCO World Heritage Committee, 2003). 2004 yılında taraf devletin yeterli bilgi ve işbirliği eksikliği nedeniyle mülk, Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır ("UNESCO World Heritage Convention", 2021b).

2005 yılında Katedral çevresindeki inşaat projesi Köln belediyesi tarafından durdurulmuş ve Almanya RWTH Aachen (Rheinisch Westfälische Technische Hochschule Aachen) Üniversitesi tarafından görsel etki çalışması yapılmıştır. Çalışma, önerilen yüksek katlı kule bloklarının Köln Katedrali ve yerleşimi üzerindeki yüksek olumsuz etkilerini göstermiştir. Buna bağlı olarak değerlendirme sonucunda, projenin tekrar gözden geçirilmesi ve gelecekte benzer çatışmaları önlemek için Köln Katedrali çevresindeki tampon bölgenin genişletilmesi tavsiyelerinde bulunulmuştur (Ashrafi, Kloos ve Neugebauer, 2020).

Yapılan birkaç çalıştay ve konferanstan sonra, planlanan yüksek katlı projenin, Köln Katedrali'nin görsel bütünlüğüne zarar verdiği kabul edilmiştir ve buna bağlı olarak daha düşük bir yüksekliğe sahip yeni bir kentsel gelişim projesi geliştirilmiştir. Ayrıca, miras alanını olumsuz kentsel gelişmeden korumak için Köln Şehri tarafından tampon bölgenin genişletilmesi onaylanmıştır. Köln Katedrali 2006 yılında Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'nden çıkarılmıştır (Ashrafi, Kloos ve Neugebauer, 2020).

Memfis ve Nekropolü, Giza Piramitleri, Kahire, Mısır

Memfis ve Nekropolü, Giza'dan Dahshur'a kadar uzanan piramit alanları beş ana arkeolojik alandan oluşmaktadır. Bu alanlar: Giza piramitleri, Saqqara, Mit Rahina, Abusir ve Dahshur. Mısır'daki yedi dünya mirası bölgesi arasında yer alan Giza piramitleri arkeolojik, tarihi, kültürel, dini ve mimari değerleriyle en sıra dışı miras alanlarından biri olarak kabul edilmektedir. Alan, UNESCO tarafından 1979 yılında Dünya Miras Listesi'ne alınmıştır. Bu alan bir bütün olarak eski krallığın başkenti olarak bilinmektedir. Helenistik dönemde ise bu alan, Dünyanın Yedi Harikası'ndan biri olarak bilinmektedir ("Gize piramitleri", 2021b)

Giza platosu olarak anılan alan ise, çok sayıda mezar, kraliçe piramitleri, Omate Mastabas ve platonun merkezinde yer alan Sfenks ile birlikte Khufu, Khafre ve Menkaure'den oluşan üç piramitten oluşmaktadır (Shetawy ve El Khateeb, 2009).

Giza piramitleri platosu, miras alanının ÜED özelliklerini tehdit eden ciddi zorlukla karşı karşıya kalmıştır. Bu zorlukların başlıcaları artan arazi kullanımı ve faaliyetleri, düzensiz trafik hareketi ve çevredeki alanların çarpık gelişimi olmuştur ("UNESCO World Heritage Convention", 2021c). Arkeolojik alanda oteller, el sanatları atölyeleri, binicilik eğitim okulları ve yatay kentsel yayılma gibi çeşitli turizm işletmeleri ve tesisleri yapılmıştır. Buna ek olarak, arazi kullanım m üdahalesi Nazlat El-Seman'ın plansız yerleşim yeri gibi, bölgenin tarihsel ve arkeolojik olarak rolünün azalmasına

neden olmuştur. Ayrım gözetmeyen park hizmeti, turistlerin hareketinde deve ve atlara bağımlı olması ve konut bloğu içerisinde çok sayıda ahır bulunmasından kaynaklanan düzensiz bir trafik hareketi söz konusu olmuştur. Ayrıca Giza yaylası (çöl ve palmiyeler) başta olmak üzere bölgenin doğal görünümüyle çelişen çevre alanların gelişmesi, diğer yandan yüksek modern yapılar bu bölgenin tarihi ve kültürel değerini olumsuz etkilemiştir (Yılmaz ve Gamil, 2018).

Tüm bu tehditlere rağmen bölgenin tamamı için bir yönetim planı ve yeterli tampon bölge bulunmaması yapılması planlanan gelişim projelerinden daha çok kentsel tehdiye yol açmıştır.

Bölgede yapılması planan ve miras alanı üzerinde en çok tehdit oluşturacağı düşünülen 2 proje ana tehdit olarak görülmüştür. Bunlar;

- Tünel İnşaatı Projesi: Yaylayı geçecek altı şerit etrafında inşa edilmesi planlanmıştır. Bu projenin miras alanı üzerinde zararlı etkileri olacağı yapılan etki değerlendirme çalışmaları sayesinde doğrulanmıştır ve taraf devlet tünel projesinden etkilenecek potansiyel alanlar hakkında bir çalışma hazırlamıştır (Yılmaz ve Gamil, 2018).
- Çevreyolu Projesi: Alanın ÜED'si üzerinde potansiyel olumsuz etkileri olduğu için en tehlikeli proje olarak görülmektedir. Bu projenin miras alanı için ciddi bir tehdit oluşturduğu ve UNESCO tarafından taraf devlete bildirilmiştir. Mısır devleti, Kahire Çevre Yolu planlarını uygulamak için UNESCO'dan yardım istemiştir. Bu bağlamda UNESCO, proje için taraf devletten KMED raporu talep etmiştir. Ancak KMED raporu hazırlanmamıştır. Yalnızca UNESCO'ya arkeolojik alanlarla ilgili değerlendirme raporu sunulmuştur (Yılmaz ve Gamil, 2018).

3.2. Türkiye'de Kültürel Miras Etki Değerlendirmeleri Üzerine Yapılan Çalışmaların İncelenmesi

İstanbul'un Tarihi Alanları, İstanbul

İstanbul Tarihi Alanları, 1985 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne alınmıştır. İstanbul'un üstün evrensel değeri, Asya ve Avrupa kıtalarının eşsiz birleşiminde ve Bizans ve Osmanlı'nın deha mimarları tarafından oluşturulan eşsiz kent silüetinde gizlidir (İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı, 2018).

UNESCO Dünya Miras Listesi'ne İstanbul 4 bölge olarak alınmıştır. Bu alanlar;

- Sultanahmet Kentsel Arkeolojik Sit Alanı: Ayasofya, Aya İrini, Hipodrom, Küçük Ayasofya Camisi ve Topkapı Sarayı.
- Süleymaniye Koruma Alanı: Süleymaniye Camisi ve çevresi.
- Zeyrek Koruma Alanı: Zeyrek Camisi ve çevresi
- İstanbul Kara Surları Koruma Alanı'ndan oluşmaktadır.

İstanbul'un tarihi bölgelerinde etkiye neden olacağı düşünülen büyük ölçekli projelerde KMED çalışmaları yapılmıştır. Bunlar:

Yenikapı Dolgu Alanı Projesi

Yenikapı Dolgu Alanı Projesi ile yapımı planlanan "İSKİ Yenikapı İleri Biyolojik Atık Su Arıtma Tesisi" için gereken dolgu alanının, Fatih ve çevresinde ihtiyaç duyulan yeşil alanın artırılması ve kent genelinde miting alanı gereksiniminin karşılanması amaçlanmıştır. Projenin amacı, kentin ihtiyacı olan yeşil alanı oluşturmaktan ziyade bölgede İSKİ Arıtma Tesisi ihtiyacının karşılanması olsa da, projenin bulunduğu alan,

konum, kapasite ve büyüklük açısından etki değerlendirmesi yapılması ihtiyacı oluşmuştur (İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı, 2018).

Şekil 2.7’de de gösterilmiş olan Yenikapı Dolgu Alanı Projesi’nin miras alanlarına yakınlığı ve projenin ölçeği dikkat çekmektedir.

Şekil 2.7. Tarihi Yarımada ve Yenikapı Dolgu Alanı Projesi uydu görüntüsü (“Yandex”, 2021b)

2012 yılında UNESCO Dünya Miras Merkezi / ICOMOS Reaktif Misyona Heyeti'nin İstanbul ziyareti sonrasında, projeye bağlı olarak ICOMOS'un KMED Kılavuzu'na uygun bir etki değerlendirme raporunun hazırlanması tavsiyesinde bulunmuştur (İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı, 2018).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yapı İşleri Müdürlüğü tarafından Aralık 2012 yılında proje ihale edilmiştir. Projeye ilişkin KÜMED Raporu ise Almanya RWTH Aachen (Rheinisch Westfälische Technische Hochschule Aachen) Üniversitesi'nden Dr. Michael Kloos yürütücülüğünde hazırlanmaya başlanmış ve Şubat 2013'te UNESCO'ya Kültürel Miras Etki Değerlendirme Ön Raporu iletilmiştir. UNESCO raporun tamamlanmasını talep edilmiştir. Mayıs 2013 tarihinde bağımsız uzman Dr. Michael Kloos ve ekibi tarafından hazırlanan KÜMED Raporu Üst Yapı Projeler Müdürlüğü'ne iletilmiştir (İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı, 2018).

İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı (2018) yayınladığı İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı'nda rapora şu biçimde yer verilmiştir:

“Su kanalizasyon tesislerine takviye yapılması, Tarihi Yarımada'nın sürdürülebilir gelişimi ile doğrudan ilgili değildir. Kamu alanlarının genişletilmesi, ilkesel olarak, Tarihi Yarımada'nın yoğun yerleşim yapısındaki yaşam kalitesini artıracak önemli bir adım olmakla birlikte, Yenikapı Kıyı Alanı Dolgu Projesi'nin kalitesinin, yakında genişletilecek olan ve Avrasya Tüneli için ana erişim yolu olarak hizmet verecek olan bitişindeki Kennedy Caddesi nedeniyle ciddi anlamda kaybedileceğinin önceden düşünülmesi gerekmektedir. Yeni yolun kısmen örtülmesi planlanmaktadır ancak bu halen Kennedy Caddesi Sahil Yolu'ndan daha büyük bir mekansal engel teşkil edecektir. Büyük ihtimalle, merkezi yönetim tarafından planlanan Avrasya Tüneli Erişim Yolu, Yenikapı Kıyı Alanı Dolgu Projesi alanının Yenikapı'da planlanan Arkeopark'a bağlanması konusunda ciddi sorunlara neden olacaktır. Sonuç olarak, Tarihi

Yarımada'nın güney tarafında geniş bir park yaratma fırsatı büyük ihtimalle gerçekleştirilebilir olmayacaktır'' (s.315).

Raporda, projenin hem olumlu hemde olumsuz etkileri olacağı sonucuna varılmıştır. Ancak uzmanlar, Yenikapı Kıyı Alanı Dolgu Projesi'nin Dünya Miras Varlığının ÜED'si, bütünlüğü ve özgünlüğü üzerindeki olumsuz sonuçlarından çoğunun, projenin halihazırda yapım aşamasında olmasından dolayı artık hafifletilemeyecek olmasının özellikle üzücü olduğu dile getirmiştir (İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı, 2018).

İstanbul Boğazı Karayolu Tüp Geçiş Projesi (Avrasya Tüneli)

Proje, Avrupa yakasında bulunan mevcut Kennedy Caddesi'nin genişletilmesi, İstanbul Boğazı'nın altında iki katlı yeni tünel inşasını, Asya yakasında bulunan mevcut D100 karayolunun genişletilmesini kapsamaktadır (İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı, 2018).

Haziran 2008 ve Ocak 2009 tarihlerinde projenin ihale süreci gerçekleşmiştir. 2009 yılında UNESCO Dünya Miras Komitesi, Tarihi Yarımada'daki ulaşım planının uygulanmasının potansiyel etkileri ile ilgili endişeleri taraf devlete bildirmiştir ve taraf devletten projenin detaylarını paylaşmasını ve bağımsız KMED çalışması yaptırmasını istemiştir (İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı, 2018).

Şubat 2011 tarihinde proje yapımına başlanmıştır. Mayıs 2011 tarihinde ise Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmesi (ÇSED) çalışmaları yapılmıştır.

Kasım 2012'de UNESCO tavsiyesiyle 2011'de ICOMOS'un yayınladığı rehberine uygun olarak KMED çalışmaları, Prof. Dr. Enzo Siviero başkanlığında rapor hazırlanmaya başlamamıştır. Rapor, Mayıs 2013 tarihinde tamamlanarak son düzeltmelerinde yapılmasıyla birlikte Şubat 2014'te KÜMED Raporu Paris Daimi Temsilciliğimiz

tarafından UNESCO'ya gönderilmiştir. Nisan 2014 tarihinde tünel açma makinesi kazı çalışmalarına başlamıştır (İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı, 2018).

ICOMOS rehberi taraf devletlere tavsiye niteliğinde hazırlanmıştır. Özellikle KMED çalışmalarının ve raporun proje sürecinde hatta projenin tasarım aşamasında hazırlanması gerektiği böylelikle olumsuz etkilerin en aza indirilebileceği vurgulanmıştır. Ancak Avrasya Tünel Projesinin, KMED raporu projenin uygulama sürecinde hazırlanmıştır.

Avrasya Tüneli, 20 Aralık 2016 tarihinde yapımı tamamlanarak kullanıma açılmıştır.

4. BULGULAR ve TARTIŞMA

4.1. KMED Etkinlik Çerçevesinin SWOT Analizi

Çizelge 3.3. KMED etkinlik çerçevesinin SWOT analizi (Rodgers, Teller ve Bond 2013'ten alınarak yeniden düzenlenmiştir.)

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none">• Miras alanlarının ÜED'inin her bir niteliğinin daha iyi korunmasına olanak tanır.• Miras alanlarına dair yapılan bireysel değerlendirmelere ilişkin nesnellığı artırır.• Sistematik ve tutarlı bir analiz olanağı sağlar.• Değerlendirmelerde uzun vadeli iyileştirmeler sağlar.• Yapılması planan gelişme projelerinin olası tehditlerinin ve ÜED nitelikleri üzerindeki etkilerinin daha net anlaşılmasını sağlar.• Net referans noktaları vardır. İlgili özniteliklere, bütünlüğe ve özgünlüğe sahip ÜED değerlendirmede önceliktir.• Çok boyutlu bir değerlendirme olanağı tanır. Fiziksel, ekonomik, sosyokültürel değerlendirme.• Değerlendirmeler projenin tasarım aşamasında gerçekleşir, böylelikle olumsuz etkilerin azaltılabilir ve önlenebilir olması için zaman verir.• Sadece dünya miras alanları ile sınırlı değildir, ulusal ve yerel miras varlıkları içinde uygulanabilir.• Etkileri yönetme imkanı tanır.	<ul style="list-style-type: none">• Ekstra zaman ve maliyet katmanı gerekir.• KMED çalışmalarını yürütülecek uzmanlara yönelik özel bir eğitim olmaması ve konuyla ilgili uzman sayısının yetersizliği.• ÜED niteliklerinin korunmasında kısa vadeli bir iyileştirme olmaması.• Raporların denetlenmesi için tanımlı ve güçlü bir mekanizmanın olmaması sonucu sonuçların manipüle edilebilir olması.• Yeni bir uygulama olmasından dolayı örnek ve bilgi eksikliği.• Etkinin belirlenmesi ve değerlendirilmesinde kullanılacak araç ve yöntemlerin eksikliği.• Raporların ulaşılabilirliğinin kısıtlı olması.• KMED ile ilgili farkındalığın yeterli düzeyde olmaması.• KMED raporunun kimler tarafından hazırlanacağı ile ilgili sistematik bir tanımlamanın olmaması.

Çizelge 3.3. KMED etkinlik çerçevesinin SWOT analizi (Rodgers, Teller ve Bond 2013'ten alınarak yeniden düzenlenmiştir.) (devamı)

Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none">• Tarihi alanların sürdürülebilir kentsel gelişimin bir parçası olma olanağı sağlar.• KMED ekibinin genişliği ve böylelikle paydaşlar arasında iletişimin artmasını sağlar.• ÜED niteliklerine yönelik önemli tehditlerin proje gerçekleşmeden daha net anlaşılmasını sağlar.• Etkilerin önceden belirlenmesi ile proje sürecinde oluşacak zaman ve ekonomik kayıpları engeller. Zaman ve kaynak tasarrufu sağlar.• Etkinliğin değerlendirilmesi yoluyla edinilen tecrübelerin ardından küresel hedeflerin ve yönetim uygulamalarının periyodik olarak gözden geçirilmesi.	<ul style="list-style-type: none">• Mevcut mirasın korunmasına ve yönetim bütçelerine etki eden artan bütçe gereksinimleri.• Etkinliğin kritik unsurları hakkında fikir birliği eksikliği.• Finansman eksikliği.• ÜED niteliklerini yok etmek için şeffaflığın kötüye kullanılması.• Proje geliştiriciler tarafından hazırlanan raporlarda etkinin belirlenmesi ve değerlendirilmesinde öznelliğin daha ön planda olması.

Yukarıda Çizelge 3.3'te yer alan SWOT analizinde, taraf devletlerin Kültürel Miras Etki Değerlendirme çalışmaları sırasında karşılaşılabilecek zorluklar ve fırsatlar yer almaktadır. KMED kavramı yeni bir kavram olduğu için çoğu taraf devlet ve ilgili kurumlar tarafından KMED'in amacı ve işlevi tam olarak bilinmemektedir. Buna bağlı olarak tarihi kentlerimizde küresel gelişmelere bağlı olarak gerçekleşen geliştirme projeleri ne yazık ki KMED çalışmaları yapılmadığı için miras alanları üstünde olumsuz, geri dönüştürülemez sonuçlara neden olabilmektedir. KMED, tarihi kentlerimizde kentsel gelişmeye olanak sağlayan bir araç olarak kullanılabileceğini göstermek bu tezin temel amaçlarından biri olmaktadır. SWOT analizinde de yer verilen KMED'in güçlü yönleri ve fırsatları tarihi kent yöneticilerine miras alanları üzerinde oluşacak fayda gösterilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda zayıf yönler ve tehditlere de yer verilerek taraf devletin ya da ilgili kurumun KMED sürecinde karşılaşılabilecek zorluklar önceden

görülebilmektedir. Ayrıca zayıf yönler ve tehditler kısmında yer alan eksiklikler yada hataların giderilerek KMED sürecinin daha başarılı ve daha doğru sonuçlara ulaşmasını sağlayacağı öngörülmektedir.

4.2. Dünya'da ve Türkiye'de Kültürel Miras Etki Değerlendirmeleri Üzerine Yapılan Çalışmaların Kültürel Miras Alanlarına Etkilerinin Değerlendirilmesi

Çizelge 3.4. Dünya'da ve Türkiye'de yapılan KMED çalışmalarının karşılaştırılması

Kültürel Miras Alanı Adı	Bulunduğu Şehir ve Ülke	DM Listesi'ne Kayıt Olduğu Yıl	Yapılması Planlanan Proje / Projeler	Proje Yılı	Etkiler	Etki Türü	KMED Çalışması
Nakş-ı Cihan Meydanı	İsfahan / İran	1979	Jahan Nama Kulesi	1997	48 m yüksekliğin deki kule Nakş-ı Cihan Meydanı'nı ve kent silüeti üzerine olumsuz etkisi tespit edilmiştir.	Fiziksel	2002 yılında Dünya Miras Komitesi, Taraf Devlet'ten bu olumsuz etkiyi en aza indirmesini istemiştir. 2003 yılında İran hükümeti binanın yüksekliğini azaltmayı kabul etmiştir. 2005 yılında UNESCO tarafından belirlenen yüksekliğe indirmek için yapıda tahribata başlanmıştır. 2006 yılında sadece bir mağazası kaldırılmıştır. Sürecin yavaş olması sebebiyle Dünya Miras Komitesi, miras alanını Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne alınacağı konusunda uyarmıştır. 2014 yılında yapı, istenen yüksekliğe getirilmiştir. Süreç 11 yıl sürmüştür. KMED raporu hazırlanmamıştır.

Çizelge 3.4. Dünya'da ve Türkiye'de yapılan KMED çalışmalarının karşılaştırılması (devamı)

Kültürel Miras Alanı Adı	Bulunduğu Şehir ve Ülke	DM Listesi'ne Kayıt Olduğu Yıl	Yapılması Planlanan Proje / Projeler	Proje Yılı	Etkiler	Etki Türü	KMED Çalışması
Viyana Tarihi Merkezi	Viyana / Avusturya	2001	Wien Mitte the Mall	2002	Yüksek katlı olması sebebiyle mülkü olumsuz etkilemiştir.	Fiziksel	2008 ve 2009 yıllarında, Dünya Mirası Komitesi, Wien Mitte ve Viyana Merkez Tren İstasyonu'nun yüksek katlı inşaatları nedeniyle "tüm projenin kapsamlı bir görsel etki değerlendirmesi" talebinde bulunmuştur. Buna bağlı olarak Görsel Etki Çalışması yapılmıştır ve Avusturyalı yetkililer Wien Mitte the Mall'un 100 m yüksekliğini 88 m'ye düşürmüştür. 2012 yılında Dünya Miras Komitesi tarafından 60 m'lik sınırlandırılmış maksimum yüksekliğe düşürülmesi önerilmiştir. KMED raporu hazırlanmamıştır.
			Viyana Merkez Tren İstasyonu	2008	Yüksek katlı olması sebebiyle mülkü olumsuz etkilemiştir.	Fiziksel	

Çizelge 3.4. Dünya'da ve Türkiye'de yapılan KMED çalışmalarının karşılaştırılması (devamı)

Kültürel Miras Alanı Adı	Bulunduğu Şehir ve Ülke	DM Listesi'ne Kayıt Olduğu Yıl	Yapılması Planlanan Proje / Projeler	Proje Yılı	Etkiler	Etki Türü	KMED Çalışması
Viyana Tarihi Merkezi	Viyana / Avusturya	2001	Heumarkt Neu	2011	Dünya Miras Komitesi tarafından, projenin Dünya Miras mülkünün görsel bütünlüğü üzerindeki olumsuz etkisi olduğu ve tarihi kent silüeti üzerinde de etkisinin oldukça endişe verici olduğu tespit edilmiştir.	Fiziksel	Dünya Miras Komitesi'nin projenin olumsuz etkisi ile ilgili Taraf Devleti uyarmasına rağmen önerilen projede herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Buna bağlı olarak mülk 2017 yılında Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmiştir. 2019 yılında Avusturya taraf devleti, Heumarkt Neu projesinin Dünya Miras Alanı üzerindeki etkinin tespiti için Kültürel Miras Etki Değerlendirmesi çalışması başlatmıştır. Hazırlanan KMED raporuna göre Viyana Tarihi Merkezi'nin ÜED'si üzerinde büyük/çok büyük etkileri olduğu kabul edilmiştir. Sonuç olarak raporu hazırlayanlar ve Dünya Miras Komitesi tarafından koruma önlemleri geliştirmek için projenin 2 yıl durdurulmasına karar verilmiştir.

Çizelge 3.4. Dünya'da ve Türkiye'de yapılan KMED çalışmalarının karşılaştırılması (devamı)

Kültürel Miras Alanı Adı	Bulunduğu Şehir ve Ülke	DM Listesi'ne Kayıt Olduğu Yıl	Yapılması Planlanan Proje / Projeler	Proje Yılı	Etkiler	Etki Türü	KMED Çalışması
Liverpool Deniz Ticareti Şehri	Liverpool / İngiltere	2004	Liverpool Waters Projesi	2009	Projedeki yüksek katlı bina kümelerinin mevcut kentsel dokuya ve tarihi liman alanlarının görsel bütünlüğüne zarar vereceği düşünülmüştür. Ayrıca bina kümelerinin Liverpool'un tarihi simgelerinin odak noktasını değiştireceği düşünülmüştür.	Fiziksel Sosyokültürel	2010 yılında KMED çalışmalarına başlanmıştır. rehber gere revize edilmiştir. 3 KMED çalışması ayrı şekilde yürütülmüştür. İngiltere Miras Komisyonu, projeyi gerçekleştireci firma ve Liverpool Kent Konseyi tarafından hazırlanmıştır. Ancak KMED rehberi o tarihte yayınlanmadığı için yapılan çalışmalarda birçok eksiklik oluşmuştur. 2011 yılında rehber yayınlandıktan sonra çalışmalar tekrar rehber gere revize edilmiştir. Projeyi gerçekleştirecek firma ve Liverpool Kent Konseyi'nin hazırladığı raporlara göre projenin miras alanı üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna varılırken, Miras Komisyonu'nun hazırladığı rapora göre etkinin olumsuz olacağı sonucuna varılmıştır. 2012 yılında projeye onay verilmiştir. Ancak UNESCO, Miras Komisyonu'nun KMED raporuna dayanarak projeye karşı çıkmıştır.

Çizelge 3.4. Dünya'da ve Türkiye'de yapılan KMED çalışmalarının karşılaştırılması (devamı)

							KMED Çalışması
							2012 yılında proje onayından sonra mülk UNESCO tarafından Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır. Liverpool Belediye Meclisi bu düşünceye itiraz etmiştir ve diğer hazırlanan KMED raporlarına bakılmasını istemiştir. 2018 yılında projenin inşaatına başlanmıştır. 2021 yılında projenin geri döndürülemez kayıplara yol açtığı, mülkün ciddi ölçüde zarar gördüğü ve karakteristik özelliklerinin yok edildiği gerekçesiyle, UNESCO Dünya Miras Komitesi tarafından Dünya Miras Listesi'nden çıkarılmıştır.

Çizelge 3.4. Dünya'da ve Türkiye'de yapılan KMED çalışmalarının karşılaştırılması (devamı)

Kültürel Miras Alanı Adı	Bulunduğu Şehir ve Ülke	DM Listesi'ne Kayıt Olduğu Yıl	Yapılması Planlanan Proje / Projeler	Proje Yılı	Etkiler	Etki Türü	KMED Çalışması
Köln Katedrali	Köln / Almanya	1996	Yüksek Katlı Kule Blokları	2002	Proje alanının miras alanına olan kısa mesafesi nedeniyle UNESCO, hem şehrin tarihi silüetinde hem de miras alanı üzerinde olumsuz görsel etkileri olacağını düşünmüştür.	Fiziksel Sosyokültürel	Proje 100 metreden fazla yüksekliğe sahip beş kuleden oluşmaktadır. 2003 yılında, UNESCO Dünya Mirası Komitesi yeni planlanan kentsel gelişim projesinin ayrıntılı bir raporunu Alman yetkililerinden talep etmiştir. 2004 yılında taraf devletin yeterli bilgi ve iş birliği eksikliği nedeniyle mülk, Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır. 2005 yılında Katedral çevresindeki inşaat projesi Köln belediyesi tarafından durdurulmuş ve Almanya RWTH Aachen Üniversitesi tarafından görsel etki çalışması yapılmıştır. Çalışma, önerilen projenin miras alanı üzerinde yüksek olumsuz etkileri olduğunu göstermiştir. Buna bağlı olarak, projenin tekrar gözden geçirilmesine ve gelecekte benzer tehditleri önlemek için miras mülkünün çevresindeki tampon bölgenin genişletilmesi tavsiyelerinde bulunulmuştur.

Çizelge 3.4. Dünya'da ve Türkiye'de yapılan KMED çalışmalarının karşılaştırılması (devamı)

							KMED Çalışması
							Alman yetkilileri projenin olumsuz etkisi olacağını kabul etmiştir ve daha az katlı farklı bir kentsel gelişim projesi geliştirmiştir. Ayrıca tampon bölgesini de genişletmiştir. 2006 yılında Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'nden çıkarılmıştır.

Çizelge 3.4. Dünya'da ve Türkiye'de yapılan KMED çalışmalarının karşılaştırılması (devamı)

Kültürel Miras Alanı Adı	Bulunduğu Şehir ve Ülke	DM Listesi'ne Kayıt Olduğu Yıl	Yapılması Planlanan Proje / Projeler	Proje Yılı	Etkiler	Etki Türü	KMED Çalışması
Memfis ve Nekropolü (Giza Piramitleri)	Kahire / Mısır	1979	Tünel İnşaatı Projesi	2002	Projenin miras alanı üzerinde olumsuz etkileri olacağı yapılan etki değerlendirme çalışmaları sayesinde doğrunlanmıştır.	Fiziksel	Taraf devlet tünel projesinden etkilenecek potansiyel alanlar hakkında bir çalışma hazırlamıştır. Ancak KMED raporu hazırlanmamıştır (Yılmaz ve Gamil, 2018).
			Çevreyolu Projesi	2014	Alanın ÜED'si üzerinde potansiyel olumsuz etkileri olduğu için en tehlikeli proje olarak görülmektedir.	Fiziksel	Dünya Miras Komitesi, proje için taraf devletten KMED raporu hazırlamasını istemiştir. Ancak KMED raporu hazırlanmamıştır. Yalnızca UNESCO'ya arkeolojik alanlarla ilgili değerlendirme raporu sunulmuştur (Yılmaz ve Gamil, 2018).

Çizelge 3.4. Dünya'da ve Türkiye'de yapılan KMED çalışmalarının karşılaştırılması (devamı)

Kültürel Miras Alanı Adı	Bulunduğu Şehir ve Ülke	DM Listesi'ne Kayıt Olduğu Yıl	Yapılması Planlanan Proje / Projeler	Proje Yılı	Etkiler	Etki Türü	KMED Çalışması
İstanbul'un Tarihi Alanları	İstanbul, Türkiye	1985	Yenikapı Dolgu Alanı Projesi	2012 ihale edilmiş 2013 tarihin de yapı- mına başlan- mıştır.	Projenin miras alanının ÜED'si, bütünlüğü ve özgünlüğü üzerindeki olumsuz sonuçlar yaratacağı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra projenin miras alanının yoğun yerleşim yapısındaki yaşam kalitesini artıracığı konusunda da olumlu etkisi olacağı düşünülmektedir.	Fiziksel Sosyokültürel	2012 yılında Dünya Miras Komitesi, ICOMOS'un yayınladığı KMED Kılavuzu'na uygun bir etki değerlendirme raporunun hazırlanması tavsiyesinde bulunmuştur. 2013 yılında proje yapımına başlanmıştır. Şubat 2013'te UNESCO'ya Kültürel Miras Etki Değerlendirme Ön Raporu iletilmiştir. UNESCO raporun tamamlanmasını talep etmiştir. Mayıs 2013 tarihinde rapor tamamlanmıştır (İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı, 2018).

Çizelge 3.4. Dünya'da ve Türkiye'de yapılan KMED çalışmalarının karşılaştırılması (devamı)

Kültürel Miras Alanı Adı	Bulunduğu Şehir ve Ülke	DM Listesi'ne Kayıt Olduğu Yıl	Yapılması Planlanan Proje / Projeler	Proje Yılı	Etkiler	Etki Türü	KMED Çalışması
İstanbul'un Tarihi Alanları	İstanbul, Türkiye	1985	İstanbul Boğazı Karayolu Tüp Geçiş Projesi (Avrasya Tüneli)	2008 - 2009 yılları arasında ihale edilmiştir. 2011 yılında yapımına başlanmıştır.	Projede yer alan havalandırma bacasının yükselişini tarihi kentin silüetini bozacağı tespit edilmiştir.	Fiziksel Sosyokültürel	Dünya Miras Komitesi, 2009 yılında ulaşım planının uygulanmasının miras alanı üzerindeki potansiyel etkileri ile ilgili endişeleri taraf devlete bildirmiştir ve taraf devletten projenin detaylarını paylaşmasını ve bağımsız KMED çalışması yaptırmasını talep etmiştir. Şubat 2011 tarihinde proje yapımına başlanmıştır. Mayıs 2011 tarihinde ise Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmesi (ÇSED) çalışmaları yapılmıştır. Kasım 2012 tarihinde ICOMOS'un rehberine göre KMED çalışmalarına başlanmıştır. 2014 yılında rapor tamamlanarak UNESCO'ya gönderilmiştir (İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı, 2018).

Yukarıda yer alan Çizelge 3.4'te Dünya'da ve Türkiye'de bulunan miras alanlarında yapılacak büyük projeler karşısında Taraf Devletler'in ve UNESCO'nun sergilediği tutumlar ve yaptırımlara yer verilmiştir.

İncelenen örneklerden edinilen bilgilere göre aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

İncelenen Nakş-ı Cihan Meydanı, yakınında yapılan 48 m yükseliğine sahip çok işlevli kompleks yapı niteliğinde olan Jahan Nama Kulesi Projesi kapsamında ele alınmıştır. Projenin yapımına 1997 yılında İsfahan Belediyesi'nin onayıyla yapımına başlanmıştır. Ancak 2002 yılında UNESCO Dünya Miras Komitesi miras alanının görsel bütünlüğünün ve tarihi kent silüeti üzerinde olumsuz etkiye sebep olduğu tespitiyle Taraf Devlet'ten olumsuz etkinin en aza indirilmesi için yapının yüksekliğinin azaltılarak bina kod sınırlamasına getirilmesini istemiştir (UNESCO World Heritage Committee, 2005). Taraf Devlet ise etki azaltma çalışmalarına 2003 yılında başlamıştır ve 2006 yılında ise yapının sadece bir mağazası kaldırılmıştır. UNESCO, sürecin yavaş işlemesi sebebiyle miras alanının Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne kaydedileceği konusunda Taraf Devleti uyarmıştır. Taraf Devlet yapıyı 2014 yılında istenilen yüksekliğe getirmiştir.

Sonuç olarak projede KMED çalışması yapılmamasına bağlı olarak müdahale bina yapıldıktan sonra yapılmıştır. Miras alanı üzerine etkisi yapım sonrası tespit edildiği için Taraf Devlet 11 yıl süren uzun bir düzeltme dönemine girmiştir. Yapılmış olan binanın yıkılması sonucu oluşan maddi kayıp ve sürenin uzun olmasına bağlı oluşan maddi kayıplar hem ekonomik anlamda hemde zaman konusunda Taraf Devlet'e büyük zorluklar yaşatmıştır. Ayrıca değerlendirme sadece görsel etki üzerinden yapılmıştır. Bu da miras alanı üzerinde oluşan sosyal ve kültürel etkilerin neler olduğu ve alanın ÜED'sinin ne ölçüde etkilendiği yapılan düzeltmelerin sosyal ve kültürel etkiler üzerinde etkisinin ne olduğu konusunu hala belirsiz yapmaktadır.

Viyana Tarihi Merkezi, yakınında yapılan 3 büyük proje kapsamında ele alınmıştır. 2002 yılında yapımına başlanan Wien Mitte the Mall, 2008 yılında yapılan Viyana Merkez Tren İstasyonu ve 2011 yılında yapımına başlanan Heumarkt Neu yüksek katlı projelerdir. 2008 ve 2009 yıllarında Dünya Miras Komitesi, Taraf Devlet'ten Wien

Mitte ve Viyana Merkez Tren İstasyonu projelerinin yüksek katlı olması sebebiyle görsel etki çalışması yapılmasını istemiştir. Yapılan görsel etki çalışmasına göre Wien Mitte the Mall'un 100 m yüksekliğini 88 m'ye düşürülmüştür. Ancak 2012 yılında Dünya Miras Komitesi 60 m'lik sınırlandırılmış maksimum yüksekliğe düşürülmesi konusunda tekrar taraf devleti uyarmıştır. Ancak bu iki proje için KMED raporu hazırlanmıştır. Heumarkt Neu projesinde ise yüksek katlı olmasına bağlı olarak Dünya Miras Komitesi, mülkün görsel bütünlüğü ve tarihi kent silüeti üzerinde olumsuz etkiye neden olabileceği konusunda Taraf Devleti uyarmıştır. Ancak projede herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Bunun üzerine UNESCO, Viyana Tarihi Merkezi'ni 2017 yılında Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne dahil etmiştir. 2019 yılında Taraf Devlet KMED çalışmalarına başlamıştır ve hazırlanan rapora göre proje 2 yıl durdurulmuştur.

Yapılan Wien Mitte ve Viyana Merkez Tren İstasyonu projelerinde KMED raporu hazırlanmamıştır. Sadece görsel etki üzerinde durulmuştur. Miras alanının ÜED'si üzerinde oluşacak etkiler ve miras alanı üzerindeki sosyal etkiler gözardı edilmiştir. Ayrıca Heumarkt Neu projesinde de hazırlanan KMED raporu, projenin yapımı esnasında hazırlanmasından dolayı oluşan etkiler tamamen ortadan kaldırılamamış sadece olumsuz etkileri en aza indirmek için iyileştirme metodları geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bunun için ise proje 2 yıl durdurulma kararı alınmıştır. Bu da Taraf Devlet'e ekonomik ve zaman anlamında büyük bir yük oluşturmaktadır.

Liverpool Deniz Ticareti Şehri, 2009 yılında hazırlanan Liverpool Waters Projesi kapsamında ele alınmıştır. Taraf Devlet, proje inşaatına başlamadan önce 2010 yılında KMED çalışmalarına başlamıştır. Buna bağlı olarak 3 ayrı KMED çalışması yürütülmüştür. Raporlar İngiltere Miras Komisyonu, projeyi gerçekleştirici firma ve Liverpool Kent Konseyi tarafından hazırlanmıştır. Ancak 2010 yılında ICOMOS'un rehberi yayınlanmadığı için hazırlanan 3 KMED raporunda eksiklikler oluşmuştur. 2011 yılında rehberin yayınlanmasından sonra raporlar rehberine göre revize edilerek 2012

yılında tamamlanmıştır. Raporların 2'si projenin miras mülkü üzerinde olumlu etkisi olacağı sonucuna yer verirken 1'i olumsuz etkiye sebebiyet vereceği sonucuna yer vermiştir. Taraf Devlet, olumlu etkisi olacağı sonucuna varılan raporları esas alarak 2012 yılında projeye onay vermiştir. Ancak UNESCO, olumsuz etkilerin yer aldığı rapora dayanarak projeye karşı çıkmıştır. 2012 yılında proje onayından dolayı Dünya Miras Komitesi, miras mülkünü Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne kayıt etmiştir. 2018 yılında projenin inşaatına başlanmıştır. 2021 yılında Dünya Miras Komitesi, projenin miras alanının ÜED'si üzerinde geri döndürülemeyecek etkilere sebep olduğu gerekçesiyle, miras alanını Dünya Miras Listesi'nden çıkarmıştır. Başarısız bir KMED süreci miras mülkünün Dünya Miras Listesi'nden çıkarılmasına neden olmuştur.

Bu örnek KMED'in detaylı ve objektif olarak hazırlanmasının önemini oldukça açık bir şekilde göstermektedir. Ayrıca KMED raporlarını hazırlayan kişi veya kurumlar değiştikçe elde edilen sonuçlarında değiştiğini göstermektedir. Bu da KMED'in subjektif bilgiler içermesinden ve objektif bilgilere dayandırılmamasından kaynaklanmaktadır.

Köln Katedrali, 2002 yılında yapımına başlanan kentsel gelişim projesi niteliğinde olan Yüksek Katlı Kule Blokları kapsamında incelenmiştir. Proje 100 m'den fazla beş kuleden oluşmaktadır. 2003 yılında UNESCO projenin kapsamı ve yüksekliğine bağlı olarak Taraf Devlet'ten projenin kapsamlı raporunu istemiştir. Ancak Taraf Devlet raporu hazırlamadığı için miras alanı Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır. Taraf Devlet, 2005 yılında inşaatı durdurarak Almanya RWTH Aachen (Rheinisch Westfälische Technische Hochschule Aachen) Üniversitesi tarafından görsel etki çalışması hazırlatmıştır. Görsel etki raporunda olumsuz etkilere ve tampon bölgenin yetersizliğine dikkat çekilmiştir. Bunun üzerine proje revize edilerek daha az katlı bir kentsel gelişim projesi haline getirilmiştir ve gelecekte benzer tehditleri önlemek için

tampon bölge genişletilmiştir. Yaşanan gelişmelere bağlı olarak 2006 yılında Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'nden çıkarılmıştır.

Memfis ve Nekropolü, 2002 yılında yapımına başlanan Tünel İnşaatı Projesi ve 2014 yılında yapımına başlanan Çevreyolu Projesi kapsamında incelenmiştir. Yapılan araştırmalara göre her iki büyük kalkınma projesi içinde KMED raporu hazırlanmamıştır. Yalnızca Çevreyolu Projesi için UNESCO'ya arkeolojik değerlendirme raporu sunulmuştur. Bu yüzden yapılan ve yapılması devam eden projelerin miras alanının ÜED'si üzerindeki etkilerinin ne olduğu ve ne ölçüde olduğu konusu belirsizdir.

İstanbul Tarihi Alanları, Tarihi Yarımada yakınında yapılması planlanan 2 büyük proje kapsamında incelenmiştir. 2012'de ihale edilen 2013'te yapımına başlanan Yenikapı Dolgu Alanı Projesi, konum ve büyüklüğü sebebiyle etki değerlendirmesi yapılması ihtiyacı duyulmuştur. 2012 yılında UNESCO Dünya Miras Merkezi / ICOMOS Reaktif Misyon Heyeti Taraf Devlet'ten KMED raporu talep etti. Rapor Almanya RWTH Üniversitesi'nden Dr. Michael Kloos yürütücülüğünde hazırlanmıştır.

KMED raporuna göre projenin miras alanı üzerinde olumlu ve olumsuz etkiler olacağı sonucuna yer verilmiştir. Ancak KMED raporu projenin yapım aşamasında hazırlatıldığından dolayı olumsuz etkilerin hafifletilmesi söz konusu olamamıştır.

2008 ve 2009 yıllarında ihale edilen ve 2011 yılında yapımına başlanan İstanbul Boğazı Karayolu Tüp Geçiş Projesi (Avrasya Tüneli), konum, kapasite ve büyüklük bakımından miras alanı üzerinde potansiyel etkileri olacağı konusunda Dünya Miras Komitesi 2009 yılında Taraf Devleti uyarılmış ve KMED çalışması yaptırmasını istemiştir. 2011 yılında ÇSED çalışmaları yapılmıştır ancak miras alanının ÜED'si üzerindeki etkilere yer verilmemiştir. 2014 yılında KMED raporu tamamlanarak UNESCO'ya gönderilmiştir. KMED raporu yapım aşamasında hazırlanmasından dolayı olumsuz etkilerin önlenebilirliği söz konusu olmamıştır.

İncelenen örneklere ve yapılan araştırmalara göre ÷lkemizde KMED raporu hazırlanması için yabancı uzmanlardan yardım alınmıştır. Bu da ÷lkemizde KMED çalışmalarını y÷r÷t÷cek uzmanların eksikliğini göstermektedir. Ayrıca yapılan projelerde KMED raporu hazırlanmış ancak yapım aşamasında hazırlanmasından dolayı projeye m÷dahale gerçekleştirilemediğinden olumsuz etkiler önlenememiştir sadece hafifletici y÷ntemler geliştirilmeye çalışılmıştır.

5. SONUÇ

Kültürel miras alanlarının yönetimi ve korunması fikri, 1972 Dünya Miras Sözleşmesi ile resmileşmiş ve daha çok önem kazanmıştır. Sözleşme ile beraber kültürel miras alanlarının ulusal ve uluslararası boyutta korunması sağlanmıştır. DM listesindeki alanların üstün evrensel değerinin tanımlanmasının kriterlerini belirten sözleşme, Taraf Devletlerin alanın ÜED korunması ve gerektirdiği sorumluluklarını da içermektedir.

Tarihi kentlerimiz, modernleşmenin beraberinde getirdiği küreselleşmeye uyum sağlaması ve içinde yaşadığı kentlilerin ihtiyaçlarına cevap verebilmesi için yeni yapılanmalara, kalkınma projelerine ihtiyaç duymaktadır. Ancak yeni yapılanmaların ve geliştirme projelerinin tarihi kent dokusunda ve miras alanları üzerindeki etkileri kaçınılmaz olmaktadır. Hızlı ve kontrolsüz şekilde kentsel gelişim miras alanları üzerinde ciddi değişimlere ve kayıplara neden olabilmektedir. Buna bağlı olarak etkilerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi miras alanları için büyük önem arz etmektedir.

Dünya Miras Alanları, uluslararası değere sahip alanlar olduğu için, kentsel ölçekli gelişmelerin alan üzerindeki etkisinin ne olduğu ve nasıl değerlendirildiği hakkında uluslararası kuruluşlar ve Dünya Miras Komitesi tarafından büyük kaygıya sebep olmuştur. Bununla ilgili 2011 yılında ICOMOS KMED rehberini yayınlarak miras alanları yakındaki yapılacak projelerin miras alanının ÜED'si üzerindeki etkilerin nasıl belirlenmesi, etkinin şiddeti ve değerlendirilmesi ile ilgili Taraf Devlet'e, yöneticilere, planlamacılara, yüklenici firmalara, danışmanlara, karar organlarına etki değerlendirme çalışmalarında kılavuzluk etmeyi amaçlamıştır. Ancak KMED yeni bir kavram olduğu ve yapılan kapsamlı çalışma örneklerinin az olmasından dolayı Taraf Devletler tarafından amacı ve işlevi tam olarak anlaşılammıştır. Buna bağlı olarak ne yazık ki çoğu tarihi kentlerimizde miras alanı çevresinde veya yakınında yapılacak kentsel

dönüşüm projeleri, kalkınma projeleri, ulaşım projeleri, büyük ölçekli geliştirme projeleri için KMED çalışması yapılmamıştır.

Bu tezde KMED'in kapsamlı olarak amacı, işlevi, süreci, sürecin yönetimi ve bu süreçte karşılaşılan zorluklar, tespit edilen eksiklikler detaylı anlatılmış ve tarihi kentlerimizde yapılacak geliştirme projelerinin miras alanlarının ÜED üzerindeki olumsuz etkilerden korunmasında KMED'in potansiyel rolü incelenmiştir. KMED'in tarihi kentlerimizde sürdürülebilir kentsel gelişmeye olanak sağlayan bir araç olarak kullanılabilmesi incelenen örneklerle gösterilmeye çalışılmıştır. İncelenen örnekler UNESCO'nun daha çok "Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi"ne kayıt ettiği ve izleme altına aldığı örnekler üzerinden seçilmiştir.

Tez kapsamında incelenen KMED raporlarının çoğu ÇED raporu niteliğinde olduğu görülmüştür. Raporlarda daha çok önerilen projelerin, miras alanları üzerindeki etkilerinin sadece fiziksel boyutta incelendiği ÜED üzerindeki etkilerin tespitinin yapılmadığı görülmüştür. Genellikle fiziksel etkilerin tespitinin yapıldığı ve sosyokültürel etkiler üzerinde durulmadığı tespit edilmiştir. Başarılı bir KMED çalışmasında en önemli basamak etkinin tespiti olduğu düşünülürse detaylı bir etki analizi yapılması önerilmektedir. KMED miras alanlarının ÜED üzerinde oluşacak fiziksel, ekonomik, sosyal, kültürel her türlü etkiyi detaylı inceleyen ve bu etkilerin doğru bir şekilde değerlendirilmesini kapsayan bir süreçtir. Etkilerin detaylı incelenmesi etkilerin doğru değerlendirilmesi açısından da çok önemlidir. Örneğin; önerilen bir proje miras alanı üzerinde olumsuz fiziksel etkiye yol açarken aynı zamanda o kent için olumlu ekonomik veya sosyal bir etkiye de sebep olabilmektedir. Buna bağlı olarak etkilerin doğru tespiti ve değerlendirilmesi sonucu, yapılacak projenin olumsuz etkilerini karşılayacak, kente kamusal fayda sağlayacak, olumlu etkilerin tespiti durumunda etki analizi yapılarak projenin olumsuz etkileri en aza indirilmesini sağlayan iyileştirme çalışmalarısıyla kamusal faydadan maksimum yararlanma olanağı da tanımaktadır.

Böylelikle KMED, tarihi kentlerimizde miras alanları üzerinde olumsuz etkiye sebep olacağı düşüncesiyle yapılmayan veya ertelenen kalkınma projelerinin doğru bir etki değerlendirme çalışması yapılmasını sağlayarak, kalkınma projelerinin önünü açmakta ve kente sürdürülebilir kentsel gelişim olanağı tanıyan bir araç olmaktadır.

Ayrıca incelenen raporlarda ve örneklerde KMED'in çoğu ülke için hala yasal zorunluluk haline gelmediği görülmektedir. Buna bağlı olarak KMED'in yönetim planına dahil edilmesi önerilmektedir. Yönetim planında belirlenmiş eylemlerin somut ölçülebilir eylemler olması gerektiği ve bu eylemlerin miras alanları üzerindeki olumlu veya olumsuz etkilerinin düzenli olarak raporlanması ve gerçekleştirilmesi düşünülen büyük projelerin etki değerlendirme raporlarının yönetim planına ek olarak sunulması önerilmektedir. Ülkemizde İstanbul'un Tarihi Alanları KMED raporu 2018 yılında yönetim planına dahil edilmiştir.

Ayrıca ÇED'in yasal zorunluluk olduğu KMED'in olmadığı ülkelerde, ÇED üstün evrensel değer odaklı KMED'i tanıtmının alternatif bir yolu haline gelebilir. ÇED'in köklü bir teknik alt yapısı olması ulusal bir KMED çerçevesi oluşturmanın ilk adımı olabilir. Başka bir deyişle, önerilen bir geliştirme projesinin daha geniş bir ÇED'ini yürütmekten sorumlu şirketler ve uygulayıcılardan, mülkün bütünlüğü ve özgünlüğü ifade eden üstün evrensel değerinin somut ve soyut nitelikleri üzerindeki etkiyi değerlendirmek için 2011 ICOMOS'un yayınladığı rehber uymaları resmi olarak istenebilir.

İncelenen Liverpool Deniz Ticareti Şehri örneğinde aynı alanda yapılan 3 ayrı KMED çalışmasının rapor sonuçlarının birbirinden farklı olduğu görülmüştür. KMED raporlarını hazırlayan ekip veya kurumlar değiştikçe elde edilen sonuçlarında değiştiği tespitine dayanarak hazırlanan raporların daha çok subjektif bilgiler içerdiği sonucuna varılmıştır. Başarılı bir KMED raporu için öncelikle raporun kimler tarafından hazırlatılacağı ve kimler tarafından denetleneceği konusunda her taraf devletin içinde

objektif mekanizmalar oluşturulmalıdır. Raporlarda subjektif bilgilerden kaçınılarak objektif bilgilere yer verilmesi gerekmektedir. Ayrıca başarılı bir KMED çalışması için, miras alanının niteliğine göre ekipler oluşturulmalı ve ekip alanın ÜED üzerindeki etkisinin türüne göre genişletilmelidir. Örneğin; miras alanı üzerinde ekonomik etkiye sebep oluyorsa etkinin doğru değerlendirilmesi için ekonomistlerle veya sosyal etki varsa sosyologlarda ekibe dahil edilmedilir. KMED raporunu hazırlayacak uzmanların daha önce o tür projelerde çalışma yürütmüş uzmanlar olmasına dikkat edilmelidir. KMED raporu daha önce yazmamış uzmanlara KMED ile ilgili eğitimler verilmelidir. Diğer Taraf Devletler’de ve ülkemizde hazırlanmış KMED raporlarının farklı ülkelerden uzmanlar tarafından hazırlandığı görülmüştür. Taraf Devletler’in KMED raporu hazırlayacak uzmanlar yetiştirilmeli ve KMED’e yönelik eğitimler verilmesi konusunda teşvik edici girişimlerde bulunmaları önerilmektedir. KMED raporunu hazırlayacak uzmanların her birine alana ait ÜED metni verilmelidir. Ayrıca KMED raporuna ek olarak tasarım yapan kişinin açıklama raporu da eklenmelidir.

KMED raporlarının projenin tasarım aşamasında hazırlanması gerektiği ICOMOS’un rehberinde de belirtilmesine rağmen incelenen çoğu örnekte raporların proje yapım aşamasında veya proje tamamlandıktan sonra yapıldığı görülmüştür. Bu durumda ne yazık ki projelerin miras alanının ÜED üzerindeki olumsuz etkinin önlenmesi veya azaltılması mümkün olmamaktadır. Ayrıca incelenen örneklerde de görüldüğü üzere KMED raporunun projenin yapım aşamasında veya bitiminden sonra hazırlanması durumunda miras alanları üzerinde ciddi olumsuz etkiler oluşturduğu görülmektedir. UNESCO’nun müdahalesi sonucu Taraf Devletler’in etki azaltma çalışmalarına bağlı yapımı tamamlanan veya tamamlanmakta olan projelerdeki revizelerin hem ekonomik hem de zaman açısından ülkeleri büyük kayıplara uğrattığı görülmüştür. KMED raporunun proje tasarım aşamasında hazırlanması projeye müdahaleyi kolaylaştırmakta ve etki oluşmadan etkinin tespitini sonucu oluşacak olumsuz etkinin en aza indirilmesi veya olumlu etkinin maksimum düzeye getirilmesini sağlamaktadır.

Proje yapım aşamasından önce ve proje yapım aşamasından sonra hazırlanan raporların içeriklerine bakıldığında etkilerin tespitinde ve değerlendirilmesinde farklılıklar olduğu görülmüştür. Proje aşamasından önce hazırlanan raporların daha çok niyet açıklaması niteliğinde olduğu, yapım aşamasında hazırlanan raporların ise oluşan olumsuz etkilerin sonuçlarını hafifletici ve oluşan etkilerin daha çok olumlu etkileri ön plana çıkarılarak olumsuz etkileri karşıladığı bakış açısıyla yazıldığı görülmüştür. KMED çalışmalarında süreklilik olmalı, izleme raporu gibi KMED raporunda belli dönemlerde yazılması gerektiği önerilmektedir. Böylelikle raporda öngörülen etkilerin değerlendirilmesinin sürece yayılması, değerlendirmenin nesnellliğini arttıracakı düşünülmektedir. Zaman zaman raporlar KMED çalışmasını yürüten paydaşlar tarafından tartışılmalıdır. Çalıştaylar düzenlenerek raporun geliştirilmesi sağlanmalıdır.

Tarihi kentlerimizde yapılması planlanan projelerde KMED çalışmalarının yapılmaması miras alanlarının ÜED'sini tehlikeye sokarak ve geri döndürülemez kayıplara yol açılmasına neden olabilmektedir. Örneğin; Viyana Tarihi Merkezi yapılan projenin alanın ÜED'i üzerinde olumsuz etkiye sebep olduğu gerekçesiyle Dünya Miras Komitesi tarafından 2019 yılında Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır. Liverpool Deniz Ticareti Şehri örneğinde ise; Dünya Miras Komitesi yapılması planan projenin ÜED üzerinde ciddi olumsuz etkilere sebep olacağı konusunda Taraf Devleti uyarmasına rağmen, 2012 yılında proje onaylanmıştır buna bağlı olarak miras alanı Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır. Projede etkileri azaltacak gerekli iyileştirmeler yapılmadan 2018 yılında projenin yapımına başlanmıştır. Buna bağlı olarak 2021 yılında projenin miras alanının ÜED'si üzerinde geri döndürülemeyecek etkilere sebep olduğu gerekçesiyle, Dünya Miras Komitesi tarafından alan Dünya Miras Listesi'nden çıkarılmıştır. UNESCO'nun KMED çalışmalarındaki müdahaleleri ve yaptırımları Taraf Devletleri KMED raporu hazırlamaya ve projelerde olumsuz etkileri hafifletici iyileştirmeler yapılmasını teşvik etmektedir. Ancak hazırlanan KMED raporlarının genellikle UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin Taraf Devleti projenin miras alanı üzerindeki etkileri konusunda uyarısı sonucunda hazırlandığı görülmektedir.

Bu da Taraf Devletler'in KMED'i kültürel mirası koruma aracı olarak benimsemediği belli bir yaptırıma bağlı zorunluluk sonucunda KMED çalışmaları yaptıkları anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada da incelenen örnekler üzerinden KMED'in kültürel mirası korunması sürecindeki önemi ve tarihi kentlerimizde sürdürülebilir kentsel gelişim aracı olarak kullanılması konusundaki farkındalığa katkı sağlayacaktır. Ayrıca hazırlanan SWOT analizi ile KMED'in güçlü yönleri ve fırsatları belirtilerek devlet yöneticilerinin, ilgili kurumların KMED çalışmalarına teşvik edilmeye çalışılmıştır. Zayıf yönler ve tehditlere de yer verilerek devlet yöneticilerine, proje geliştiricilere ve KMED raporu hazırlayacak uzmanlara KMED sürecinde karşılaçağı zorluklar önceden gösterilerek süreçteki eksikliklerin ya da hataların giderilerek KMED sürecinin daha başarılı ve daha doğru sonuçlara ulaşmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Anonim. (2021, 12 Kasım). *Neue Heumarkt-Pläne wackeln schon* <https://www.wienerzeitung.at/nachrichten/politik/wien-politik/861958-Neue-Heumarkt-Plaene-wackeln-schon.html>
- Ashrafi, B., Kloos, M. ve Neugebauer, C. (2020). Heritage impact assessment, beyond an assessment tool: a comparative analysis of urban development impact on visual integrity in four unesco world heritage properties. *Journal of cultural heritage*, 47(2021), 199-207. <https://doi.org/10.1016/j.culher.2020.08.002>
- Bond, A., Langstaff, L. ve Ruelle, C. (2002). Monitoring and post evaluation of the cultural heritage component of environmental assessment. *SUIT position paper* (4). Chapman Taylor. (2021, 3 Kasım). *Liverpool Waters*. <https://www.chapmantaylor.com/projects/liverpool-waters>
- Çevre Kanunu. (1983, 11, Ağustos). *Resmi gazete* (Sayı: 18132). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2872.pdf>
- Edward, E. (2005). *An investigation into the quality of coverage of cultural heritage impacts in UK environmental impact assessment*. [Doctoral dissertation, University of East Anglia]. Norwich, İngiltere.
- Europe Nostra, (2020, 20 Ocak). *About us*. <https://www.europanostra.org/organisation/>
- Feilden, B. ve Jokilehto, J. (1998). *Management guidelines for world cultural heritage sites*. ICCROM. Roma. https://www.iccrom.org/sites/default/files/2018-02/1998_feilden_management_guidelines_eng_70071_light_0.pdf
- Gize piramitleri. (2021, 10 Eylül). In Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/Gize_Piramitleri
- ICCROM. (2020, 20 Ocak). *What is ICROOM?*. <https://www.iccrom.org/about/what-iccrom>
- International Council on Monuments and Sites. (1931). *Carta del restauro*. Italy. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0660878001536681682.pdf
- International Council on Monuments and Sites. (1964). *Venedik tüzüğü* (international charter for the conservation and restoration of monuments and sites). Venedik. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf
- International Council on Monuments and Sites. (1987). *Tarihi kentlerin ve kentsel alanların korunması tüzüğü- washington tüzüğü*. Washington. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0627604001536681570.pdf
- International Council on Monuments and Sites. (1994). *Nara özgünlük belgesi* (the nara document on authenticity). Japonya. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0756646001536913861.pdf
- International Council on Monuments and Sites. (2005). *XI'an declaration on the conservation of the setting of heritage structures, sites and areas*. <https://www.icomos.org/charters/xian-declaration.pdf>
- International Council on Monuments and Sites. (2011). *ICOMOS dünya mirası kültür varlıkları için etki değerlendirmesi rehberi*. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/4365,kmed-rehberipdf.pdf?0>

International Council on Monuments and Sites. (2013). *ICOMOS türkiye mimari mirası koruma bildirgesi*.
http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf

ICOMOS. (2020, 25 Ocak). *ICOMOS' Mission*. <https://www.icomos.org/fr/a-propos-de-licomos/mission-et-vision/licomos-en-bref-2?showall=1>

İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı. (2018). *İstanbul tarihi yarımada yönetim planı*. İstanbul. <http://www.alanbaskanligi.gov.tr/evrak/typ.pdf>

Jokilehto, J. (2007). International charters on urban conservation: some thoughts on the principles expressed in current international doctrine. *City & Time*, 3(3), 23-42. <http://www.ct.ceci-br.org/ceci/>

Jones, C., & Slinn, P. (2008). Cultural heritage in EIA - reflections on practice in north west europe. *Journal of environmental assessment and management*, 10 (3), 215-238. https://www.researchgate.net/publication/23751383_Cultural_heritage_in_EIA_-_Reflections_on_practice_in_North_West_Europe

Kloos, M., Seyedashrafi, B. ve Teparat, P. (2019). *Heritage impact assessment, heumarkt neu construction project and development of the world heritage property historic centre of vienna* (ref: BKA – KU24.621/0053 – II/4/2018). Viyana: Federal Chancellery of the Republic of Austria. <https://www.scribd.com/document/444426788/HIA-Heumarkt-Neu>

Liverpool Deniz Ticareti Şehri. (2021, 10 Eylül). In Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/Liverpool_Deniz_Ticareti_%C5%9Eehri

Milletlerarası Andlaşma. (1993, 7, Şubat). *Resmi gazete* (Sayı: 21489). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21489.pdf>

Mokhehle, L. ve Diab, R. (2001). Evolution of environmental impact assessment in a small developing country: a review of lesotho case studies from 1980-1999. *Impact assessment and project appraisal*, 19, 9-18. <https://doi.org/10.3152/147154601781767249>

Roders, A. ve Oers, R. (2012). Guidance on heritage impact assessments: learning from its application on world heritage site management. *Journal of cultural heritage management and sustainable development*, 2(2), 104-114. <https://doi.org/10.1108/20441261211273671>

Roders, A. Teller, J. ve Bond, A. (2013, Ocak). Determining effectiveness in heritage impact assessments. In IAIA13 conference proceedings. *Impact assessment the next generation 33rd annual meeting of the international association for impact assessment*, Calgary, Alberta, Canada. <https://conferences.iaia.org/2013/pdf/Final%20papers%20review%20process%202013/Determining%20effectiveness%20in%20heritage%20impact%20assessments.pdf>

Shetawy, A. ve El Khateeb, S. (2009). The pyramids plateau: a dream searching for survival. *Tourism management*, 30(6), 819-827. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2008.12.014>

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2020, 20 Ocak). *Dünya miras listesine alınma kriterleri*. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44439/dunya-miras-listesi39ne-alinma-kriterleri.html>

The Australia ICOMOS. (1999). *The burra charter*. The australia icomos charter for places of cultural significance 1999 with associated Guidelines and Code on the Ethics of Co-existence. https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/BURRA_CHARTER.pdf

Tinker, L., Cobb, D., Bond, A., ve Cashmore, M. (2005). Impact mitigation in environmental impact assessment: paper promises or the basis of consent conditions. *Impact assessment and project appraisal*, 23 (4), 265-280. https://www.academia.edu/14912668/Impact_mitigation_in_environmental_impact_assessment_paper_promises_or_the_basis_of_consent_conditions

Umar, T. (2010). Implementation of mitigation measures resulting from environmental impact assessment in selected. [Unpublished master dissertation, Makerere University]. Kampala, Uganda.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (1972). Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage. <http://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>

UNESCO. (2020a, 13 Şubat). *Dünya kültürel ve doğal mirasın korunmasına dair sözleşme*. <https://www.unesco.org.tr/Pages/161/177>

UNESCO. (2020b, 3 Mart). *UNESCO dünya miras listesi*. <https://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1-Listesi>

UNESCO. (2020c, 3 Mart). *Dünya miras listesi kriterleri*. <https://www.unesco.org.tr/Pages/149/44>

UNESCO. (2020d, 17 Kasım). *UNESCO kuruluş sözleşmesinin kabulünün 75. yılı kutlu olsun*. <https://www.unesco.org.tr/home/AnnouncementDetail/4602>

UNESCO World Heritage Convention. (2021a, 10 Ağustos). Meidan Emam, Esfahan. <http://whc.unesco.org/en/list/115>

UNESCO World Heritage Convention. (2021b, 18 Ağustos). Cologne cathedral. <https://whc.unesco.org/en/list/292/documents/>

UNESCO World Heritage Convention. (2021c, 23 Ağustos). Memphis and its necropolis – the pyramid fields from giza to dahshur. <http://whc.unesco.org/en/list/86/documents/>

UNESCO World Heritage Convention. (2020d, 10 Ocak). *About world heritage*. <https://whc.unesco.org/en/about/>

UNESCO World Heritage Convention. (2020e, 3 Mart). Turkey. <http://whc.unesco.org/en/statesparties/tr>

UNESCO World Heritage Committee. (2002). *Decisions adopted by the 26th session of the world heritage committee* (WHC-02/CONF.202/25). <https://whc.unesco.org/document/1358>

UNESCO World Heritage Committee. (2005). *Decisions of the 29th session of the world heritage committee* (WHC-05/29.COM/22). <https://whc.unesco.org/document/5941>

UNESCO World Heritage Committee. (2005). *Vienna Memorandum on “World Heritage and Contemporary Architecture - Managing the Historic Urban Landscape”*

and Decision 29 COM 5D (WHC-05/15.GA/INF.7).
<https://whc.unesco.org/archive/2005/whc05-15ga-inf7e.pdf>
UNESCO World Heritage Committee. (2013). *Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage 37th session*. Mission report (WHC-13/37.COM/15.Rev). <https://whc.unesco.org/archive/2013/whc13-37com-15Rev-fr.pdf>
UNESCO World Heritage Committee. (2012). *Convention concerning the protection of the World cultural and natural heritage 36th session*. Mission report: Liverpool Maritime Mercantile City (WHC-12/36.COM/7B.Add)
<https://whc.unesco.org/document/116981>
Yandex. (2021a). *Nakş-ı Cihan Meydanı ve Jahan Nama uydu görüntüsü*.
https://yandex.com.tr/harita/org/naks_i_cihan_meydani/152071865796/?l=sat&ll=51.675044%2C32.655922&mode=search&sctx=ZAAAAAgBEAAaKAoSCYvfFFYquD1AEebnhqbsNkRAEhIJS2z9%2F3%2BN3z8RZwAiF7nbyT8iBgABAqMEBSgKOABAU%2FAGSABqAnRynQHNzEw9oAEAqAEAvQFKhlQLwgEGxIvCwbYE6gEA8gEA%2BAEAaggIObmFrXZ8gxLEgY2loYW6KAgCSAgA%3D&sll=51.688402%2C32.657992&sspn=0.053649%2C0.024335&text=nak%C5%9F%C4%B1%20cihan&z=16
Yandex. (2021b). *Tarihi Yarımada ve Yenikapı Dolgu Alanı Projesi uydu görüntüsü*.
<https://yandex.com.tr/harita/115706/uskudar/?l=sat&ll=28.977967%2C41.015598&z=14>
Yılmaz ve Gamil. (2018). The role of heritage impact assessment in safeguarding world heritage sites: application study on historic areas of İstanbul and giza pyramids. *Journal of heritage management*, 3(2), 127–158. <https://doi.org/10.1177/2455929619833198>

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Gizem ERYILMAZ
Doğum Yeri ve Tarihi : İznik / 26.03.1995
Yabancı Dil : İngilizce

Eğitim Durumu

Lise : İznik Anadolu Lisesi
Lisans : Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Yüksek Lisans : Bursa Uludağ Üniversitesi

Çalıştığı Kurum/Kurumlar : Baran İnşaat
Sam İnşaat
Mahal Plus Mimarlık

İletişim (e-posta) : gizemeryilmazz.16@gmail.com

Yayımları :